

БІОБІБЛІОГРАФІЯ
ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

СЕРГІЙ
ІВАНОВИЧ
ПИРОЖКОВ

Григорук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ПИРОЖКОВ

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ АКАДЕМ ПЕРІОДИКА

КИЇВ • 2018

УДК [016:929]:[31+33+351.746.1](477)

П33

doi: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.356.207>

Серію засновано в 1968 р.

Відповідальні редактори

д-р іст. наук *В.А. ДЕНИСЕНКО*

канд. іст. наук *А.В. ДЕНИСЕНКО*

*Друкується за рішенням Президії НАН України
(Постанова від 13.09.2017 № 227)*

*Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми
«Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України»*

Сергій Іванович Пирожков / НАН України, Національна академія наук України. — Київ : Академперіодика, 2018. — 207 с., 25 с. іл. — (Бібліограф. вчених України).

ISBN 978-966-360-356-8

Висвітлено основні етапи життя, наукової, науково-організаційної, дипломатичної та громадсько-політичної діяльності відомого вченого, доктора економічних наук, професора, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, премії НАН України ім. М.І. Туган-Барановського, Заслуженого діяча науки і техніки України, віце-президента НАН України, академіка НАН України С.І. Пирожкова. Наукові інтереси вченого охоплюють різноманітні питання соціогуманітаристики та демографії, створення системи стратегічного аналізу та наукових засад національної безпеки держави, широкого кола проблем міжнародних відносин та конфліктології. Вагомий внесок ученого в обґрунтування цивілізаційного розвитку незалежної України.

Для наукових працівників та всіх, хто цікавиться сучасною вітчизняною наукою та її історією.

УДК [016:929]:[31+33+351.746.1](477)

ISBN 978-966-360-356-8

© Національна академія наук
України, 2018

© Академперіодика, оформлення, 2018

ДО 70-річчя
АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ
СЕРГІЯ ІВАНОВИЧА ПИРОЖКОВА

В історії вітчизняної соціогуманітаристики багато яскравих постатей. Одна з них — академік Сергій Іванович Пирожков, видатний український учений-економіст, демограф, фахівець у галузі міжнародних відносин, організатор науки, дипломат.

Розпочавши свій славний трудовий шлях в Інституті економіки нашої Академії на межі 60—70-х років минулого століття, Сергій Іванович Пирожков своєю наполегливою і самовідданою працею на науковій ниві послідовно і впевнено досяг величних академічних вершин.

Наукова спільнота України високо шанує його як відомого в Україні та за її межами вченого у галузі демографії, методології стратегічного аналізу та економічного розвитку, національної безпеки країни, автора і співавтора понад 450 наукових праць. Серед важливих наукових досягнень академіка С.І. Пирожкова — оцінка реальних втрат населення України під час демографічних катастроф у 1930—1940 роки, визначення перспектив динаміки населення України до 2050 року, розробка концептуальних підходів до забезпечення національної безпеки на основі комплексної оцінки системи взаємозалежних параметрів економічної, демографічної, соціальної, оборонної політики.

Сергій Іванович — талановитий організатор наукових досліджень. У 1992 р. він став засновником і керівником Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. У червні 1997 р. заснував і очолив Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України, з 2001 р. — Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Завдяки наполегливості та ініціативі

С.І. Пирожкова у 2002 р. було створено Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, який він очолював до 2007 р., заклавши міцні підвалини успішного розвитку інституту як провідної установи в галузі соціально-демографічних досліджень в Україні.

Кардинальні зміни, які відбулися в Україні в останні роки, та гострі проблеми, що постають сьогодні перед нашою державою і суспільством, висунули на перший план завдання забезпечити швидке реагування учених-соціогуманітаріїв на складні й потужні виклики часу, якісно готувати комплексні аналітико-прогностичні матеріали із найважливіших питань економічного, соціального та культурного розвитку України.

Слід підкреслити, що науковий і організаторський талант академіка С.І. Пирожкова яскраво розкрився на посаді віце-президента НАН України. За його керівництва Секція суспільних і гуманітарних наук Академії вийшла на нові горизонти наукового пошуку, збагатила вітчизняну науку вагомими здобутками. Сергієві Івановичу вдалося швидко налагодити ефективну роботу установ і відділень Секції, спрямовану на дослідження широкого спектра проблем консолідації українського суспільства, перспектив цивілізаційного розвитку України, розроблення дієвих механізмів протидії антиукраїнській пропаганді, вивчення процесів інтеграції України в європейський політичний, економічний, науковий і соціокультурний простір.

Багатогранною є діяльність С.І. Пирожкова на ниві державотворення. З 2001 р. він ефективно працював на посаді заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, був керівником української частини Спільної робочої групи високого рівня «Україна — НАТО» з питань військової реформи. У 2007—2014 рр. гідно представляв Україну як Надзвичайний і Повноважний Посол нашої держави у Республіці Молдова. Визначні дипломатичні здібності Сергія Івановича були затребувані і під час його роботи в складі підгрупи з політичних питань української частини Тристоронньої контактної групи з мирного урегулювання ситуації на Сході України.

Багаторічна плідна діяльність академіка С.І. Пирожкова відзначена численними народами. Він нагороджений Орденом «За заслуги» II і III ступенів, є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки, премії НАН України ім. М.І. Туган-Барановського. Про високий авторитет Сергія Івановича у

вітчизняних і зарубіжних наукових колах переконливо свідчить обрання його дійсним членом НАН України, членом Світової та Європейської асоціацій народонаселення, почесним доктором Академії наук Республіки Молдова, професором Пекінського інституту міжнародних порівняльних досліджень.

Особливо хочеться відзначити високі особисті якості Сергія Івановича, його чуйність, шанобливе ставлення до колег-учених, принциповість і відповідальність у роботі.

Бажаю дорогому ювіляру щастя, здоров'я, творчого натхнення для подальшої невтомної праці на благо Української держави і вітчизняної науки!

*Президент
Національної академії наук України
академік НАН України*

 Б.Є. ПАТОН

СЕРГІЙ ПИРОЖКОВ: УЧЕНИЙ. ДИПЛОМАТ. ОРГАНІЗАТОР НАУКИ (ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ)

Такі складові життєвого шляху академіка Сергія Івановича Пирожкова. Вони стали відображенням у пропонованій науково-популярній оповіді. Її автори — історики і журналісти, маючи набуток особистого упродовж десятиліть спілкування і співпраці, а також користуючись записами спогадів, прагнули створити образ ученого, державника, українського патріота, який зробив вагомий внесок в українську демографічну науку, ставши засновником та першим директором Національного інституту стратегічних досліджень, Національного інституту українсько-російських відносин, Національного інституту проблем міжнародної безпеки, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, майже вісім років представляв Незалежну Україну у ранзі Посла, чимало робить у сьогоденні на ниві структурного розвитку Національної Академії наук України.

Оглядаючи передусім наукову діяльність ювіляра, а також на державній, дипломатичній ниві, можна переконливо утверджувати, що він сповнений подальших творчих задумів, знаходиться у пошуках ще не реалізованих у науці проєктів і впевнено керується гаслом *Carpe diem* — лови день!

Родинний оберіг

Людина народжується один раз у житті. Яке її призначення? Однозначної відповіді годі й чекати. Навіть наука не дає пояснення, як формуються видатні постаті. Це таємниця їхнього внутрішнього розвитку. Як тут не згадати висловлювання, що побутує споконвіку: Бог дає здібність у дарунок, а пізнання здобудь сам. Власне таке гасло і супроводжувало упродовж життєвого

відтінку особистостей, причетних до унікального Пирожковського родоводу, витоки якого сягають давнини. Отже, посилаючись на історичні джерела, знайомимо з життєписом одного з його родоначальників.

Ілля Іннокентійович Пирожков — дід по батьківській лінії нашого ювіляра — неординарна постать середини ХІХ — початку ХХ століття. Біографія цієї людини варта окремої розповіді.

Успішність — визначальна риса вихідців даної гілки роду. Тому прагнення до самоутвердження змалку стало провідним гаслом у повсякденному житті Іллі Іннокентійовича. До того ж його всіляко спонукав батько Халбей Бахеев — уродженець боханської місцини, що стала у майбутньому осередком Бурятії. Ілля Пирожков, долучений згодом до християнства як засобу утвердження на підприємницькій площині тодішньої російської дійсності, залишився вірним своїм національним традиціям. З його ініціативи на початку 60-х рр. ХІХ століття створено першу іноземницьку школу, яка згодом набула статус педагогічного училища, потім технікуму, а в даний час стала предтечею Бурятського університету. Ширилася слава його як мецената. У 1867—1869 рр. збудував першу у містечку Бохан Церкву пророка Іллі. За його фінансової підтримки здійснювалися проекти архітектора італійського походження Джакомо Кваренги — садиба Олександра Пушкіна та будівлі Зимового Палацу.

До речі, Ілля Пирожков став відомим підприємцем не лише на теренах царської Росії, але й далеко за її межами. Значимо, що на той час були унікальними у світі мукомельні промислові підприємства, що запускалися в дію паровими двигунами. Такий пристрій уперше був облаштований у Східному Сибіру, і посідав чільне місце у регіоні. І тому не було дивиною, що його творцеві у 1905 році в Парижі на Міжнародній виставці високе журі присудило золоту медаль і диплом за відмінну якість виробів Хагото-Тарасинського Іннокентіївського крупчато-млинового парового закладу.

Про діяльність цієї людини, знакового мецената освіти, підприємця, члена Східно-Сибірського відділення Російського географічного товариства йдеться у книзі «Видатні Бурятські діячі», що вийшла в Улан-Уде 2009 року.

Спостережливість, що поєднувалася з розумом, напористість, яка завжди супроводжувала у здійсненні поставленої мети, — такі риси наслідував і його син Іван Пирожков. Це вже інший,

просякнутий елементами трагізму, сюжет людської долі в наступному історичному вимірі. Йому судилося формуватись як особистості у зовсім протилежному батьківському суспільному середовищі, спотвореному більшовицькою диктатурою. І цей нелюдський негатив довелося незабаром відчути юнакові на собі. Завдячуючи природним розумовим здібностям (певне, отриманих у спадок від батька), енергійний Іван Пирожков успішно завершив навчання у Ленінградській військово-повітряній академії, де отримав спеціалізацію механіка з обслуговування літаків. Та, здавалося, світлу юність враз оповила чорна зловісна хмара біди.

А прийшла вона, як інколи буває у житті, зненацька. І назва її — людська заздрість. У передвоєнні часи Другої світової війни побачив його в офіцерському мундирі колишній односелець, і охопила того ненависть: чого нащадок дворянського роду раптом обласканий радянською владою, а я упосліджений, то я тобі віддячу. Донесення у каральні органи не забарилося. А потім тривалі тернисті роки жорстоких владних покарань, які торували, мабуть, до ГУЛАГу. Та склалося так, що доля змілосердилася: поновлений у попередньому статусі, він успішно пройшов грізні воєнні роки і отримав своє родинне щастя на українській землі. Віра в себе — таїна життєвих успіхів. Людина така, яке в неї мислення. Іван Пирожков в душі простив свого кривдника. Родинний оберіг допомагав у досягненні успіху батькові згодом і у Києві. Він, у повоєнні роки працюючи механіком машино-тракторної станції у Баришівці, водночас навчався на заочному відділенні факультету механізації Української сільськогосподарської академії, бо прагнув до вищої освіти. Та пережите у минулому далось взнаки, тяжка невиліковна хвороба передчасно вкоротила вік. На той час Сергію Пирожкову виповнилося 10 років, і він запам'ятав батькові слова: «Вчись, синку, вчись!».

У житті, як на довгій ниві. А щоб вона рясно родила, треба ретельно на ній працювати. І не просто щедро витрачати енергію, наділену природою, а обмірковано, розсудливо і виважено використовувати людські ресурси. «Перед тим, як щось зробити, варто добре обдумати», — настановляв ще змалку Сергія Пирожкова його дід по материнській лінії Степан Трохимович Волошко. А у родинного наставника і водночас сімейного і матеріального опікуна (після втрати батька фінансове забезпечення цілком лягло на дідусяві плечі) був чималий життєвий досвід. Народився він

на Житомирщині у багатодітній сім'ї, де налічувалося вісім осіб. Зважаючи на мізерні статки, його тато, коли Степанкові виповнилося 14 років, із сумом на очах змушений оприлюднити своє нелегке рішення: «Ти вже, синку, великий, я не в змозі тебе годувати, йди і сам заробляй». Хлопчина тоді закінчив тільки чотири класи церковно-приходської школи. На диво справжньою фортуною-везінням у майбутній кар'єрі став природний дар, а саме володіння каліграфічним письмом. Власне, завдячуючи цьому, юнакові запропонували місце переписувача цінних паперів у банківській установі. Закінчивши екстерном гімназію, здобув вищу освіту у Харківському фінансово-економічному інституті. Відтак фінансова сфера увійшла в його життя, ставши своєрідним кредом. І як згодом дійшов висновку ще своєю учнівською спостережливістю юний Сергій Пирожков, що постійна робота у банку для діда була не механічним дійством, а творчим процесом.

Степан Трохимович Волошко відійшов за обрїю на 90 році життя. І завжди радив онукові трудитися для своєї радості і для інших, обов'язково використовуючи розумові здібності. Він завжди цитував висловлювання із книги Приповістей Соломонових: «Дай мудрість — і він помудрішає іще, навчи праведного — і прибільшить він мудрості».

Родинні обереги як історичну данину, їхній вплив незримо завжди відчуває у своєму житті Сергій Іванович Пирожков.

До обрїю пізнання

Поняття зрілості у людському розумінні досить умовне. Як-що взяти за основу фізичні здібності, формування статури — це одне. А ось як бути з розумовими якостями? Питання не має однозначної відповіді.

Перед кожною людиною життя відкриває свої обійми як провісник долі. А формує її, творить своїми діями, прагненнями, вчинками кожна конкретна особистість зокрема, незалежно від віку. І ось десятирічним хлопцем, втративши батька, Сергій Пирожков, змужнілий підліток, враз по-іншому став сприймати зовнішній світ. Татові напутні слова: «Вчись, синку, вчись» закарбувалися для нього як пророчі. Вони мов тії вранішні сонячні промінні, що започатковують день, кликали до дії, збуджували юнацьку уяву. І можливо, у хлоп'ячій свідомості ще не зародили-

ся мрії майбутнього професійного уподобання, але все його ество заповонила думка отримати повноцінну освіту і таким чином здійснити батьківську настанову. Власне, з цього і розпочинався і завершувався його день, утверджувалася у свідомості реальна мета. Цьому, до речі, сприяв своїми невимушеними, здебільшого іронічно-жартівливими розповідями про банківські справи дідусь, викликаючи в онука постійну зацікавленість до математики як науки.

Успішно навчаючись у школі, юнак долучився до ситуації, на перший погляд дивовижної і можливо не зовсім виправданої, дієвою особою якою виявився сам. Згадаємо, що 60-ті роки минулого століття стали періодом різноманітних нововведень у тогочасному суспільному житті колишнього СРСР. Не минули вони і освітню сферу, де передбачалося запровадити одинадцятирічну школу, щоправда цю ідею тоді не було реалізовано. Звичайно, ця новина у край занепокоїла хлопця. До речі, навчаючись у СШ № 54, що знаходилася на вулиці Л. Толстого, він відвідував заняття у Київському державному педагогічному інституті імені М. Горького, який здійснював шефство над цим навчальним закладом. Зокрема, клас, учнем якого був Сергій, знаходився під патронатом фізико-математичного факультету даного вузу. Завдячуючи такому методу, у дев'ятому класі почали вивчати вищу математику та основи програмування, де учні мали можливість отримати знання з обчислювальної техніки. Безперечно, набутки у педагогічному вузі і природні нахили до математичної науки надавали певні переваги серед майбутніх абітурієнтів під час вступу до вищого навчального закладу. Непокоення породжувало пошук до реалізації заповітної мети, а саме — якнайшвидше стати студентом вишу. Кажуть, випадковостей не буває. Але раптова зустріч і невимушена розмова з колишнім однокласником стала згодом доленосною. На запитання: «Де ти зараз?», той весело відповів: «Навчаюся у технікумі і водночас ходжу до вечірньої школи, після закінчення якої отримую атестат про середню освіту». Сказане однокласником наштовхнуло на роздуми. Дізнавшись від знайомих, що недалеко від їхнього місця проживання, а саме у містечку Новобіличі, знаходиться заочна середня школа, він відразу вступає до неї і успішно її закінчує.

Постало питання, де саме продовжувати навчання? Вибір впав на Київський інститут народного господарства (КІНГ),

у якому привабив новоутворений факультет механізованої обробки економічної інформації.

Звичайно, що на вступних іспитах завжди хвилюються. Для нього це відчуття було не властивим. І, певне, не звертаючи уваги на суворість присутніх контролерів-екзаменаторів, хлопець дозволив сусідці-абітурієнтці, яка знаходилася за спиною, списати відповіді на іспитові запитання з математики. За що і довелося поплатитися: на конкурсній комісії його позбавили аж двох балів. Резюме декана надало вибір: «З такими оцінками неможливо зарахувати на факультет механізованої обробки економічної інформації, а лише — на статистику. Думайте, або до побачення». Повертається до школи юнакові не мало сенсу, та й не полишала думка, що не виконав батькового наказу. Хлопець пристав на умови декана. А той, щоб заспокоїти, додав: «Якщо добре здаси зимову сесію, то в разі відсіву студентів зможемо перевести на бажану тобі спеціальність». Завершивши перший семестр на відмінно, юнак отримав пропозицію декана на переведення. Аргументуючи переконливу відмову, Сергій Пирожков пророкував своє майбутнє: «Я переосмислив значення статистики як науки і дійшов висновку, що це моє покликання, бо у цій спеціальності закладено підґрунтя математики, інженерної справи та статистики».

Статистика формує економіку

Здавалося спонтанне рішення, передбачене долею, призвело до вагомих здобутків у майбутньому. Поєднавши подальше життя з Київським інститутом народного господарства, Сергій Пирожков автоматично зменшив на рік термін набуття вищої освіти. Якщо для отримання знань фахової підготовки за спеціальністю програміста у Київському державному університеті, а також і у Політехнічному інституті треба п'ять років, то у своєму вузі це завдання виконувалося за чотири. Захопившись опануванням статистичних методів, студент сконцентрував свою увагу на важливому напрямі, а саме демографії, що згодом з раптового захоплення переросло у потужний стимул життя на ниві науки.

Демографія (назва походить від грецьких слів *народ* і *пишу*) — сукупність знань про відтворення народонаселення. Саме у ХХ столітті спостерігався процес розвитку історичної, математичної, етнічної демографії, яка загалом власне синтезувала творення

законів народонаселення. Чотири роки навчання у Київському інституті народного господарства швидко сплинули. Вони виявилися плідними в оволодінні статистичними методами, у набутті знань із спеціальності програміста, якому надавалася можливість доступно і вільно працювати з тогочасною технічною інформацією, і вмінням застосовувати на практиці засоби інформаційного забезпечення економістів. І ще одне запало у душу бажання, а саме спробувати втілити свої задуми в науковій площині — демографії, з якою його вперше познайомила доцент кафедри теорії статистики КІНҐу Софія Григорівна Стеценко.

Завершивши успішне навчання у вузі, що було відзначено червоним дипломом, Сергій Пирожков вирішив вступити до аспірантури. І для цього були всі підстави. Червоний диплом надавав виключне право стати аспірантом без обов'язкового дворічного виробничого стажу, який мали пройти усі тогочасні випускники вузів. Вступивши до аспірантських лав, юнак, у зв'язку з тим, що в Інституті народного господарства не було військової кафедри, оформив академічну відпустку і рік гідно відслужив в армійських лавах у Чорткові.

Учитель творить людину. Визначення особистості як науковця і педагога стосовно наукового керівника залишилося назавжди у пам'яті молодого аспіранта, який після військової служби переступив поріг кафедри теорії статистики. Не дарма кажуть, що у серце увійде лише те, що йде від серця. Професор Йосип Саулович Пасхавер прищепив молодому пошукачеві любов до статистики і демографії, став для нього взірцем у провадженні досліджень і виконанні зобов'язань. І тому не дивно, що першою умовою професора була вимога дисертанту: у визначений термін подавати наступний розділ майбутнього наукового дослідження. Коли ж у визначений часовий проміжок Сергій Пирожков подав на ознайомлення перший розділ дисертації, Йосип Саулович, задоволено посміхаючись, промовив: «Можеш далі мені не носити щораз нові розділи, чекаю на підсумкову працю». Вимогливий до себе і до своїх учнів, професор щедро дарував свій дослідницький спадок вихованцю. А він на той час був досить плідним і цікавим. Варто назвати лише такі праці: «Закон великих чисел і закономірності масового процесу», «Закон великих чисел і статистичні закономірності», «Середні величини в статистиці», зарекомендував себе також співавтором підручника для вузів «Статистика сільського господарства».

У творчому злеті промайнули три роки. Після успішного захисту кандидатської дисертації Сергію Пирожкову надійшла пропозиція — чільна посада у Центральному статистичному управлінні Туркменістану. Але враховуючи, що він проходив водночас стажування в Інституті економіки Академії наук Української РСР, то й опинився у цій науковій установі — у відділі демографії.

Наука — творчість, вона дарує щастя творцям, і тим, хто спостерігає та використовує її надбання й здобутки. Так розуміння, що статистика формує економіку, назавжди увійшло у його життя, а наука стала його життєвим покликанням.

Розум живить мислення

З юних літ дідусь Степан Трохимович Волошко вчив Сергія добру і розуму, постійно нагадуючи, що розсудливість і воля є складовими цілісної людської натури. Поєднуючи ці основні напрями у своєму житті, молодий чоловік скеровував усі зусилля для їх реалізації. Обравши демографію як площину для формування творчої людини — вченого-дослідника суспільно-економічних явищ, який бачить суспільні процеси, вникаючи в їхню глибинну суть, а не спеціаліста, який спроможний лише коментувати сухі цифри статистики. Демографія для нього стала живою наукою, наукою про людей і для людей. А шлях до свого захоплення, що переросло у покликання, розпочався з Київського інституту народного господарства. У 1973 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему «Аналіз вікової структури населення і закономірності її формування».

Думка поступово втілювалась у прагнення, набула сутності у пошуках наукової новизни, свіжості, оригінальності. Жива, а інколи потаємна висока думка, нерідко знаходилася у стані неспокою, тривоги, переживань. Думки та гадки снували в його голові як продукт мислення, що надихав свідомість до певних висновків власних досліджень.

А своєрідним поштовхом, негасимим світлим полум'ям у науковому вогнищі слугували набутки видатних українських та іноземних демографів: Михайла Васильовича Птухи — демографа, статистика, історика демографічної і статистичної думки, професора, дійсного члена АН УРСР та члена-кореспондента АН СРСР; Юрія Овксентійовича Корчак-Чепурківського; Арсе-

на Петровича Хоменка; Олімпія Аристарховича Квіткіна; Сергія Аркадійовича Томіліна; Володимира Владиславовича Паєвського (Росія); Альфреда Лотки (США); Аксея-Густава Сундберга (Швеція); Адольфа Ландрі (Франція); Жана Буржуа-Пиша (Франція); Енслі Коула (США); Натана Кейфіця (США); Єжі Хольцера (Польща) та ін.

Молодий науковець, осмислено долучившись до спадщини своїх ідейних вчителів, взяв за основу такі напрями: удосконалення методики демографічного аналізу (математичні моделі відтворення населення, закономірності формування вікової структури населення, методика побудови коротких таблиць смертності та показників смертності, методичні питання перспективних розрахунків населення та ін.), розробки єдиної схеми спеціальної демостатистичної методології, еволюція смертності та середньої тривалості життя в Україні, історія розвитку світової демографічної думки.

Січень 1974 року став знаковим не лише записом у трудовій книжці, що засвідчив початок трудової біографії на посаді молодшого наукового співробітника Інституту економіки Академії наук України, але й початком цікавого творчого довготривалого періоду у подальшому його житті. Події розгорталися досить стрімко. Не минуло й двох років, коли новий директор установи академік АН УРСР Іван Іларіонович Лукінов запропонував йому організувати діяльність Відділення економіки Академії наук. Таким чином, Сергій Пирожков опинився у структурі Президії Академії наук України, яку (за винятком кількох чинних посад на державній і дипломатичній ниві) не полишає і дотепер.

Він належить до тієї категорії людей, які ставлять мету і настійливо, методично і цілеспрямовано досягають її. Особливість його вдачі, а вірніше сказати властивість характеру — в усьому дотримуватися системи. Системність, якщо оперувати науковим терміном, є основою життя С. І. Пирожкова.

Наукове дослідження має право на існування лише за однієї суттєвої умови, а саме логічного обґрунтування складових проблеми, яку обрав вчений, де він має уклад його стосунків з колегами, побудову робочого дня, підпорядковану архітектоніку творення наукових праць.

За час нашого спілкування і творчої дружби переконався, що доля звела з унікальною особистістю, людиною великої ерудиції, працездатності і вродженої інтелігентності.

Дозволимо маленький відступ. У середині 1980-х рр. одному зі співавторів біографічного нарису пощастило стати співробітником Президії Академії наук України і особисто відчути школу Бориса Євгеновича Патона. У цьому своєрідному, можна сказати сімейному, колективі всі без винятку працювали з відчуттям великої відповідальності за доручену справу. Думку БЄ, як шанобливо називали Президента Академії наук України, тут завжди дуже цінували. Вимогливість і толерантність, виваженість, взаємоповага панували у колективі. Ці якості були однаково властиві віце-президенту АН УРСР Івану Іларіоновичу Лукінову, академіку-секретарю Відділення економіки Юрію Миколайовичу Пахомову, тодішньому завідувачу сектору суспільних наук Науково-організаційного відділу Сергію Івановичу Пирожкову, кожному співробітнику.

Ці якості стали постійними супутниками у подальших етапах його біографії.

Дарунок долі

«П'ятнадцять років роботи в апараті Президії Академії наук України промайнули як ясний день, — згадував Сергій Пирожков — це було щасливим дарунком долі, що приніс у моє життя науково-організаційний набуток і що найцінніше — товариське та творче спілкування з унікальними постаттями науки».

З плином років, оглядаючи цей часовий відтинок, зупинимося на двох знакових подіях того часу. Будучи завідувачем Сектору суспільних наук, особисто йому довелося докласти чимало організаційних зусиль у проведенні надзвичайно важливого історичного заходу.

14 квітня 1982 року в Києві відбулась Об'єднана наукова сесія Академії наук СРСР і Академії наук УРСР, присвячена 1500-річчю ювілею одного з найстародавніших міст нашої країни — Києва.

У роботі сесії взяли участь академіки і члени-кореспонденти АН СРСР і АН УРСР, представники Академії наук союзних республік і філіалів АН СРСР, співробітники академічних наукових установ Києва, відповідальні працівники Президії Верховної Ради УРСР і Ради Міністрів УРСР, Київських виконкомів міської і обласної Рад народних депутатів.

Вступним словом сесію відкрив Президент АН СРСР академік А.П. Александров. Президія АН СРСР і Президія АН

УРСР, сказав він, вирішили провести наукову сесію, присвячену 1500-річчю Києва, у зв'язку з великими відкриттями, які зроблено в останні роки істориками, археологами, суспільствознавцями взагалі.

Президент АН СРСР спинився на найважливіших завданнях дослідницьких колективів щодо прискорення науково-технічного прогресу, зміцнення зв'язків науки з виробництвом. Він підкреслив значний внесок Академії наук УРСР, яка займає серед напрямів наукового пошуку передові позиції щодо розв'язання народно-господарських завдань, тісний зв'язок наукових установ з промисловістю.

До слова, у зв'язку з цією подією, приємно зазначити, що тодішній Президент АН СРСР Анатолій Александров походив з українського роду, а саме з міста Тараща, Київської області, свого часу навчався у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка. Є автором системи протимінного захисту кораблів, яка використовувалася у роки Другої Світової війни, а також творцем атомних реакторів.

Учасники сесії заслухали також наукові доповіді віце-президента АН СРСР академіка П.М. Федосєєва «Київська Русь та її роль в історичних долях народів нашої Батьківщини», директора Інституту археології АН СРСР академіка Б.О. Рибаківа «Київ на світанку своєї історії», президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона «Розвиток Києва — столиці Української РСР, найважливішого промислового, наукового і культурного центру».

Знаменно і символічно, підкреслив у своїй доповіді академік П.М. Федосєєв, що Київ має багатовікову передісторію, був визнаним центром давньоруських земель, як крилато висловився Нестор-літописець у своєму дослідженні «Повесть временных лет», за міжнародним авторитетом Київська Русь займала одне з провідних місць у Європі саме за обширністю території.

Результати багаторічних досліджень далекого минулого міста на Дніпрі узагальнено у доповіді академіка Б.О. Рибаківа. Вчені, повідомив він, провели велику і копітку роботу по дослідженню знаменитої «Повести временных лет», пошуку інших історичних джерел, перевірці й уточненню літописних відомостей. Важливим напрямом пошуків були археологічні розкопки, що проводились на території Києва з початку XIX століття українськими дослідниками, яким вдалося створити загальну картину багатовікового життя давнього міста, його широких економічних

зв'язків з навколишнім світом. Як підсумок, дійшли висновку, що Київ став історичним центром східного слов'янства півтори тисячі років тому, на рубежі V—VI століть.

Лейтмотив виступу академіка Б.Є. Патона — Київ вийшов на нові рубежі, перетворився на найбільший центр з могутнім індустріальним і науково-технічним потенціалом, високим рівнем культури, робить і нині величезний внесок у виробництво напівпровідників, синтетичних алмазів, електронно-обчислювальних машин, іншої продукції, яка відома своїми досягненнями далеко за межами нашої країни.

Зазначимо, що коло питань, які входили до компетенції Сектора суспільних наук, були надзвичайно різноманітними. Вони формували роботи наукових установ гуманітарної сфери. Тому друга знакова подія стосувалась видавничої діяльності, якій було присвячено розширене засідання бюро Секції суспільних наук АН УРСР наприкінці 1988 року.

Про значення журналів як найоперативнішого засобу доведення результатів наукових розробок до соціальної практики, довгострокову стратегію діяльності редакційних колегій, про необхідність поліпшення змісту видань, підвищення їхнього наукового рівня та збільшення популярності йшлося у доповіді віцепрезидента АН УРСР академіка І.І. Лукінова.

Він наголосив на тому, що аналіз роботи з перебудови періодичних видань поки що не дає підстав для заспокоєння. Суспільствознавчі журнали ще досить поволі звертаються до слабо розроблених питань теорії, недостатньо реагують на зони підвищеної громадської уваги. Тут явно відчуваються консерватизм, застій, а часом і догматизм тодішньої тоталітарної влади. Недоліки у діяльності багатьох журналів певною мірою пов'язані з надзвичайно слабким розвитком наукових дискусій і змістовної наукової критики. Академік І.І. Лукінов детально зупинився на завданнях кожного журналу у процесі перебудови суспільствознавства.

У сучасних умовах, коли виникла потреба у тверезій оцінці наших минулих досягнень і помилок, незмірно зростає роль історичної науки. Тому перед часописом «Український історичний журнал» постало чітке завдання: з нових позицій підходити до висвітлення багатьох складних періодів історії нашої країни.

Не секрет, що протягом довгого часу на розвиток історіографії негативно впливали панування адміністративних методів

у науковому процесі та однозначна прямолінійність теоретичних засад, що виключало можливість дискусій.

Потрібно відзначити, що редакції намагаються подолати цей недолік, організуючи «круглі столи» з широкою постановкою проблем, залучаючи до участі в них спеціалістів не лише Академії, а й вузів та інших відомств.

Конструктивність історичної науки — це таке осмислення минулого, яке дає можливість використати його результати для перебудови дійсності та виробити орієнтири для майбутнього. Якщо з цих позицій підходити до оцінки матеріалів, які друкуються в журналах, то, на жаль, треба констатувати, що ще бракує публікацій, які відповідають таким вимогам. Відчувається гострий дефіцит на статті методологічного і методичного характеру, які допомогли б науковцям поглибити наукове пізнання різних пластів історичного процесу.

Надзвичайно гостро постало питання про якість журналістської продукції. І тут головний показник — популярність видання. Малі тиражі наших журналів свідчать, що редакційні колеги ще не використовують належною мірою резервів для виправлення становища, яке склалося. Необхідно налагодити зв'язок «журнал — читач — журнал». Цей зворотний зв'язок залежить насамперед від проблематики видання та від його наукового рівня.

На закінчення академік І.І. Лукінов відзначив, що інтелектуальний потенціал нашого суспільствознавства досить великий. Йому під силу розв'язати серйозні завдання, які висуває життя. І тут повинні допомогти відповідні журнали, активно пропагуючи прогресивну громадсько-політичну думку, передові досягнення суспільствознавства, нові наукові концепції, проводячи дискусії з найжагучих проблем сучасності. При цьому надзвичайно важливо дотримуватися історичної правди, надавати всебічно обґрунтовані оцінки.

Академіки АН УРСР Ю.Ю. Кондуфор, В.М. Русанівський, Б.М. Бабій, які виступили під час обговорення доповіді, акцентували увагу на необхідності розширення публікацій з пріоритетних напрямів розвитку суспільних наук. Подолання рутинності мислення, новаторський підхід до висвітлення актуальних проблем суспільствознавства — ці та інші питання порушили у своїх виступах директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського О.Г. Костюк, заст. директора Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка М.Г. Жулинський, заст. ди-

ректора Інституту економіки АН УРСР М.Г. Герасимчук, головний редактор журналу «Радянське право» Ю.Г. Вербенко, заступник головного редактора журналу «Філософська думка» Ю.Д. Прилюк.

Бюро Секції суспільних наук АН УРСР ухвалило постанову, у якій були вироблені практичні рекомендації щодо удосконалення роботи суспільствознавчих журналів.

Редколегіям журналів пропонувалося розгорнути творчі дискусії, забезпечивши пошуковий характер наукових публікацій з проблем переходу тодішнього суспільства до нового якісного стану, радикальних змін у розвитку продуктивних сил та виробничих відносинах, поступового оновлення суспільних і політичних структур, зростання духовного, інтелектуального потенціалу суспільства. Рекомендовано також розширити практику проведення «круглих столів», які повинні сприяти оперативному і глибокому висвітленню окремих найскладніших і суперечливих явищ дійсності, надавати трибуну на сторінках журналу прибічникам протилежних точок зору. Необхідно виробити єдині методологічні вимоги до публікацій, а саме: новизна теми, дискусійність, високий науково-теоретичний рівень, актуальність, яскравість викладу. Потрібно ширше залучати молодих, талановитих авторів, здатних поживавити наукову думку новими ідеями; добитися аналітичності, глибокої науковості, критичності рецензій, відмовившись при цьому від описовості та коментаторства.

Журналам пропонувалось періодично вмішувати публікації археографічного характеру: документи, матеріали фундаментальних історичних праць минулого, творчу спадщину відомих політичних, громадських діячів, учених, а також статистичні дані. Редколегії повинні активніше розвивати співробітництво з журналами зарубіжних країн, взаємно обмінюватися позитивним досвідом.

Зверталась увага також на необхідність поліпшення поліграфічного оформлення видань, підвищення їхніх тиражів, необхідність систематичної організації читачьких конференцій.

До знакових подій 1980-х років у Секції суспільних наук, варто віднести проведення всесвітнього з'їзду славістів, що проходив у Київському палаці «Україна» за участю представників понад 40 зарубіжних країн. Організаторами цього унікального дійства у світовому просторі були академік Петро Тимофійович Тронько і тогочасний заступник директора Інституту літератури АН УРСР Микола Григорович Жулинський.

Сергій Пирожков із вдячністю згадує своїх друзів-побратимів, завдячуючи власне їхній наполегливій творчості, організаційним здібностям, які постійно утримували високий науковий рівень діяльності Секції суспільних наук, відповідальним секретарем якої він був.

Серед тодішніх колег він зазначив Юрія Сиволоба, доктора історичних наук, згодом одного з працівників Інституту історії АН УРСР; Віталія Чишка, доктора історичних наук, лауреата премії імені М. Костомарова, в 1990—2003 рр. — керівника Сектору суспільних наук НОВ Президії НАН України, директора створеного ним Інституту біографічних досліджень; Володимира Попика, доктора історичних наук, члена-кореспондента НАН України, у 2013—2018 рр. — Генерального директора Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; Ігоря Осташа, відомого філолога, громадського і політичного діяча, Надзвичайного і Повноважного Посла України; Миколу Железняка, директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України; Анатолія Денисенка, кандидата історичних наук, заслуженого журналіста України, багаторічного редактора наукового щорічника «Україна дипломатична», періодичних видань «Історичний календар», «Пам'ять століть».

Усьому має бути завершення. Сергій Пирожков дійшов висновку, що настав рубіж у науково-організаційній діяльності в апараті Президії Академії наук України. Певним, скажімо, вирішальним стимулом у цьому стала думка вірного друга по життю, коханої дружини Юлії Олексіївни Томіної. Слід обирати науку як предмет дослідження, як постійний, надійний і вічний притулок творчого життя.

Але це вже наступний етап біографії ювіляра.

На відстані душі

Звичайно, ніде правди діти, сумніви краjali душу. За роки праці в апараті Президії Академії він вже звик, навіть прикипів до злагодженого, дружнього, толерантного, а головне творчого колективу, і, звичайно, шкода було з ним розлучатися. Проте не давала спокою манлива жага наукових пошуків та відкриттів на ще не зореній ниві демографії. Перемогло останнє прагнення. І тут йому довелося зіткнутися з ділемою. Центр, де гуртувалися ґрунтовні демографічні дослідження, розроблялися проблеми динамічного розвитку населення, розглядалися історичні долі

різних поколінь народонаселення, знаходився лише в тодішній столиці СРСР. Перед ученим постало нелегке питання зміни помешкання. І тут сталося непередбачене. Усвідомлюючи певний професійний набуток його як дослідника демографічних та статистичних досліджень, Сергія Пирожкова запросили на постійну роботу до новоутвореного Інституту народонаселення АН СРСР, що відкривало значні перспективи до масштабних демографічних досліджень, захисту майбутньої докторської дисертації. Відповідне клопотання академіка-секретаря Відділення економіки Академії наук СРСР академіка А.Г. Аганбегяна потрапило до українського керівництва.

Ось як згадує Сергій Іванович про доленосну зустріч з Борисом Євгеновичем Патонем.

— Отримано листа щодо Вашого нового призначення. Як Ви на це дивитесь? — промовив президент.

На що прозвучала аргументована і стисла відповідь:

— Ви знаєте, що взагалі я готувався до суугобо наукової праці, а вийшло так, що майже 15 років віддав науково-організаційній роботі, отож зараз бажав би винятково займатися наукою.

У відповідь почув конкретне резюме:

— З розумінням ставлюся, якщо мова йде про докторську дисертацію, тому однозначно потрібно її підготувати й захистити. Але єдине прохання — не полишайте Україну.

Таким чином, дослухавшись цієї поради, Сергій Іванович попросився на роботу в Інститут економіки АН УРСР і майже за рік завершив роботу над докторською дисертацією. У червні 1991 року у Москві в Інституті соціології АН СРСР (оскільки в Україні у той час не було спецради по захисту дисертацій із спеціальності «демографія») успішно відбувся захист першої в Україні докторської дисертації зі спеціальності «економіка народонаселення і демографія».

Обрана тема наукового дослідження звела С.І. Пирожкова до творчого спілкування з неординарними, талановитими особистостями, які стали не лише добрими, щирими і мудрими радниками, але й рушіями у творенні власного нового погляду у демографічній науці. Про них окрема розповідь.

Зазначимо, що на ті часи демографічні дослідження не шанувалися радянською тоталітарною владою. Адже такі розробки, навіть при досить обмеженій статистичній інформації, фактологічно засвідчували про злочинні дії щодо життєздатності насе-

лення своєї країни. Тому чинилися всілякі перепони владою щодо існування названих наукових структур, а на вчених здійснювалися нерідко ідеологічні гоніння та репресії. Спілкуючись із знайомими на демографічній ниві ученими світового рівня, Сергій Пирожков не лише отримав належну професійну підтримку під час підготовки власного наукового дослідження, а згодом докладав зусиль у популяризації цих постатей у середовищі українських учених.

Йому завжди таланило на спілкування із доброзичливими людьми. У напруженому спресованому часовими термінами відрізку життя, а він прагнув якнайшвидше завершити докторську дисертацію, справжніми доленосними посланцями стали (як він пізніше влучно назвав) «шаслива трійця» учених-сподвижників, а саме: Борис Цезаревич Урланіс, Анатолій Григорович Вишневський, Андрій Гаврилович Волков. Про їхній життєвий шлях розповімо нижче.

Уродженець Києва Борис Цезаревич Урланіс упродовж свого життя сповідував принципи незалежного українського духу. Перед Другою світовою війною, захистивши докторську дисертацію, став професором Московського державного університету, де успішно викладав статистику. У квітні 1949 р. зазнає переслідування через позитивне трактування досягнень зарубіжної статистики усупереч ідеологічних засад тодішньої влади. З роками переживши ті негаразди, учений став одним із очільників економічної демографії, автором популярної монографії «Історія одного покоління», в якій дослідив долю людей, народжених 1906 року, тобто своїх ровесників. Справжньою сенсацією у тогочасному суспільстві була публікація вченого у «Літературній газеті» 24 червня 1968 р. «Бережіть чоловіків», де оприлюднювався аналіз в СРСР значної смертності серед чоловічої статі. Здобутки цього вченого, зокрема книги «Ріст населення у Європі», «Динаміка і структура населення СРСР і США», «Війни і народонаселення Європи», були гідною підмогою для Сергія Пирожкова у створенні власного дослідження.

Серед добрих порадників у науковому формуванні молодого вченого окремо потрібно відзначити Анатолія Григоровича Вишневського. Його шлях у демографічну науку розпочався на українській землі. Здобувши вищу освіту, а закінчив він економічний факультет Харківського державного університету, розпочав свою трудову діяльність у харківському філіалі Київсько-

го Інституту «Гіпроград», згодом став аспірантом науково-дослідного і проектного Інституту містобудування Держбуду УРСР. Захистивши дисертацію «Міські агломерації та економічне регулювання їх зростання», продовжував працювати у відділі демографії Інституту економіки АН УРСР, який був спадкоємцем Інституту демографії АН України, заснованого академіком Михайлом Васильовичем Птухою.

До речі, наукова спадщина цього видатного українського вченого стала чинним рушієм у подальшому розвитку демографічної теорії і методів, а також проблем відтворення населення, які нагально постають унаслідок необхідності удосконалення національної демографічної політики. Як гідний послідовник своїх вчителів, Анатолій Вишневський перший у пострадянському середовищі як дослідник демограф-теоретик розвинув концепції «демографічна революція» та «демографічна модернізація». Його книга «Демографічна революція» була знаковою подією у 1970—1980 рр. У рецензії на вище згадану книгу С.І. Пирожков, В.П. Піскунов, В.С. Стешенко відзначили унікальність цього дослідження, а саме «відсутність наукового снобізму, вміння автора викласти складні наукові проблеми на рівні дохідливості будь-якої людини». Не стандартний підхід у поясненні складних, іноді суперечливих демографічних проблем, обрав постійним правилом у наукових пошуках також Сергій Пирожков.

Андрій Гаврилович Волков вразив тоді Сергія Івановича сміливістю і стійкістю у дотриманні своїх наукових переконань, порядністю у спілкуванні із соратниками-колегами. Досить складні, скажімо трагічні, життєві колізії гартували його незалежний характер, формували впертість у досягненні поставленої мети. Позбавлений змалку родинної опіки (батьки були репресовані більшовицькою владою і відбували покарання у таборах ГУЛАГу), він з дитячих років долав негаразди самотужки. Попри все це, юнак здобув середню освіту, зміг вступити і з відмінними показниками завершити навчання у Московському економічно-статистичному інституті, а згодом поступити до аспірантури.

Важливим етапом у професійній біографії Андрія Волкова був 1964 рік, коли, завдячуючи фаховим здібностям, він опинився у науково-дослідному Інституті з проектування обчислювальних центрів і систем економічної інформації ЦСУ СРСР, а пізніше очолив сектор демографії і трудових ресурсів, що перетворився у Відділення демографії, яким керував упродовж 40 років. Дисер-

таційна праця «Вибіркове спостереження населення» — його своєрідне ідеологічне лекало, яке засвідчує, що лише людство як таке є справжнім суб'єктом демографічної історії. Цій власне меті була підпорядкована унікальна задумка, що за радянські роки (1968—1983) була майже неможливою в реалізації. І все ж за його ініціативи було здійснено видання 17 збірок наукових статей під назвою «Нове в зарубіжній демографії».

Подаючи досить об'єктивну інформацію про цю унікальну особистість в епоху тоталітаризму, зазначимо, що він не був членом Комуністичної партії Радянського Союзу, доктором наук і не мав звання професора, а став справжнім природженим просвітителем, який до останніх днів свого життя керував демографічною секцією Центрального будинку вчених, брав участь у зарубіжних наукових конференціях.

Багаторічне спілкування з цими людьми, а також із відомими російськими економістами та демографами: професорами Л.Л. Рибаківським, В.Г. Костаковим, Д.Г. Валентеєм, академіком Т.І. Заславською, Л.Є. Дарським, Є.М. Андрєєвим, Ф.Д. Лівшицем, М.В. Курманом, Г.Л. Бондарською та багатьма іншими, постійний обмін думками, спостереженнями щодо подальшого розвитку статистики та демографічної науки завершилися бажаним успіхом для Сергія Івановича Пирожкова: він захистив докторську дисертацію з проблем демографічного відтворення трудового потенціалу населення. І враз настав несподіваний життєвий етап, до якого дотичність знову ж таки мав Борис Євгенович Патон.

Історичний виклик часу

Стрімко крокувало життя. Завершувалося ХХ століття. На політичному Олімпі відбувалися зміни, що несподівано сколихнули світову спільноту. Чи не Божим проведінням сталося раптове зникнення, до речі, без жодних болісних потрясінь, Радянського Союзу — справжньої «імперії зла». Десятки національних громад, які знаходилися під примусовим комуністичним тоталітарним ковпаком, нарешті вільно зітхнули і миттєво створили самостійні держави.

24 серпня 1991 р. свою незалежність визнав народ України. Враз нагально постало питання в розробленні стратегії розвитку нової держави з урахуванням внутрішньої і зовнішньої ситуації.

Зважаючи, що тоді не було чітких орієнтирів для діяльності України на міжнародній арені, на часі постало питання про створення відповідної наукової інституції. І знову ж доля як своєрідний поклик душі звела Пирожкова з Борисом Євгеновичем Патеном. Президент тепер уже незалежної української Академії наук, посилаючись на певний досвід науково-організаційної роботи і дослідницькі здобутки на економічній та демографічній ниві, звернувся безпосередньо до Сергія Івановича з пропозиціями попрацювати над концепцією майбутнього Інституту стратегічних досліджень Академії наук України. Сплинув місяць копіткої праці. Розглянувши аргументовані позиції, Борис Євгенович підвів підсумки: «Із задоволенням ознайомився з поданими пропозиціями, але для створення наукової установи цього замало, необхідно пройти повний цикл, тобто насамперед зробити доповідь на засіданні Президії Академії, прийняти відповідну постанову».

25 грудня 1991 р. відбулося засідання Президії Академії наук України. Обговорення викликало жваву дискусію, адже розглядалися підходи щодо організації незвичного нового в академічній структурі підрозділу. Президія прийшла до одностайної думки і схвалила відповідну концепцію про створення Інституту стратегічних досліджень АН України.

У документі зазначалося, що в умовах незалежності України, підтвердженої на референдумі 1 грудня 1991 р., перетворення республіки на повноправного суб'єкта міжнародного права набувають першорядної актуальності дослідження в галузі соціально-економічної і політичної стратегії розвитку Української держави, розробка відповідних наукових рекомендацій для державних органів України.

На виконання постанови Президії АН України від 09.09.1991 «Про основні завдання Академії наук в умовах побудови самостійної Української держави» Президія Академії наук України постановила:

1. Створити в м. Києві Інститут стратегічних досліджень при Президії Академії наук України.

2. Затвердити такі напрями наукових досліджень Інституту стратегічних досліджень АН України:

2.1. Глобальний суспільний розвиток і соціальні катастрофи;

2.2. Демографічні стратегії та майбутнє ресурсів праці;

2.3. Духовний потенціал України.

3. Призначити доктора економічних наук Пирожкова Сергія Івановича директором-організатором Інституту стратегічних досліджень АН України.

4. Організацію Інституту стратегічних досліджень АН України здійснити за рахунок загальних фінансових і матеріальних ресурсів, бюджетних асигнувань та інших лімітів і нормативів, установлених АН України на науково-дослідні роботи.

5. Доручити віце-президенту АН України академіку І.І. Лукінову та академіку-секретарю Відділення економіки АН України академіку АН України Ю.М. Пахомову разом з доктором економічних наук С.І. Пирожковим:

5.1. Подати на затвердження Президії АН України пропозиції щодо структури, складу дирекції, фінансового і матеріально-технічного забезпечення Інституту стратегічних досліджень АН України.

А 4 березня 1992 р. згідно з Указом Президента України ця установа була перетворена в Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, на який покладалося розроблення науково-обґрунтованих глобальних стратегій й прогнозів політичного, соціально-економічного, державно-правового та духовного розвитку України, а також координація досліджень з проблем, які здійснювалися науковими і аналітичними центрами державних установ та громадських організацій.

Розпочався новий етап діяльності Сергія Івановича Пирожкова у статусі директора цієї установи.

Зазначимо, що реалізація наукового підходу до визначення національних інтересів Української держави вимагала їх категоріального синтезу як системи. Останній мав базуватись на послідовному врахуванні істотних ознак і обставин існування української нації від її генезису й до нової епохи. Висхідним при цьому мало бути чітке розуміння сучасної української нації як відкритої поліетнічної спільноти, що історично склалася на території України і усвідомлює себе як український народ, спільноти громадян Української держави. Це не суперечить вужчому розумінню української нації як етнічно однорідної спільноти людей української національності, що проживають як на території України, так й поза її кордонами (у діаспорі). Перше віддзеркалювало переважно сферу відносин державності й громадянства, а друге — походження, виховання, культуру. У процесі з'ясу-

вання конкретних національних інтересів бралися до уваги обидва визначення.

Дотримання зазначеного підходу у визначенні нації і проведення відповідним чином національної політики даватиме змогу долати національну вузькість і обмеженість, створюватиме належні умови для консолідації українського суспільства навколо ідеї національної держави, у якій поважатимуться права людини незалежно від її етнічної належності. Водночас досягатиметься вищий ступінь особистісного усвідомлення національних інтересів як власних життєвих інтересів кожного свідомого громадянина України. Останнє утворюватиме важливий внутрішній аспект діяльності держави з обстоювання національних інтересів і водночас слугуватиме запорукою ефективності функціонування системи національної безпеки.

На цих засадах в Україні має бути створена власна україноцентристська модель орієнтації у світовому просторі. Українська держава мусить мати власний погляд на події, що відбуваються у світі, на ближнє і далеке середовище, з яким вона взаємодіє як самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Розробка такої моделі є необхідною передумовою включення України у світову цивілізацію на рівноправних засадах і основою проведення самостійної політики.

Новітня доба європейської та всесвітньої історії, попри величезні нашарування ідеологічних стереотипів і політичних пристрастей, намагання сторін конфлікту у вигідному для себе світлі тлумачити витоки, характер і тенденції нинішніх драматичних, а подекуди й трагічних подій — дедалі чіткіше і недвозначніше виявляє свою справжню суть. Відбувається процес руйнування останньої на Землі колоніальної імперії, однієї з найбільших і наймогутніших, та водночас чи не найжорстокішої за методами, якими вона здійснювала свою експансію, придушувала прагнення до національного визволення підкорених народів, позбавляла людей найелементарніших прав.

Цілком зрозуміло, що вже саме існування імперії, яка обіймала шосту частину земної поверхні, являло собою одну з найважливіших геополітичних реалій у міжнародній політиці. Вага цієї реалії багаторазово збільшувалася з огляду на неприховано войовниче ідеологічне забарвлення імперської суті СРСР, його орієнтованості на подальшу експансію спочатку шляхом діяльної підготовки всесвітньої пролетарської революції (якій, на щастя,

так і не судилося здійснитися), а останнім часом — шляхом явної і таємної підтримки так званих комуністичних і національно-визвольних рухів на всіх континентах, які насправді нерідко виявлялися маріонетковими, а то й терористичними.

Роль України у постімперській період є видатною з точки зору не тільки руйнування імперії, а й побудови держави на послідовно демократичних, антиімперських засадах. До складу Європи повертається велика за територією та кількістю населення сучасна держава, що, окрім цілком зрозумілих проблем, успадкованих від імперії, має працелюбних людей, які характеризуються позитивними показниками рівня освіти та прогресивної підготовки, розвинений науковий потенціал і розгалужену мережу навчальних закладів, потужний (попри його дещо нерациональну структуру) народногосподарський комплекс, родючі чорноземи та інші природні багатства. Не суперечить принципам нової Європи і проголошена Україною мета створити самостійну демократичну державу європейського типу, економічно могутню, політично активну й миролюбну, невдовзі без'ядерну, в якій поважаються і гарантуються права особи незалежно від національності та інших ознак.

Обраний Україною курс не утискає інтересів будь-кого з її сусідів, до яких вона не має жодних територіальних претензій. Принципова позиція України у розбудові власної державності, зокрема таких її атрибутів, як національна безпека, збройні сили, режим кордонів, національна валюта та фінансово-кредитна система, ґрунтується на тому, щоб усіляко уникати дій, які б створювали загрозу інтересам інших держав, насамперед найближчим сусідам.

Але для розуміння останніх змін геополітичної ситуації в Європі важливо усвідомлювати, що процес руйнування радянської імперії ще далекий від завершення. Більше того, є ознаки його уповільнення, певної стабілізації решток імперії, консолідації проімперських сил.

Справа полягає також у надзвичайній живучості імперського менталітету росіян. Якщо навіть не брати до уваги відверто імперські сили (від компартійних, з одного боку, до монархічних — з іншого), доводиться повсякчас спостерігати його прояви і серед послідовних демократів. Здається, найбільше, на що вони виявилися здатними, — це, погодившись із тезою Рональда Рейгана про СРСР як «імперію зла», спробувати перетворити її на «імперію добра». У результаті — шире прагнення до демократич-

них перетворень при підсвідомій прихильності до імперського по суті, а зовні — федеративного типу організації спільного існування дуже різнорідних, а тому далеких один від одного народів. Однак досвід національно-визвольних процесів у сучасному світі дає підстави вважати, що відцентрові тенденції у Російській Федерації не вщухатимуть і ставатимуть дедалі відчутнішими факторами її внутрішньої нестабільності.

Останнє матиме двоїстий вплив на геополітичну ситуацію. З одного боку, продовження руйнування імперії не може не призвести до подальшого ослаблення впливу Росії на світові та європейські процеси, обмежуватиме її зовнішні військові можливості, відволікатиме увагу її керівництва й основних політичних сил від постімперських зазіхань. З іншого — зазначені тенденції напевне провокуватимуть імперські кола на рішучі дії, спрямовані на рятування імперії. А найрадикальніший шлях до нього — її реставрація в кордонах СРСР 1945—1990 рр. Загроза такої реставрації зберігається і є однією з найвідчутніших реалій геополітичної ситуації в Європі та в усьому світі.

Цілком зрозуміло, що лезо реставрації, незалежно від того, які сили намагатимуться її здійснювати: компартійні, монархічні, анархічно-авантюрні, військові тощо, спрямовуватиметься у першу чергу проти України, самостійності її державного існування. Успіх реставрації поставив би під сумнів і нещодавно здобуту незалежність країн Центральної і Східної Європи, а це у кращому разі призвело б до інтенсивного утворення нових геополітичних структур протистояння (військово-політичних блоків, об'єднаних військових контингентів і штабів як наслідок). Європа і світ опинилися б у набагато гіршому становищі, ніж до початку перебудови в колишньому СРСР.

Альтернативою зазначеній вище страхітливій перспективі є термінова, без зайвих зволікань, побудова в Україні міцної системи національної безпеки і насамперед розбудова збройних сил, розміри і боєздатність яких мають бути адекватними її геополітичній ролі. Широка угода про союз і співробітництво між Росією і Україною — справа бажана і потрібна, але вона, на жаль, не гарантує щойно здобуту незалежність України. Це той шлях, яким треба рухатись, влаштовуючи міждержавні відносини з Російською Федерацією, але й, рухаючись цим шляхом, не варто нехтувати створенням державних систем і структур, здатних надійно гарантувати безпеку і саме існування країни.

У цих питаннях важливо досягти взаєморозуміння із західними, передусім європейськими державами. Тут потрібні неабиякі зусилля. Ставлення урядів провідних країн Заходу до таких питань, як надання фінансової та науково-технічної допомоги і політична підтримка України, її членство у міжнародних економічних та політичних структурах, повинно не послаблювати, а посилювати можливості України ефективно виконувати ту геополітичну роль, на яку вона здатна і яка їй об'єктивно належить у сучасному світі. Усебічна підтримка Заходу, включаючи уможливлення вступу України до загальноєвропейських систем колективної безпеки, є важливим фактором запобігання й опору спробам імперської реставрації. Позиція України повинна бути морально бездоганною, країна не має права дати жодного приводу для звинувачень у прихованій агресивності, своєкорисливості, нещирості.

Надзвичайно важливого значення набуває стратегічно орієнтована геополітична поведінка України стосовно Західної Європи. Перший і головний елемент усвідомлення Україною своїх справжніх інтересів щодо країн Західної Європи і західного світу в цілому полягає у рішучому відкиданні фальшивих радянських тез про «західну загрозу», імперіалізм тощо. Досвід повоєнного періоду незаперечно спростовує ці вигадки. Блокування західних держав мало виключно оборонний характер і було спрямоване на стримування подальшого поширення експансії СРСР. Демократії за своєю природою не можуть ставити собі за мету блокування заради агресії. Демократичний лад — це своєрідна імунна система, що певною мірою зменшує імовірність агресії. Агресивне переродження нації починається тільки після того, як деградує її демократичний устрій.

Україна не тільки не є джерелом небезпеки для Заходу, а навпаки, своїм самостійним державним існуванням сприяє підвищенню рівня загальноєвропейської безпеки, відчутно поліпшує загальну геостратегічну ситуацію в Європі. Західні демократії приваблює рішучий намір незалежної України дотримуватись політики нейтралітету, бути миролюбною без'ядерною державою, її прихильність угодам про непорушність нинішніх державних кордонів, відсутність територіальних претензій до будь-кого. Водночас політики Заходу розуміють, що нейтралітет України, так само як і добровільно прийнятий без'ядерний статус, вимагають твердих гарантій її безпеки з боку європейського та світового співтовариства. У разі нехтування цією умовою Україна буде

змушена покладатися тільки на власні сили, що за наявності реальних загроз із боку Росії неодмінно матиме своїм наслідком надмірну розбудову звичайних озброєнь і поставить питання про відновлення ядерного потенціалу. Адже Україні зробити це незрівнянно легше, ніж, скажімо, Іраку чи Північній Кореї.

Отже, і західноєвропейський аспект геостратегічного становища України не дає підстав форсувати її військово-політичне блокування з будь-якими країнами близького оточення.

Здобуття Україною політичної незалежності, наполеглива розбудова нею самостійної державності є, безперечно, позитивним фактором, завдяки якому геополітична ситуація в європейському регіоні істотно поліпшується, набуває більшої стабільності і врівноваженості. Зміцнення молодшої Української держави не пов'язане зі створенням загроз для будь-якої з сусідніх держав, а для деяких з них воно виступає гарантією незворотності найновіших змін на краще в їхній власній долі.

Європейська природа Української держави визначена її історією і геополітичним становищем. Сторіччя існування України у складі євразійської імперської системи виявилися неспроможними знищити цю природну фундаментальну ознаку української нації. Тому генеральною лінією української політики на найближчі десятиліття є активна цілеспрямована інтеграція України у європейське співтовариство. Шлях до Європи є для України також і шляхом у світове співтовариство.

Враховуючи цей фактор, потрібно визнати однією з найвищих стратегічних цілей України необхідність створення стратегічної системи противаг, захисних механізмів, здатних адекватно протидіяти наявній або прихованій, свідомій або несвідомій агресивній поведінці проімперських політичних сил Росії в різних галузях політичного, економічного та культурного життя. Фактично, ефективна протидія цим силам з боку України захищатиме її від насильницької реставрації залежного минулого.

Зрозуміло, що зазначені заходи даватимуть очікуваний ефект тільки за умови позитивного розвитку внутрішніх процесів у самій Україні, передусім зростаючої консолідації населення, самоусвідомлення його як українського народу.

Упродовж чотирьох років Сергій Іванович Пирожков здійснював керівництво Національним Інститутом стратегічних досліджень. За цей проміжок часу (окрім досить складних організаційних заходів і створення мобільного штату) довелося сконцентрувати

зусилля на основних завданнях, а саме: розробці й науковому обґрунтуванні стратегій і прогнозів політичного, соціально-економічного, державно-правового і духовного розвитку України, а також координації досліджень із зазначеної проблематики. За рік, завдячуючи зусиллям учених Інституту, побачила світ монографія «Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір». Працівники закладу зосередилися на реалізації 13 проєктів, спрямованих на розробку конкретних підходів щодо формування системи національної безпеки, зовнішньо-політичних пріоритетів розвитку України, втілення економічної реформи. Науковці долучалися як експерти до роботи в комісіях Верховної Ради України та структурах Адміністрації Президента України. Фахівцями уперше підготовлено загально-інститутську наукову доповідь «Національна безпека України: сучасний стан, проблеми, напрямки їх вирішення».

Серед соратників у розбудові Інституту Пирожков з теплою згадує Василя Кременя, Олександра Власюка, Григорія Перепелицю, Валерія Поповкіна, Ярослава Жаліла, Олександра Янішевського, Сергія Здіорука, Ніну Марченко, Наталю Кулагу, які чимало зусиль доклали до згуртування нового колективу і створення подальшого іміджу даної установи.

Промовляв із трибуни ООН

Особливим видався в житті С.І. Пирожкова 1995 рік, ювілейний (50-річчя утворення Організації Об'єднаних Націй). Сергій Іванович мав за високу честь бути членом офіційної делегації України на засіданні Генеральної Асамблеї ООН, що надавало йому можливість бути не лише присутнім на засіданнях такої високоповажної міжнародної установи, але й виступити на її засіданнях. Подаємо зміст його промови.

Процес наближення багатьох країн, що стали на шлях відновлення і прогресу, до демократичного суспільства завойовує все більше визнання і підтримку світової спільноти. Можна без перебільшення сказати, що це головна тенденція розвитку світової цивілізації на порозі третього тисячоліття, яка, без сумніву, буде посилюватися і в XXI ст.

«Сьогодні, в рік 50-річчя Організації Об'єднаних Націй, делегація України ще раз висловлює високу оцінку багатогранної діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру, попередження конфліктів, надання допомоги бідним і знедоле-

ним, об'єднання країн і народів на принципах демократії, справедливості і прогресу. У цій великій діяльності як новий важливий напрям виділяється підтримка ініціатив міжнародних конференцій в Манілі у 1989 році і в Манагуа у 1994 році з питань нових або відроджених демократій.

Ми можемо із задоволенням констатувати, що з появою змістовної комплексної доповіді Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй з цього питання для багатьох нових держав, що з'явилися під кінець двадцятого століття, стали більш чітко видно принципи і стратегію побудови сучасного громадянського суспільства, механізми практичної її реалізації. Крім того, ясніше позначилися організаційні форми взаємодії міжнародних організацій і національних держав з питань демократичних перетворень в окремих державах, охоплених не тільки полум'ям громадянської війни, а й з глибоко вкоріненими авторитарними традиціями. Цей аспект діяльності системи Організації Об'єднаних Націй вимагає особливої уваги і поваги до народів нових держав, в яких демократичний процес ще дуже крихкий і тільки зводиться на міцний фундамент.

Україна як нова суверенна держава повністю солідаризується з країнами нових або відроджених демократій, які активно заявили про свою прихильність демократичному вибору, розширили участь широких верств населення в процесах соціально-політичних і економічних трансформацій шляхом використання таких механізмів, як всенародні вибори до представницьких органів, підзвітність державних посадових осіб, транспарентна, державно-адміністративна діяльність, оновлена судова система і вільна преса.

Цей багатогранний процес демократичних перетворень повністю має місце і в нашій країні. Це підтверджує і той факт, що 9 листопада цього року (1995 р. — *А.В.*) в Страсбурзі Україна була прийнята до Ради Європи як повноправний член, приєдналася до Конвенції про захист прав і основних свобод людини, постійно дбає про розвиток багатопартійної системи, створенні вільних і незалежних засобів масової інформації, зміцненні демократичних структур управління, проведення правової реформи.

Наша делегація особливо хотіла б підкреслити, що в суверенній Україні міцно встановився міжнаціональний мир і відсутні міжетнічні конфлікти. Це є незаперечним свідченням того, що ми дотримуємося вірних орієнтирів в такій надзвичайно важливій і делікатній сфері, як національна політика держави.

Ми відзначаємо, що Україна впевнено стала на шлях демократичних перетворень і добровільно від них ніколи не відмовиться. Звичайно, на цьому шляху існує ще багато труднощів і перешкод, характерних для постсоціалістичних країн з перехідним режимом економіки, але альтернативи побудові громадянського відкритого суспільства для нашої країни немає і бути не може.

Ми віддаємо належне зусиллям урядів з розвитку та зміцнення нових або відроджених демократій, проте в той же час ми покладаємо великі надії і на систему Організації Об'єднаних Націй щодо встановленню постійної опіки над процесами формування нових держав «з метою недопущення використання сили, дотримання норм міжнародного права» (Офіційні звіти Генеральної Асамблеї, п'ятдесятої сесії, пленарні засідання, 35-те засідання, стор. 8) — як це було запропоновано президентом України Леонідом Кучмою на Спеціальному урочистому засіданні Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй з нагоди 50-річчя Організації.

Делегація України повністю поділяє положення доповіді Генерального секретаря з питань підтримки системою Організації Об'єднаних Націй нових і відроджених демократій, і, зокрема, тезу про те, що «Без національної та глобальної впевненості в основних елементах, необхідних для створення здорової економіки, демократизація опиниться під загрозою» (А/50/332, пункт 112).

У зв'язку з цим хочу проінформувати Генеральну Асамблею про нову Програму діяльності уряду України, яку 11 жовтня 1995 року прийняв вищий законодавчий орган держави — Верховна Рада. Ця Програма націлена перш за все на досягнення макроекономічної стабілізації, припинення падіння виробництва, яке є головним джерелом зростання рівня життя населення. Реалізація цієї Програми буде супроводжуватися прийняттям нової Конституції, вдосконаленням законодавства, структурною та промисловою перебудовою економіки, зміцненням фінансово-грошової системи, підготовкою персоналу державної служби, підвищенням ділової активності.

В реалізації цих планів ми відчуваємо підтримку міжнародних фінансових організацій і розуміння ними проблем України, готовність надати допомогу у подоланні складних проблем перехідного періоду. Україна сьогодні знаходиться на початку шляху трансформаційних перетворень, але ми віримо, що вона з нью-

го не зверне і стане повноправним членом спільноти демократичних держав.

У країнах нових або відроджених демократій виникають і нові негативні проблеми, вирішення яких виходить за власні межі цих держав. Це проблеми біженців і нелегальних мігрантів, організована злочинність і міжнародний тероризм, транзит наркотиків та інші. У міру зміцнення демократичних інститутів в країнах нових демократій, як зазначається в документі А/50/322, в перспективі передбачається ослаблення допомоги та уваги цим країнам з боку системи Організації Об'єднаних Націй. У зв'язку з цим, на думку делегації України, міжнародне співробітництво між Організацією Об'єднаних Націй і країнами нових демократій не повинно згасати, а навпаки, зміцнюватися, бо у кожного позитивного процесу є, на жаль, й негативні наслідки, які необхідно нейтралізувати і усувати тільки об'єднаними зусиллями представників світової спільноти.

Розвиток і зміцнення нових або відроджених демократій — це глобальна проблема людства, вирішення якої, ми сподіваємося, у XXI столітті займе гідне місце в діяльності Організації Об'єднаних Націй.

Делегація України підтримує проект резолюції, представлений делегацією Нікарагуа з даного пункту порядку денного, і просить включити Україну в число співавторів документа Л/50/Б.19».

В обіймах політики і науки

Європейський Союз. Досить насичені у політичному житті Сергія Пирожкова випали 2001—2007 роки. Він очолює Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді Національної безпеки оборони України, обіймає посаду заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, організовує діяльність Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України. Основні напрями міжнародної політики нашої держави знайшли відтворення у його публіцистичному спадку, який фрагментально подаємо нижче.

Налагодження співробітництва в рамках оборонної компоненти Євросоюзу відкриває для України значні перспективи. Започаткування плідної співпраці у цій сфері може стати однією з головних умов подальших позитивних зрушень у відносинах між Україною і ЄС, що спрямовані на подальший розвиток партнер-

ства для ефективного протистояння новим загрозам глобальній безпеці — тероризму, розповсюдженню зброї масового ураження, організованій злочинності, нелегальній міграції. Україна продемонструвала можливість співпраці з Євросоюзом у цій сфері.

Високо оцінена участь України у поліцейській місії ЄС у Боснії та Герцеговині. Продовжуються консультації з метою створення спеціальної угоди щодо використання Євросоюзом можливостей України у сфері дальніх авіатранспортних перевезень.

У рамках упровадження Концепції спільної європейської політики безпеки й оборони Збройні сили України долучаються до реалізації ініціатив щодо створення Сил швидкого реагування. Зокрема, тривають консультації про можливе формування українського компонента у складі польсько-словацько-угорської бригади цих сил. На найвищому рівні досягнуто попередніх домовленостей щодо можливості направлення постійного представника України при керівних військових структурах ЄС і залучення українського національного компонента до складу багатонаціональної бригади швидкого реагування ЄС.

Є й інші перспективи. Для стратегічного перекидання військ ЄС запропонована військово-транспортна авіаційна ескадрилья ВПС України. Для вирішення завдань в інтересах загальноєвропейської безпеки може використовуватися багатонаціональна інженерна частина «Тиса» що створена за участі України, Румунії, Словаччини, Угорщини. Для підготовки сил ЄС, проведення тактичних і командно-штабних навчань пропонується максимально використовувати Яворівський навчальний центр підготовки миротворчих сил.

Перспективи України як транзитної держави, пов'язані з транспортуванням каспійських енергоносіїв у Євросоюз, значно зростають за умови активної участі європейських країн і США в реалізації цього проекту.

Можливості підтримки України з боку НАТО. Існування реальних механізмів співпраці між Україною та Альянсом може сприяти реалізації згаданих вище реформ за рахунок підвищення рівня політичної прозорості, надання практичної підтримки та забезпечення механізму надійного зворотного зв'язку з євроатлантичною спільнотою. На практиці, найважливішими пріоритетами для нової влади стали такі сфери:

Демократичні інституції. Потрібно приділити найбільшу увагу таким факторам: 1) зміцненню демократичних інституцій;

2) забезпеченню незалежності ЗМІ; 3) зміцненню незалежності судової влади. Оскільки НАТО не має відповідних дорадчих програм, механізми Плану дій та Цільовому плану можуть бути використані для отримання зворотного зв'язку щодо оцінки успіхів у цій сфері від країн-членів Альянсу, які мають такі програми. Нова влада може допомогти даному процесу за рахунок конкретизації своїх намірів та надання на початковому етапі реформування всім зацікавленим сторонам запланованих орієнтовних показників у цій сфері.

Економічні / соціальні реформи. Нова влада потребує суттєвого прогресу у цій царині, навіть якщо на початку він буде не зовсім значним. Боротьба з корупцією та створення мережі соціального захисту є тими сферами, де можливо досягти швидких результатів. Інші кроки — від інтеграції до світової економіки та підтримка процесів реформування кризових галузей — можуть забезпечити оптимізм на майбутнє. НАТО здатне допомогти Україні у вирішенні нагальних та довготермінових питань за рахунок: підтримки соціального захисту робітників на основі наявних програм та зусиль щодо допомоги українському оборонному промислому комплексу адаптуватися до нових реалій ринку, переорієнтуватися на громадський сектор та інтегруватися до євроатлантичної комерційної спільноти.

Зовнішня політика. Стабілізація відносин з сусідами залишається одним з найважливіших актуальних завдань. Відносини з Росією продовжують відігравати пріоритетну роль, однак нова влада може дозволити собі бути впевненішою у використанні дипломатичних та практичних інструментів, включаючи посилення прикордонного режиму, для сприяння виробленню рішень щодо врегулювання проблем Придністров'я. НАТО має можливість для допомоги у цій сфері за рахунок залучення потенціалу Спільної експертної групи з питань охорони кордонів (використання досвіду ініціатив прикордонного контролю, набутого на Балканах). Ця підтримка повинна здійснюватися на основі чіткої гармонізації з відповідними програмами ЄС.

Демократичний контроль безпекового сектору. Помаранчева революція продемонструвала, що, незважаючи на відносно високий рівень стосунків між цивільними та військовими, механізми формального демократичного контролю ще недостатньо досконалі. Використовуючи наявні ресурси альянсу, його членів та таких інституційних партнерів, як Женевський центр з питань

демократичного контролю над збройними силами, НАТО здатне надати допомогу новій владі й Україні щодо невідкладного впровадження організаційного та політичного контролю над сектором безпеки. Окрім цього, відштовхуючись від попередніх зусиль у довгостроковій перспективі, альянс може допомогти новій владі створити ефективні інструменти виконавчого, законодавчого та суспільного контролю, сприяти підвищенню рівня професійної ефективності функціонування безпекового сектору, розвитку механізму належного використання ресурсів.

Зрозуміло, що зміст програм Україна — НАТО, запланованих на 2005 — 2006 рр., перебуває під значним впливом неоднозначної спадщини попереднього режиму.

З метою забезпечення нагальних потреб України та визначення реальних напрямів допомоги згадані програми мають бути переглянуті. Враховуючи велику кількість сфер співпраці, повноцінний перегляд вимагатиме значного часу, зусиль та кваліфікованого експертного супроводження. Якщо провести його швидко, це може призвести до виникнення перепон на шляху співпраці.

У короткотривалій перспективі правильним підходом стане імплементація вже розроблених програм поряд із максимізацією у них впливу тих спеціальних зусиль, які направлені на упровадження у життя реальних змін. Такий сценарій дасть змогу НАТО та Україні використовувати систематичний та оціночний підхід у сфері перегляду співробітництва, фокусуючи свою увагу на чітких визначених сферах, починаючи з вищезгаданих важливих галузей.

Уряд має активізувати свою діяльність у сфері швидкого поширення організаційного та політичного контролю над сектором безпеки і оборони. Механізмами, які допоможуть владі прискорити дані процеси, можуть стати: огляд національної безпекової політики та перевірка інституційної спроможності на міністерському рівні.

Ефективність впливу двох згаданих вище заходів буде залежати від реалізації в подальшому практичних проектів здійснення реформ на всіх рівнях.

У сфері національної безпеки і оборони ці пріоритети будуть означати встановлення організаційного та політичного контролю над збройними силами, військовими формуваннями, спецслужбами та силовими структурами. Посилення ролі інституцій демократичного управління та контролю стане важливою части-

ною цього процесу. У той же час керівництво країни має шукати підтримки згаданих відомств за рахунок покращення життєвого та професійного рівня їхніх співробітників. Влада також намагається остаточно визначити політику України у сфері національної безпеки і оборони, створивши у рамках цього підходу засади для проведення подальшої трансформації та раціоналізації безпекової галузі.

Зі створенням таких засад стратегічні політичні питання (вступ до НАТО тощо) будуть швидше за все переглянуті, і курс реформ замість досягнення «стандартів НАТО» буде спрямований на забезпечення «національних інтересів». Така проблематика, як взаємосумісність із НАТО, не залишиться поза увагою державно-політичної еліти, однак вона буде тісно прив'язана до національних реалій (забезпечення національної безпеки за рахунок участі у міжнародних операціях). На практиці такий підхід може призвести до перегляду наявних зобов'язань у сфері безпеки і стати імпульсом для можливого виводу українського контингенту з Іраку, переходу на самофінансування українських підрозділів у Косові, участі в операції «Активні зусилля» та проведення рішучішої політики щодо врегулювання конфлікту у Придністров'ї.

Керівництву країни доведеться мати справу з численними перешкодами. Найбільшого опору потрібно очікувати від бюрократії, яка звикла діяти у своїй повсякденній роботі автономно та безвідповідально (інколи не враховуючи навіть прямі накази міністра). Окрім цього, виконавчі та законодавчі інституції не мають достатніх можливостей для вироблення ефективної політики та здійснення моніторингу за її виконанням. Більш того, досвід функціонування бюрократичної системи свідчить про нівелювання ініціатив на оперативному рівні та системну слабкість горизонтальної координації на всіх рівнях (як між залученими до відповідних процесів відомств, так і всередині уряду).

Україна відкрита для міжнародної допомоги у сфері практичної імплементації його політичних пріоритетів. НАТО має відлагоджені механізми для такої підтримки. У деяких сферах альянс готовий надати допомогу своїми експертами, в інших він здатний покращити та узгодити роботу за рахунок залучення фахівців з країн-членів союзу або інших міжнародних організацій (Женевський центр з питань демократичного контролю над збройними силами тощо).

НАТО повинно перейти від методу «прискорення» та «розблокування» наявних механізмів співпраці до створення нових програм та ініціатив, які б допомогли новому керівництву України втілити у життя його пріоритети та розробити систему співробітництва на робочому рівні для активізації спільних зусиль.

Огляд національної безпекової політики, ревізія інституційної спроможності, інші заходи, які в результаті стануть частиною ширшого спектра процесів, вимагатимуть прискорення реформ на всіх рівнях: починаючи з національного, міністерського і стратегічного та закінчуючи тактичним. Розглядаючи масштаби проблематики, можна дійти висновку про те, що іноземна допомога у цій сфері має стати важливим чинником успіху (НАТО та його члени розглядаються як основні фактори надання такої допомоги). У деяких сферах повинні бути розроблені нові ініціативи, в інших — продовжені наявні, які за необхідності мають бути адаптовані до нових умов.

Щодо ролі України у формуванні нової архітектури європейської безпеки. Як пряму загрозу своїй незалежності Україна трактує будь-які спроби виключення її з міжнародного процесу ухвалення рішень, нового перерозподілу сфер впливу в геостратегічному просторі, що формується на початку ХХІ ст. Однією з найважливіших гарантій суверенного розвитку нашої держави є формування та підтримання системи колективної безпеки в європейському та трансатлантичному просторі, розвиток кооперації у політичній, економічній, гуманітарній, інформаційній та військовій сферах.

Визначення важливої ролі України у формуванні нової структури відносин безпеки в Європі має бути головним фундаментом просування її інтересів у відносинах як з європейськими країнами, так і з провідними організаціями в галузі європейської безпеки, насамперед з НАТО та ЄС. Саме регіональні організації та міждержавні об'єднання створюють сьогодні необхідну основу та механізми для колективного вирішення питань політичної та економічної безпеки як регіонів у цілому, так і окремих держав.

Намагання ЄС посилити власну політичну роль в євроатлантичному регіоні об'єктивно зумовлює його прагнення до пошуку параметрів стійкого балансу інтересів у його відносинах з Росією і НАТО. Протягом останнього часу ЄС досяг значного прогресу в сфері безпеки та оборони. Це стосується обсягу принципово врегульованих спірних питань у відносинах з НАТО і визначення

механізмів імплементації Спільної європейської політики безпеки і оборони.

Процес ймовірного підвищення ролі ЄС в архітектурі загальноєвропейської безпеки має визначити ряд найважливіших питань, насамперед у площині практичної політики. Зокрема, мова може йти про сутнісну трансформацію функціональної і організаційної складових НАТО. Унікальність Північноатлантичного Альянсу в сфері євроатлантичної безпеки має створювати основи ефективного поєднання принципів кооперативної і колективної безпеки.

Враховуючи значний внесок НАТО у підтримання миру, стабільності та загального клімату довіри в євроатлантичному просторі, створення нової архітектури безпеки в Європі, поглиблення процесів роззброєння, контролю над озброєннями і нерозповсюдження зброї масового знищення, Україні доцільно сприяти політиці, спрямованій на зміцнення відповідного статусу НАТО у загальноєвропейській структурі безпеки.

Ухвалення 23 травня 2002 р. нової Стратегії співробітництва України з НАТО, в якій було проголошено політичне рішення щодо набуття у перспективі повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, стало переломним етапом у відносинах нашої держави з Альянсом. Це стало можливим у результаті трансформації НАТО з військово-політичної організації у політично-військову, глобалізації міжнародного середовища безпеки після 11 вересня 2001 р., реалізації стратегії розширення НАТО на Схід.

Це політичне рішення має виняткове значення для майбутнього України як впливової європейської регіональної держави, оскільки воно остаточно визначило внутрішньополітичні пріоритети і зовнішньополітичні орієнтири розвитку, поставило складні, але конкретні завдання перед органами державної влади, поклало край багаторічним ваганням і невизначеності.

Щоб прийти до цього рішення, українській державі знадобилося одинадцять років, протягом яких відбувалися послідовні зміни у психологічному сприйнятті навколишнього світу та усвідомленні свого місця у ньому, самоідентифікація країни як частини Європи, якій властиві спільні демократичні цінності і переконання.

Повноправне членство в Альянсі безпосередньо відповідає національним інтересам України, оскільки політична вага і

військова міць НАТО можуть забезпечити її незалежність і територіальну цілісність краще за непевний статус позаблокової держави. Разом з тим шлях до членства є складним і тернистим.

Україна постійно відчуває тиск з боку східних і західних сусідів з кризовими явищами і непорозуміннями, проте її воля до європейського майбутнього залишилася незмінною. І тепер, після травневого рішення РНБОУ та ухвалення на засіданні Комісії Україна — НАТО (22 листопада 2002 р.) Плану дій Україна — НАТО (ПД) та спільних заходів Цільового плану дій на 2003 р. (ЦПД) можна сказати, що Україна дістала новий потужний імпульс для власного розвитку.

Загрози зовнішнього тиску. Тенденція до посилення взаємозалежності країн та їх відкритості до зовнішніх впливів є об'єктивним наслідком сучасних процесів глобалізації. Основний виклик національній державі полягає у тому, що вона припиняє бути монополістом (а інколи — й основним гравцем) на власній території. Вплив держави обмежується, «коригується», нівелюється діями інших держав, міжнародних організацій та корпорацій, недержавних організацій, неформальних груп (групи тиску, лобі тощо), злочинних угруповань тощо. Держави, слабкі ідеологічно, інституційно, економічно зазнають подвійного тиску, оскільки їх влада, їх впливовість розмиваються, спотворюються, ще не встигнувши сформуватися.

З огляду на це можна стверджувати, що суперечність між потребою «розбудови держави» та вимушеною необхідністю «нівелювання держави» стає ключовим для України, особливо у сфері її національної безпеки.

Подальший розвиток цієї суперечності набуває сьогодні украй небажаного спрямування, а саме: Україна не здатна скористатися технологічними, економічними, соціокультурними перевагами глобалізації, зате активно переймає всі її негативні риси. Серед них — послаблення державної влади, невиправдане посилення «позадержавних» джерел політичного та економічного впливу, перехід технологічної відсталості у стратегічну площину, ерозія національної ідентичності.

Таким чином, відкритість, яка потенційно могла б означати сприйнятливість до нових ідей та технологій, взаємозалежність як потенційний інструмент здобуття належного місця у міждержавних стосунках перетворюються на вразливість, незахищеність, несамостійність країни. Зрозуміло, що не лише загаль-

носивітові процеси та тенденції призвели до такого стану. Головні причини підвищеної вразливості України від зовнішніх впливів потрібно, напевно, шукати всередині країни.

Іншим чинником небезпечного посилення вразливості країни від зовнішніх впливів є орієнтація на єдину державу-партнера (інколи таким партнером виступають США, інколи — Росія) та ігнорування при цьому легітимних інтересів інших держав/інституцій, а інколи — національних інтересів України. Зовнішньополітичні союзники в обмін на підтримку ними керівної еліти України здобувають можливість «контрольованого» посилення впливу всередині країни. Часто цей вплив перешкоджає реалізації інтересів України, посилює внутрішню опозицію, яка у принципі заперечує потребу в зовнішньому співробітництві, нехтуючи навіть його позитивними аспектами.

Економічним чинником посилення зовнішньої залежності та сприйнятливості до зовнішнього тиску є націленість державних структур передусім на залучення міжнародної фінансової допомоги при невмінні конкурувати на ринку інвестиційного капіталу. Фінансова допомога уможливорює певну фінансову стабільність, проте дістається дорогою ціною політичних поступок та не спонукає владні структури до пошуку перспективніших, надійніших, менш політично обтяжливих джерел поповнення держбюджету.

Надмірна вразливість країни небезпечна не лише сама по собі. Вона веде й до створення негативного іміджу держави у світі, що «перебільшує» реальний стан речей, створюючи враження абсолютної слабкості України. Творення іміджу «поступливості» держави та її еліти не є результатом чиєїсь підривної діяльності чи газетних провокацій. Це, скоріше, концентрований, гіперболізований прояв реального стану справ, який часто використовують конкуренти України на світових ринках.

Медіа-інформаційна складова сучасної зовнішньої політики. У сучасній зовнішній політиці помітну роль, особливо після подій 11 вересня 2001 р., відіграє чинник «жорсткої сили» (економічна й військова потуга країни, її здатність інтегруватися в антитерористичну коаліцію тощо). Але не менш важливим в епоху інформаційної революції є чинник «м'якої сили» — здатність приваблювати інших за рахунок культурно-ідеологічних та медіа-інформаційних впливів.

США, країни Заходу, а також Росія отримують чималі вигоди від свого домінування у медіа-інформаційній сфері, усіяко ви-

користовуючи це для захисту й просування власних інтересів. І навпаки, відставання України у медіа-інформаційній сфері створює додаткові труднощі для неї у проведенні послідовної зовнішньої політики на захист національних інтересів.

Разом з тим в Україні поки що відсутня загальнодержавна координувальна структура, покликана здійснювати цілісну зовнішню медіа-політику та пропаганду, планувати й здійснювати медіа-інформаційні акції, спрямовані на розвінчування негативних стереотипів та формування у масовій свідомості громадян різних країн позитивних стереотипів щодо України як суспільства і держави.

Для досягнення поставленої мети — набуття повноправного членства в ЄС та НАТО — державна влада має вдосконалити систему державного управління, забезпечити стаке економічне зростання, ефективне реформування Збройних сил та сфери безпеки і оборони в цілому, проводити масштабну інформаційну політику серед населення. А це у свою чергу означає, що європейський та євроатлантичний напрям повинен постійно бути у центрі уваги вищого керівництва держави.

Підсумовуючи, можна переконливо засвідчити, що теоретичний та науковий аналіз тогочасного політичного життя не втратив актуальності й зараз.

Лаштунки Російської імперії

Літо 1997 року внесло нові корективи в життя Сергія Івановича. Йому довелося очолити новоутворений Національний інститут українсько-російських відносин при Раді Національної безпеки й оборони України. Цей відтинок часу позначений створенням під керівництвом Сергія Пирожкова низки досліджень, у яких на широкому соціокультурному і геополітичному матеріалі розглядався сучасний стан і перспективи розвитку українсько-російських відносин у глобальному контексті загально-цивілізаційних процесів.

У монографії «Україна і Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива», що побачила світ 2001 року, головний предмет аналізу — протиріччя, що виникають у відносинах між двома сусідніми країнами, які до того ж мають спільне минуле, у процесі їх інтеграції в європейське та світове співтовариство. Робота аналізує проблеми, які виникають у відносинах України з іншими державами, і перш за все з Російською Феде-

рацією, як одним зі стратегічних партнерів, в умовах постбіполярного світу. Особлива увага приділяється протиріччям і проблемним питанням, які виникають на зовнішньополітичному та геостратегічному рівнях міждержавних взаємин, аналізу «викликів» і розгляду варіантів відповіді на них.

Значну наукову цінність представляє формулювання категоріального апарату дослідження, а саме — визначення в монографії конкретних напрямів цивілізаційно-геополітичних орієнтацій кожної держави; критеріїв, показників, об'єктів міжнародної діяльності в галузі відстоювання своїх національних інтересів, у книзі здійснено також детальний аналіз національних інтересів та загроз національній безпеці держав. Значну увагу приділено регіональним «індикаторам» безпеки, їхнім інституційним вимірам та методам оцінки їхнього потенціалу. Як приклад, можна навести проведений авторами аналіз такого явища як «досить чітке диференціювання політики Євросоюзу щодо залучення до інтеграційного процесу центральноєвропейських та східноєвропейських країн з виокремленням їх політичної, економічної та воєнно-політичної компоненти», що важливо для України, яка займає в регіоні Центральної та Східної Європи особливе місце, це має принципове значення.

Сприйняттю основних положень монографії допомагає її детальна структурованість. Зокрема привертає увагу «рознесення» розділів III — «Українсько-російські відносини в глобальній перспективі» та VII — «Прогнозні сценарії розвитку українсько-російських відносин на близьку перспективу», тим паче, що на перший погляд правильнішим видається розміщення спочатку розділу про близьку перспективу, а потім виведення її в глобальну площину для підведення до «стратегічної перспективи», яке і є кінцевою метою дослідження.

Наступна праця «Обличчя влади» стало певним внеском у важливу галузь політичного аналізу — політико-психологічне портретування, яка в сучасній політології набуває самостійного розвитку. Важливо підкреслити, що цей напрям досліджень в Україні тільки набуває відповідного звучання, за часів радянської доби він не підтримувався владою. Лише після розпаду СРСР науковці отримали можливість вийти на нові предметні галузі політичного дослідження, виробити певну методологію й нагромадити досвід аналізу політико-психологічних складових сучасних державотворчих процесів. І досвід цей, на нашу думку, заслу-

говеє на оприлюднення і критичний розгляд. Це слугуватиме подальшому розвиткові даної галузі досліджень.

Об'єкт дослідження — політичні портрети впливових політиків Російської Федерації, творча активність яких припадає на короткий (з погляду історії), але дуже бурхливий і насичений доленосними подіями період трансформації держави — від авторитарної системи до цивілізованої й демократичної. Звернення до особистостей, які є суб'єктами політичних процесів у державі, дає можливість глибше зрозуміти живу дійсність того, що відбувається.

Характерно, що лише на тій стадії роботи над окремим портретом, коли він удосконалюється й уточнюється, так би мовити, в ансамблі з іншими, вдається по-справжньому наблизитись до образу реального політика. До того ж, у процесі творення багатомірнього «колективного політичного портрета» досягаються ефекти синоптичності та синергізму, що генерують імпульси до «просвітлення» в уяві аналітиків старанно «прихованих» елементів загальної системи, і, навпаки, викриття будь-якого (звісна річ, важливого) елемента системи дає змогу досить надійно реконструювати загальний вигляд цілісності, виявити закономірності її функціонування та розвитку.

Як видно з наведених у книзі портретів, російська історія доби сучасної трансформації є досить бурхлива, а її творці — неординарні особистості. Особистість народжується і творить у лоні національної культури, але ніякі колективні утворення людського духу не існують окремо від живих людських індивідуальностей: вони живуть в них і реалізуються через них. Ні держава, ні національний дух не є незалежними сутностями або субстанціями; ще менше вони — суб'єкти, які можна було б протиставляти особистості та духу індивіда. В емпіричному світі, а відповідно і в політиці, є тільки один суб'єкт — людина. Тому і суспільно-політичний вимір національної творчості цілком зводиться до взаємодії індивідуальних особистостей. Дослідження такої творчості — важливий компонент політичного аналізу.

В основу книги «Обличчя влади», яку видано 2002 року, покладено результати практичної роботи аналітиків Національного інституту українсько-російських відносин. Найактуальніше завдання, яке вирішувалось інститутом, — створення відповідного інформаційно-аналітичного середовища підтримки при ухваленні державних рішень у сфері українсько-російських відносин.

Пошук дієвого та ефективного інструментарію політологічно-го аналізу внутрішніх процесів у Російській Федерації та їх впливу на перебіг подій у відносинах двох країн закономірно вимагав від дослідників активного врахування особистісного фактора російської політики. За специфічних умов суспільного розвитку в Росії політико-психологічні портрети найвпливовіших російських лідерів стали вагомим додатком до загальної картини російського владно-політичного буття, істотним чинником, який важко було ігнорувати у зовнішньополітичній практиці.

Чим же ознаменувалось у житті Росії останнє десятиріччя другого тисячоліття?

«А земля була пуста та порожня, і темрява була над безоднею, і Дух Божий ширяв над поверхнею води». Саме ці сакральні слова Мойсеевої Книги Буття образно і водночас точно визначають стан суспільної свідомості Росії історичного періоду, який вже охрестили «епохою Єльцина», а під кінець і «режимом Єльцина». Але в цих часових рамках чітко окреслилася і своєрідна критична фаза розвитку (1998—1999), яка ознаменувала «кончину» ельцинського правління.

Це був якісно новий, особливий етап політичного життя країни, відмітною особливістю якого стало те, що «темрява над безоднею» вразила свідомість безпосередньо владно-політичної еліти і наочно засвідчилась у надмірній акцентуації та екзальтації особистісних проявів політиків та олігархів, які й визначали правила й були самі головними гравцями владних ігор.

Емоційна та ідейна відстороненість авторів дослідження від безпосередньої участі в російських політичних процесах, а відтак їх політична незаангажованість слугують певною гарантією достатнього рівня об'єктивності висвітлення істинності, основних механізмів і напрямів розвитку внутрішнього життя Росії. Знання алгоритмів та особливостей вироблення владною верхівкою важливих політичних рішень останнього часу можуть бути цікаві як для політологів і політиків-практиків, так і для тих, хто бажає підвищувати фах у сфері прикладних політологічних досліджень.

«Загублене покоління» початку ХХ ст. зробило свій вибір на користь екзистенціальних цінностей — самостійності, особистісної цілісності й ширості. «Загублені» кінця століття, обравши дивіденди політичної благонадійності, занепокоєність власним іміджем, прагнення будь-що залишатися у владі чи біля неї, стали таким чином заручниками владної системи, перетворилися

на ідеальний матеріал для наступного перепрограмування і використання.

Смутні часи новітньої російської історії завершуються. Країна переходить у фазу свого мобілізаційного розвитку під гаслом відродження сильної держави. Але саме на цьому переломному етапі рельєфно виявилися роль і місце смуги у російському владно-політичному бутті, її знаковість та особливий вплив на динаміку суспільних процесів.

Як свідчать результати досліджень українських фахівців, смуга виступає могутнім руйнівним механізмом щодо процесів індивідуалізації особистості. При цьому спочатку провокуються екзальтовані прояви індивідуальної свободи аж до всездозволеності, які потім доводяться до стадії абсурду, що призводить до наступної деградації особистості. Тим самим смуга виступає дієвим засобом стримування розвитку ліберального начала в російському соціумі.

Водночас смуга може слугувати ключовим елементом для розкриття сутності цільового призначення влади та спеціальних владних інститутів у Росії. У рафінованому вигляді російська влада живе очікуванням смуги або бунту, у протистоянні та подоланні їх вона вбачає найактуальніше своє завдання.

У такому світлі стають зрозумілі й внутрішні потаємні чинники нещадних дій з придушення паростків інакомислення та опозиційності. А їх у російській історії було достатньо. У цьому саме криється й причина надмірного посилення в Росії фактора безпеки, а разом з ним — і спецслужб.

Смуга-нестабільність складає й сутність того, що зветься «русским духом», імовірно, через те так багато росіян було на барикадах усіх світових визвольних рухів і революцій, а період розвалу колоніального світопорядку став зоряним часом у зовнішній політиці Росії — СРСР. Та й ідея анархізму могла народитися і розквітнути насамперед у Росії.

І все ж, за всієї жорсткості нинішнього мобілізаційного виходу зі смуги, якими ж могли бути альтернативні сценарії розвитку ситуації? По-перше, це — «русский бунт бессмысленный и беспощадный», у чому Росія за свою історію багаторазово переконувалася. По-друге — занурення еліти та суспільства у тотальний хаос зневіри, песимізму, маргіналізації та деградації, нездатності до цілеспрямованих дій і навіть помислів. Росія уникла цього, хоча й її мобілізація може розвиватися як в авторитарно-комунальному

(з тягою до тоталітарного), так і ліберально-корпоративному руслі. Історично вже склалося так, що український соціум із запізненням на кілька років та у характерній для нього своєрідній манері повторює російські сценарії суспільного розвитку. Хаос, що вразив сьогодні українську політичну еліту, значною мірою схожий на ситуацію, яка склалася в Росії у 1998—1999 рр. Саме це й спонукало нас звернутися до російської історії з тим, щоб знайти в ній як застереження щодо розвитку сучасної ситуації в Україні, так і розумні кроки уникнення національної катастрофи.

На превеликий жаль, як свідчить розвиток подій, сьогодні над країною нависла саме «маргіналізаційно-деградаційна» альтернатива. Тому українська політична еліта приречена шукати відповіді на виклики часу: чи усвідомлює вона свою відповідальність за майбутнє країни; чи здатна з честю вийти зі стану смуги й вивести суспільство на шлях цивілізаційного розвитку, нехай навіть «загубивши» себе; чи залишиться «загубленим поколінням» у «загубленій» за її вини країні?

Отже, підсумовуючи з погляду історичного зрізу розвитку подій у сусідній державі, Україна має розбудовувати свій власний цивілізаційний вибір.

Публічність світу: щорічник «Україна дипломатична»

Зазначимо, що Сергій Пирожков — один з тих, хто не лише вітав видання наукового щорічника «Україна дипломатична», але й став постійним автором і радником щодо актуальності публікацій. Політологам запам'яталися його цікаві праці, аргументовані нестандартним підходом до поставлених проблем. Його досвід аналітика, відтворений у численних статтях, видрукуваних у названому щорічнику, певним чином став у пригоді нашим дипломатам, а також тим, хто збирався пов'язати свій життєвий шлях із діяльністю зарубіжних представництв.

Новітній українській дипломатії, яка була змушена опанувати багато питань уже в процесі державного становлення, розбудови системи зовнішньополітичної служби та підготовки власне дипломатів, необхідно було усвідомити, що дипломатія є невід'ємною складовою історії держави. Отже, першим кроком у розбудові зовнішньополітичної сфери постало питання вивчення української дипломатичної історії. Насамперед йдеться про дипломатичні події періоду Київської Русі-України, козацької держави Богдана Хмельницького, наступних гетьманів та історію

дипломатії Української Народної Республіки. Тим часом ці сторінки історії через втрату української державності залишалися «білими плямами». Навіть попри існування міжнародного факультету Київського державного університету, який, починаючи з 1944 р., готував фахівців для Міністерства закордонних справ України, ця проблематика не була включена до навчальних програм і практично не розглядалась у тодішніх підручниках і окремих виданнях з історії України.

Враховуючи відсутність теоретично-освітньої дипломатичної літератури, у 1999 році було започатковано видання щорічного наукового альманаху «Україна дипломатична», який мав допомогти у розкритті історії української дипломатії, популяризувати не тільки її історичні сюжети, а й висвітлювати процес її новітнього становлення, формування завдань і принципів підготовки дипломатичного корпусу.

У 2000 р. на презентації першого випуску наукового щорічника «Україна дипломатична» всі запрошені — і наукова громадськість, і засоби масової інформації — були однакові: видання береться за досить важливу справу, а саме предметно та періодично відтворювати історію дипломатичного життя України, публікувати розвідки про діяльність творців зовнішньої державної політики, знайомити читацький загал з епістолярієм відомих дипломатів, з теоретичними дослідженнями у сфері міжнародних відносин.

І ось, здобувши загальне визнання, редакційна колегія новоствореного щорічника, до складу якої увійшов у ранзі чільного керівника Сергій Іванович (до речі, один з авторів цих рядків, головний редактор щорічника, ще в роки спільної праці в Академії наук мріяв про створення майбутнього наукового видання і завжди отримував схвальні поради від свого колеги-друга), почала розширювати тематику видання, залучаючи до чергових випусків не тільки вітчизняних, а й зарубіжних дипломатів, відомих політиків, експертів і фахівців з питань міжнародного життя, публіцистів, діячів науки та культури. Сторінки альманаху привабили науковців усіх профілів, які мали відношення до розвитку української дипломатії, підготовки кадрів, забезпечення інших напрямів діяльності зовнішньополітичного відомства. Практично кожен новий випуск альманаху відкривали програмні статті очільника Міністерства закордонних справ, на його сторінках друкувалися статті провідних українських

дипломатів, практиків та теоретиків, істориків, філософів, соціологів. Творчі пошуки редакції стали запорукою й високої зарубіжної оцінки, яку здобуло це видання. Третій випуск щорічника започаткувала стаття Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана «Демократія — це спосіб життя». У ній було дано досить високу оцінку виданню, яке, за свідченням зарубіжних дипломатів, було унікальним. Генеральний секретар ООН, зокрема, зазначив: «Внесок у підтримання миру та безпеки у світі не обмежується миротворчістю. Кілька років тому представника вашої країни було обрано Головою Генеральної Асамблеї ООН. Нещодавно Україну було обрано до Комісії ООН з прав людини. Ваша держава є членом Економічної та Соціальної Ради ООН.

У цьому контексті особливого значення набуло видання щорічника «Україна дипломатична», кожне число якого містить докладну й достовірну інформацію про іноземні представництва на теренах України й українські — в країнах світу. Крім того, він надавав свої сторінки як вітчизняним, так і зарубіжним дипломатам, історикам, журналістам-міжнародникам. Щорічник не претендує на істину в останній інстанції, але дає простір для плюралізму думок, слугує благородним цілям ООН. Бажаю щорічнику успіхів і процвітання».

Сформувалась усталена модель добору матеріалів до цього наукового видання, яке Вчена рада Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України рекомендувала як навчальний посібник для слухачів Дипломатичної академії та інших вищих навчальних закладів, що готують фахівців-міжнародників. В альманасі публікуються наукові розвідки про діяльність видатних українських і зарубіжних дипломатів, розповіді про міжнародні організації, документи, статті про дипломатичну діяльність на сучасному етапі.

Тематика, яку розкриває у своїх випусках альманах «Україна дипломатична», є складовою навчальних програм Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ, Інституту міжнародних відносин, Інституту журналістики Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародного інституту славістики та інших навчальних закладів і тому широко використовується як викладачами, так і слухачами. Але щорічник орієнтований не лише на студентів і викладачів вишів, які готують фахівців-міжнародників. Він користується увагою

істориків, соціологів, політиків, українських і зарубіжних дипломатів з огляду на те, що подає досить цільну картину сучасного міжнародного життя й участь у ньому України. Про це свідчить розлога тематика кожного випуску, яка формується за рубриками «Наші публікації», «Посли України в іноземних державах», «Іноземні послы в Україні», «Генеральні консули іноземних держав в Україні», «До джерел», «З відстані століть», «Дослідження. Розвідки», «Сучасна українська дипломатія», «Нотатки посла», «Слово генерального консула», «Портрети дипломатів», «Критика. Бібліографія. Звідомлення», «Хроніка подій» та ін.

Безперечно, найвагомішим розділом у виданні як посібнику для слухачів Дипломатичної академії, інших навчальних закладів і відповідних наукових інституцій стали публікації зарубіжних і вітчизняних надзвичайних і повноважних послів. Цікавими і корисними для майбутніх дипломатів можуть бути розповіді Грача Сілваняна «Десять років незалежної Вірменії», нунція Римського святого престолу Ніколи Етеровича «Візит святійшого Отця в Україну», Григола Катамадзе «Я люблю Україну», Марека Зюльковські «Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи», Хосе Д. Пераса Чапо «Україна—Куба. Дружні зв'язки міцніють», Кішіро Амае «Сучасний стан та перспективи розвитку японсько-українських двосторонніх відносин», Юрія Щербака «Коли Україна стане членом НАТО?», Дітмара Штюдеманна «Німецько-українські зв'язки: стабільність і нові горизонти», Володимира Фуркала «Перший масштабний збройний конфлікт повоєнного часу», Юрія Костенка «Динамізм українсько-японських відносин», Яцека Ключковські «У відносинах — довіра та надійність», Валерія Рилача «Деякі аспекти зовнішньої політики України на Близькому Сході», Сергія Пирожкова «Україна та Молдова: від сусідства до партнерства», Андріса Фентера «Відкрийте для себе Південну Африку», Рона Келлера «16 років відносин між Нідерландами та Україною», Урбана Руснака «Дорогу до Альянсу здолаємо у співпраці», Раміна Мансуріяна «Знайомтеся: Гвінейська Республіка», Віктора Чорномірдіна «Росія і Україна: з повагою одна до одної», Євгена Перебийніса «Україна і Швеція: далекі країни — близькі партнери», Шухрата Музафаровича Султонова «У Таджикистані шанують Україну», Іона Стевіле «Сусіди мають жити в злагоді», Валентина Величка «Співпраця України і Республіки Білорусь: сучасний етап», Дімітра Владімірова «Віхи спільного розвитку України та Бол-

гарії», Хо Дак Мінь Нгуєт «Нові реалії в'єтнамсько-українських відносин на піку їх розвитку», Реувена Дін Еля «Українсько-ізраїльський дипломатичний простір», Шорша Халіда Саїда «Україна та Ірак: налагодження двосторонніх економічних відносин», Павола Гамжіка (Словаччина) «Давня дружба наших народів», Ар'ї Макконен (Фінляндія) «Щастя працювати в Україні», Крістіана Шьоненбергера (Швейцарія) «Відчуваємо себе як вдома», Мохамеда Саїда Акіля (Сирія) «Наші історії поєднані часом».

Вагоме місце у виданні посідає розділ «Сучасна українська дипломатія».

Теоретичною виваженістю і водночас новизною у збагаченні історії України позначені статті, розміщені у рубриці «Дослідження. Розвідки», до якої входять наукові публікації відомих учених-міжнародників, істориків, а також молодих дослідників.

Постійна рубрика «Портрети дипломатів» об'єднує публікації біографічного характеру, доносячи до читачів життєписи відомих і знаних дипломатів різних часів і народів.

Значний інтерес викликає у читачів щорічника нещодавно започаткована рубрика «Духовна дипломатія», яка репрезентувала публікації та статті Якова Дов Блайха «Україна — наша історична пам'ять», муфтія України шейха Ахмеда Таміма «Ісламська освіта у світському суспільстві», Миколи Жукалюка та Григорія Коменданта «Зарубіжна діяльність Українського Біблійного Товариства», Ростислава Сосси, Олени Король та Ірини Руденко «Біблійна історія мовою картографії». Щорічник подає дипломатичний процес у значно ширшому аспекті, прагне бути і про дипломатів, і для дипломатів.

Видання вміщувало і надалі вміщуватиме розповіді про міжнародну діяльність із досягнення порозуміння між народами. Тому не видаються несподіваними публікації Патріарха Київського і Всієї Руси-України Філарета, видатного діяча Української греко-католицької церкви Любомира Гузара, інших духовних пастирів нації, які були і залишаються активними учасниками міжнародної діяльності у міжцерковній, екуменічній, миротворчій сферах, що, врешті, кореспондується в широкому контексті народної дипломатії з її можливостями глибшого порозуміння і налагодження різноманітних зв'язків між народами. Зарубіжні гастролі театральних і художніх колективів, мистецькі виставки, Дні культури, презентації історико-культурних і наукових надбань, участь українських спортсменів у змаганнях є та-

кож елементами народної дипломатії, покликаної постійно поліпшувати імідж держави.

У щорічнику регулярно друкуються матеріали у рубриці «Дипломатія очима журналістів», авторами яких виступають відомі українські публіцисти Михайло Сорока, Віктор Чамара, Сергій Брага, Віктор Пасак, Віталій Карпенко, Василь Туркевич, Микола Тимошик, Віктор Набруско, Сергій Томіленко, Олександр Харченко.

Побіжний екскурс сторінками вісімнадцяти випусків щорічника «Україна дипломатична», на шпальтах якого було видруковано більше п'ятиста публікацій практично з усього спектра міжнародної та дипломатичної тематики та аналітичної проблематики, дає змогу дійти висновку: маємо ґрунтовне періодичне видання, яке здобуло визнання не тільки дипломатичного вітчизняного і зарубіжного корпусу, а й політиків, науковців, істориків, соціологів, аналітиків, публіцистів. Вони мають можливість отримати достатньо великий обсяг інформативного матеріалу та наукових оцінок подій і явищ міжнародного життя в історичному та сучасному вимірі.

З метою ширшого висвітлення історії української дипломатії та перебігу сучасного дипломатичного процесу редакція щорічника «Україна дипломатична» заснувала «Бібліотеку щорічника «Україна дипломатична», в якій уже вийшла друком книга Анатолія Денисенка та Василя Туркевича «Людина планети. Штрихи до портрета Геннадія Удовенка. Біографічне есе». Перша біографічна розповідь про найвідомішого сучасного українського дипломата, якому випало стати «президентом планети» — головою 52-ої сесії Генеральної асамблеї ООН. Доречно сказати, що Геннадій Йосипович упродовж усіх п'ятнадцяти років існування щорічника «Україна дипломатична» був натхненником і активним автором цього видання, надавав професійні консультації, поради щодо висвітлення того чи іншого дипломатичного питання.

У цій серії також вийшла книга Анатолія Денисенка, Василя Туркевича та Любові Шпаковські «Лідер двох епох. Азербайджансько-українські відносини через призму життя і діяльності Гейдара Алієва», в якій прагнули показати очільника Азербайджану як складну і неоднозначну постать, учасника багатьох подій радянської доби і періоду формування незалежної та суверенної держави Азербайджан. Один із найвідоміших українських архівістів, доктор історичних наук Ірина Матяш та історик дипло-

матії Юрій Мушка видрукували в цій серії своє блискуче дослідження «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині», збагативши його фундаментальним документальним додатком, зокрема довідками про майже забутих тепер українських дипломатів першого державного призову. Біографічне есе Анатолія Денисенка та Василя Туркевича «Постпред України Іван Грищенко» наповнене цікавими фактами із життя повоєнної української дипломатії; її розвитку додала імпульс історична подія — заснування Організації Об'єднаних Націй, в якій Україна взяла безпосередню участь як держава-засновник. З огляду на потребу доносити іноземним дипломатам інформацію про Україну, Борис Гуменюк, Володимир Денисенко, Олексій Кийков і Василь Туркевич створили книгу-альбом «Пізнаємо Україну. 20 років Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв. Науково-популярний нарис», в якій було широко висвітлено роль Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв як організації, що досить активно працює для поліпшення іміджу України, надаючи зарубіжним дипломатам великий обсяг не тільки побутових, а й культурних послуг. Також став корисним у справі підготовки дипломатичних кадрів виданий у серії «Бібліотека щорічника «Україна дипломатична» навчальний посібник «Духовна дипломатія» (автори В.А. Денисенко, А.В. Денисенко та О.Ю. Кийков).

Народження кожного випуску щорічника — процес творчий, у якому задіяні сили багатьох наукових установ, насамперед Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дипломатичної академії України, Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту історії, інших інститутів гуманітарного профілю Національної академії наук України, а також письменників, журналістів, працівників міжнародних установ і фондів.

Випуски наукового щорічника «Україна дипломатична» дають нині всі підстави вести мову про те, що він отримав високу оцінку наукової української та міжнародної спільноти, дипломатичної громадськості, зокрема ООН і ЮНЕСКО. Це зобов'язує редакційну колегію та редакцію до подальшого вдосконалення, пошуків нових цікавих тем, їхнього нестандартного подання, розширення кола авторів.

За усталеною традицією щорічник «Україна дипломатична» надходить до представників дипломатичного корпусу, слухачів

Дипломатичної академії України, бібліотеки Конгресу США, провідних книгосховищ світу в порядку книгообміну, здійснюваного Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського, до державних і наукових установ, посольств і міжнародних організацій. Наукове видання «Україна дипломатична» як навчальний посібник для майбутніх дипломатів відповідає сучасним педагогічним методикам, загальним принципам і надбанням культури та соціальної практики.

Розповідь про унікальне видання і плідну участь у його здійсненні Сергія Івановича Пирожкова доречно буде завершити відгуком Президента НАН України Бориса Євгеновича Патона, надісланим до колективу редакції:

«Шановні колеги!»

Вітаю вас і численний авторський колектив наукового щорічника «Україна дипломатична» з п'ятнадцятиріччям!

У непростий, позначений економічними негараздами життя, час витримати такий термін — це великий здобуток насамперед його видавця. Від імені Національної академії наук України щиро й сердечно вітаю вас з нагоди XV випуску щорічника «Україна дипломатична». Започаткована у 2000 році, «Україна дипломатична» є своєрідним літописом, без якого сьогодні важко уявити вітчизняну дипломатію.

Науковий характер та високий теоретичний рівень і актуальність вміщених у ньому матеріалів визначають вагомий внесок, який «Україна дипломатична» робить у формування української дипломатичної школи, практику дипломатії та зовнішньої політики Української держави.

Мені особливо приємно відзначити, що видання «Україна дипломатична» здійснюється за безпосередньої участі провідних спеціалістів установ Національної академії наук України.

Презентація чергового випуску видання не випадково й символічно збігається з важливою подією в історії України — з Днем української дипломатії. У цей святковий день від щирого серця бажаю всім учасникам заходу доброго здоров'я, натхнення та благополуччя, нових вагомих успіхів на благо Української держави та її дипломатії.

Бажаю у цій благородній справі колективу авторів, редакції і видавцеві наукового щорічника «Україна дипломатична» творчо-

го натхнення, невтомних пошуків у подальшому вдосконаленню і змістовному наповненню видання.

Президент

*Національної академії наук України,
академік НАН України*

Б.Є. Патон»

Своєрідною квітесенцією п'ятнадцяти видань щорічника «Україна дипломатична», доробку дипломатичного корпусу часів Незалежної України стало видання монографії «Дипломатична діяльність України у сучасному світі», що здійснена за ініціативи та фінансової підтримки генерального директора Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павла Кривоноса і вийшла друком у видавництві «Наукова думка». Як зазначив у рецензії Сергій Пирожков, колективна монографія «Дипломатична діяльність України у сучасному світі», створена видатними дипломатами та відомими науковцями України Анатолієм Зленком, Геннадієм Удовенком, Борисом Гуменюком, Миколою Куліничем, Павлом Кривоносом, Валерієм Солдатенком, Миколою Держалюком, Анатолієм Денисенком, Василем Туркевичем, Ігорем Алексеєнком, є фундаментальним дослідженням, у якому ґрунтовно висвітлюються найважливіші питання становлення та розвитку дипломатичної служби як основного механізму безпосередньої реалізації зовнішньої політики незалежної та суверенної України. Спираючись на широку джерельну базу та досвід, набутий за два останні десятиріччя, практичні знання кадрових дипломатів та наукову аналітику вчених-міжнародників, авторський колектив здійснив аналіз політико-правових і соціально-економічних засад України, які безпосередньо визначили та визначають напрями її зовнішньої політики у різних міждержавних обставинах. Монографія розглядає також закономірності та міжнародні правові норми, що регулюють відносини у сучасному багатовекторному світі; розкриває способи, форми і механізми, якими дипломатія як особливий вид державної служби керується в ході проведення зовнішньої політики держави, спрямованої на зміцнення її суверенітету й авторитету на міжнародній арені; визначає пріоритети й стратегічні завдання, оперативне вирішення яких забезпечило незворотність міжнародної підтримки державотворчих процесів в Україні.

Особливу увагу приділено суперечливим процесам перехідних умов, що ускладнюють прискорений розвиток держави

в цілому, становлення дипломатичної служби України та подальше зміцнення її позицій на міжнародній арені зокрема. Відзначається особливість геополітичного становища нашої країни, яка перебуває на межі двох світових цивілізаційних просторів — Європи й Азії, що залишається визначальним чинником її міжнародної політики. Утвердження України як суверенної та економічно сильної держави є одним із важливих факторів гарантованого миру і стабільності на всьому європейському континенті. Треба відразу зауважити, що наукові видання, присвячені дипломатичним проблемам, виходять у нашій країні не часто. Причина очевидна — Україна як держава ще тільки формується, тому варто вітати кожну публікацію. Монографія «Дипломатична діяльність України у сучасному світі» була схвально прийнята в дипломатичних і наукових колах як аналітична та багатофункціональна робота, однаково цікава дипломатам, фахівцям-міжнародникам, викладачам політичних дисциплін, студентам, журналістам та історикам.

Науковий доробок ученого, досвід у вирішенні міжнародних питань, набутий у Раді національної безпеки і оборони, і, безумовно, особиста привітність і вміння навернути співрозмовника на дружелюбний лад — такі риси стали у майбутньому у нагоді Надзвичайному і Повноважному Послу України в Республіці Молдова. Не можна сказати, що цей край не був знайомим Сергію Пирожкову, але нова посада вимагала іншого, нового бачення стосунків між дружніми країнами, насамперед з урахуванням українських інтересів, досягнення вигідних результатів на ниві економічного, політичного, культурного співробітництва.

Та це вже наступний сюжет творчої біографії Сергія Івановича Пирожкова.

Від сусідства до партнерства. Посол України в Молдові

Сергій Пирожков з березня 2007 р. до грудня 2014 р. посідав посаду Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова (РМ).

І вже 9 жовтня 2008 р. уперше в столиці Республіки Молдова м. Кишинів відбулась міжнародна конференція, яка поєднала погляди на проблеми української громади в Молдові та молдовської в Україні. Учені, дипломати, експерти, громадські діячі й журналісти обговорювали актуальні проблеми меншин, пов'язані, насамперед, з не-

обхідністю розвитку їхньої культурної спадщини, освіти, гуманітарної взаємодії. За словами Надзвичайного і Повноважного Посла України в РМ Сергія Пирожкова, українська меншина в Молдові за чисельністю посідає друге місце, що свідчить про важливість та необхідність її розвитку. У рамках Державної програми підтримки закордонних українців лише торік школи РМ отримали понад 30 тис. доларів, нинішнього року виділено вчотире більше ресурсів, зазначив дипломат. Голова української громади в Молдові, депутат парламенту РМ Микола Олійник повідомив, що в республіці діє 16 дитсадків, 57 ліцеїв і гімназій, де вивчається українська мова й література. Водночас, як засвідчив Микола Олійник, охоплено лише 28,8 % дітей із сімей етнічних українців. У зв'язку з цим учасники форуму наголосили: проблеми української меншини в Молдові потребують більшої уваги з боку держави та громадських організацій. Участь у форумі делегації українських експертів відбулася за підтримки Фонду Віктора Пінчука та фонду Open Ukraine.

Протягом усієї історії українці й молдовани жили поруч, поділяючи і радості, і печалі. Тісно переплелися історичні долі двох народів: і через династичні шлюби Штефана Великого і київської княжни Євдокії, і через захист свободи України і Молдови в боях Тимоша Хмельницького на молдовській землі, а Дмитра Кантемира — на українській, і через подвижницьку діяльність великих християнських просвітителів — Петра Могили в Україні і Петра Величковського — в Молдові.

Понад 600-тисячне українство Молдови — це одна з найчисельніших українських громад у світі. Її особливість полягає в тому, що більшість українців Молдови є автохтонним населенням на території Республіки Молдова — їхні перші поселення на цій землі сягають часів Київської Русі, і вони вважають своєю батьківщиною благодатну землю Молдови.

Дипломатичні відносини між Україною й Республікою Молдова були встановлені 10 березня 1992 р. Основою договірно-правової бази є Договір про добросусідство, дружбу й співробітництво між Україною й РМ, який був підписаний у Кишиневі 23 жовтня 1992 р. (Верховна Рада України ратифікувала 1 листопада 1996 р., Парламент Республіки Молдова — 3 грудня 1996 рр.). Договір між Україною й Республікою Молдова про державний кордон був підписаний 17 липня 1999 р.

Розвиток добросусідських відносин із сусідніми країнами є одним із пріоритетів зовнішньої політики України. Молдова —

важлива країна для нашої держави. Це зумовлено наявністю великої протяжності спільного кордону (1222 км), близькістю зовнішньополітичних пріоритетів двох країн, значними перспективами розвитку взаємовигідного економічного співробітництва.

Республіка Молдова посідає важливе місце у зовнішньополітичних інтересах України. Наша держава зацікавлена у зміцненні стабільності і процвітання у цьому регіоні і тому незмінно підтримує заходи, які ведуть до зміцнення територіальної цілісності і незалежності Республіки Молдова, а також бере активну участь у процесі придністровського урегулювання.

З точки зору економічного співробітництва Молдова є привабливим і досить значним ринком збуту української продукції, яка є цілком конкурентоспроможною із іншими товарами, які є на молдовському ринку. Через територію Молдови здійснюється транзит української електроенергії до південно-західних і центральних районів Одеської області, і від Молдови залежить гарантоване постачання електроенергії до цього регіону України.

Стрімкими темпами розвивається й торговельно-економічне співробітництво між двома країнами. За даними Національного бюро статистики Республіки Молдова, за 2001—2006 рр. зовнішній товарообіг між Молдовою та Україною збільшився більш ніж утричі. У 2008 році передбачалося у Кишиневі провести презентації Одеської та Чернівецької областей.

Безперечно, що у Молдові існує значна кількість зацікавлених бізнесменів, які хотіли б знайти партнерів у цих регіонах. Така тенденція зберігається постійно. Лише за січень—липень 2007 р. товарообіг порівняно з аналогічним періодом минулого року збільшився на 24,8 % (на 85,9 млн дол. США) і досяг 431,0 млн дол. За обсягами зовнішньоторговельного обороту, зареєстрованого у січні—липні 2007 р., Україна займає перше місце серед торговельних партнерів, з якими Молдова здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Питома вага України у зовнішньоторговельному товарообігу РМ складає близько 17 %.

Важливо відзначити, що товарообіг зростає як за рахунок збільшення молдовського експорту до України (у січні—липні 2007 р. він збільшився на 23,2 % і становив 81,2 млн дол.), так і збільшення експортних поставок українських підприємств до Молдови (експорт зріс на 25,3 % і склав 349,8 млн дол.).

Основною українською продукцією, що поставляється на молдовський ринок, є електроенергія, дизпаливо, бензин, мета-

ли, продукція харчової промисловості, машинобудівна продукція та різноманітне електроустаткування. З Молдови до України завозяться: продукція рослинництва, напої, вина, тютюнова сировина, продукція легкої промисловості та інше.

Усе це свідчить, що український бізнес у цьому регіоні працює активно. Для його просування створено необхідну законодавчу базу. На державному рівні працює Міжурядова українсько-молдовська Змішана комісія з питань торговельно-економічного співробітництва, на яку, зокрема, покладені завдання щодо розвитку співробітництва в усіх сферах економіки та торгівлі, а також розв'язання проблем, що заважають розвитку такого співробітництва. До речі, упродовж 2005—2006 рр. відбулося три засідання міжурядової Комісії. Крім цього, Посольство України в Республіці Молдова, насамперед його торговельно-економічна місія, на постійній основі сприяє суб'єктам підприємницької діяльності України в організації переговорів та укладанні зовнішньоекономічних та інвестиційних угод, захисту їхніх прав у Республіці Молдова.

Значні перспективи має розвиток співпраці між прикордонними регіонами України (Чернівецька, Вінницька, Одеська області) та Молдови. Посольство України цілеспрямовано працює у цьому напрямі.

Варто також відзначити, що у своїх зовнішньоекономічних взаєминах Україна завжди йде назустріч РМ щодо вирішення багатьох принципових і життєво важливих для неї питань.

Згадаймо лише деякі з них. Не зважаючи на прямі економічні втрати для України (тимчасове припинення залізничного транзиту, зменшення експорту в РМ тощо), українська сторона із розумінням поставилася до рішення Уряду Молдови ввести з березня 2006 р. уніфікований митний режим на українсько-молдовському державному кордоні для всіх суб'єктів господарювання, що містяться на території РМ, включаючи Придністров'я. Передувало цьому підписання 30 грудня 2005 р. главами урядів України та Молдови Спільної заяви щодо введення уніфікованого митного порядку на придністровській ділянці кордону. Україна, як відомо, погодилася також і на запровадження на цій ділянці моніторингової місії Європейського Союзу.

Україна, за рахунок своєї квоти, забезпечила Молдову газом під час напруження її відносин із Газпромом у 2006 р., також значно відкрила свій ринок для поставок молдовської винороб-

ної продукції після введення Росією так званого винного ембарго стосовно Молдови.

Нарешті, Україна забезпечує поставки української електроенергії за цінами, що значно нижчі, аніж на внутрішньому енергоринку нашої держави.

Якщо вдатися уже до історії, то наша держава пішла на безпрецедентний крок, погодившись встановити лінію державного кордону на користь Молдови в районі населених пунктів Басараб'яска (відійшли виноградники площиною 36 га) і Джурджулешть (надано 430 метрів берега р. Дунай, внаслідок чого Молдова отримала статус Придунайської морської держави).

І це лише невеликий перелік тих преференцій, які отримує Молдова від України. Однак нинішня складна економічна ситуація у цій країні потребує певних особливих підходів з боку її сусідів, якщо ми хочемо бачити її сильною, стабільною та розквітлою.

Безперечно, як у всіх сусідів, існує низка проблем, що вимагають свого першочергового вирішення. В основному, це питання, які залишилися нам у спадок від колишнього СРСР, і набули актуальності після здобуття нашими країнами незалежності.

У контексті політичних відносин варто сказати про позицію та роль України у врегулюванні придністровського конфлікту. Для України це питання є одним з найважливіших у контексті національної безпеки. Якщо в цьому регіоні будуть негаразди і проблеми, то це, безумовно, торкнеться і нашої країни. Протягом усього процесу врегулювання Київ демонстрував тверду переконаність у тому, що тільки у тісному співробітництві з усіма зацікавленими сторонами можна виробити модель повномасштабного і стійкого урегулювання.

Позиція України як країни-гаранта та посередника у врегулюванні цієї надзвичайно складної проблеми залишається незмінною: вирішення придністровського питання має ґрунтуватися на спільності демократичних цінностей, базових принципах верховенства права, дотриманні основних прав і свобод людини, повазі до суверенітету і територіальної цілісності Республіки Молдова, а також урахуванні інтересів жителів Придністров'я.

На жаль, з лютого 2006 р. переговорний процес у форматі «5+2» припинився. І вже півтора року Україна робить все можливе, щоб відновити цей формат, зокрема, у червні 2007 року було виявлено ініціативу і запропоновано відновити цей формат і навіть провести переговори на території України.

Крім того, не виключено, що затримка пов'язана певною мірою і з тим, що не розв'язується поки що косівська ситуація. Якщо Косово отримає незалежність, то, на думку деяких політичних сил, це буде певним сигналом і для невизнаних республік на теренах колишнього СРСР.

Тому керівництво Придністров'я розглядає у цій ситуації прецедент для отримання власної незалежності. Але об'єктивно це є ілюзією, бо жоден із впливових світових гравців не зацікавлений у такому розвитку подій, ані Росія, ані США, ані ЄС та Китай. Більше того, такий розвиток подій загрожує безпеці та стабільності усього світу. Отже, за таких умов ніхто не визнає незалежність самопроголошених республік. Найприкріше, що ті, хто пропагує можливість поширення косовського прецеденту для невизнаних республік на пострадянському просторі, добре усвідомлюють безглуздість таких ідей, але просто грають ними, маніпулюючи довірливістю власного населення.

У цій ситуації виникає питання: як довго може існувати квазі-держава — «Придністровська Молдавська Республіка» і на чому вона тримається? Поки що вона, серед іншого, тримається на внутрішніх ресурсах. Зараз Росія припинила допомогу і надає «ПМР» моральну підтримку, а фінансову офіційно — ні. З березня до грудня 2006 р. Росія майже щомісяця надавала приблизно 10 млн дол. США. У цьому домінувала політична складова.

Проблема Придністров'я може дійсно існувати досить довго.

Чому? Тому що промислові підприємства у цьому регіоні працюють. Хоча, правда й те, що ситуація, особливо у 2007-му, дуже непроста. Тому що посуха вплинула як на Молдову в цілому, так і на Придністров'я. У них дуже постраждало сільське господарство, зокрема зерно, кукурудза, соняшник. Тому економічна ситуація там серйозно погіршується. Великих інвестицій вони не отримують, певною мірою через значні політичні ризики, пов'язані з невизнаністю, хоча є й інші причини. Є потужні підприємства, зокрема молдавський металургійний завод, холдинг «Шериф», завдяки яким по суті тримається бюджет Придністров'я.

Слід зазначити, що за радянських часів це був найбільш індустріально розвинений регіон Молдови, особливо щодо промисловості. Зараз там багато застарілих підприємств із морально віджилою технікою, чимало з яких уже не працює. У Придністров'ї також є безробіття.

Хоча там немає великої кризи, люди не голодують. Крім того, в Молдові дозволено подвійне громадянство. Чимало придністровців мають українське, молдовське і, особливо, російське громадянство. Тому вони виживають за рахунок своїх особистих зв'язків. Населення певною мірою адаптується, але це відбувається індивідуально. Тобто кожен має власну програму як вижити. Найважча ситуація в селах. Тому що селяни нікуди не їздять, і те, що вони виробляють на своїй землі, є їхніми основними засобами для виживання і харчування.

Ще одна важлива обставина полягає у тому, що деякі політичні сили в Росії розглядають Придністров'я через історичну призму і вважають, що це проросійська територія.

Крім того, російські монополії приватизували енергетичну сферу регіону. Але хоча Росія впливає економічно через придбання власності, вона не може взяти на повний баланс і утримання цю територію. Тому що це вимагає значних фінансових коштів. Росія може лише бути спонсором Придністров'я, яке має працювати і само забезпечувати себе самостійно.

Деякі українські експерти стверджують, що Україна втратила Придністров'я. Вони відзначають, що спочатку Придністров'я, в якому проживає чимало українців, було дуже дружньо налаштоване до України і було готове ставити питання про приєднання до нашої країни. Вважаю, що це не коректна постановка питання. Тому що це вже історія. До пакту Молотова-Ріббентропа ця територія дійсно входила до складу Української РСР. Після цього пакту Молдавська РСР утворилася з двох частин: Бессарабії, що відійшла від Румунії і з чим не всі у Бухаресті досі погоджуються, і з української частини, що собою зараз являє Придністров'я. Так розпорядилася історія. Зараз переглядати ці історичні акти — це лише збурювати населення та сваритися з сусідами.

Як відомо, сучасні конфлікти пов'язані або з перерозподілом території, як це було в Югославії з виникненням нових незалежних держав; або з релігійними конфліктами, як це було між Британією та Ольстером; або з етнічними конфліктами, як це було в Хорватії чи Албанії. Косово, по суті, — це етнічний конфлікт. У Придністров'ї немає ні етнічного, ні релігійного конфлікту. Майже все населення православне. А українці і молдаване завжди жили на цій території. Українці є національною меншиною, але це не класична діаспора, яка утворилася внаслідок міграції з інших країн, як це було, наприклад, у Сполучених Штатах.

Це автохтонний етнос, який формував основу населення регіону. Вони тут жили ще з часів Штефана Великого, коли утворилася Молдова у 1359 р. А росіяни з'явилися на початку XIX століття. Тому ці люди жили на цій території з давніх часів, мали свою етнічну ознаку, і це зараз рельєфно і реально спостерігається. Для України — це також і наші громадяни, чисельність яких становить десятки тисяч. Ми, безумовно, будемо їх там підтримувати і піклуватися, думати про них. І з цього погляду для України важливо якомога скоріше досягти урегулювання.

Щороку Україна надає понад сто стипендій для українців Придністров'я. Молоді люди, які закінчили в Придністров'ї українську школу чи гімназію в Бендерах, отримують можливість безоплатно навчатися в українських ВНЗ. На жаль, не всі з них повертаються до Придністров'я. Бо через політичну невизначеність їм важко там знайти роботу. Також багато з них мають українське громадянство, і тому чимало з них лишаються в Україні.

Дещо інша ситуація у відносинах Молдови з Румунією, з якою досі не підписана угода про кордон. Невизначеність ситуації з кордоном дає можливість певним політичним силам на обох берегах Прута робити політичні інсинуації з цього приводу. Тому Європейському Союзу треба робити все можливе, щоб стимулювати скоріше підписання між Румунією і Молдовою угоди про кордон.

Щодо перспективи придністровського урегулювання, то тут варто зазначити цікаві міркування тодішнього керівника посольської місії у Молдові. Найближчим часом навряд чи вдасться вирішити це складне питання. Але й відкладати на перспективу його теж не має сенсу. 17 років уже пройшло, і 2 вересня 2007 р. у Придністров'ї відзначили річницю утворення так званої Придністровської Молдавської Республіки. Але ж вона є невизнаною, і такий статус колись повинен припинитися.

Проте головним чином це залежить від політичної волі тих, хто при владі і на лівому, і на правому березі Дністра. Якщо не буде відповідної довіри, не буде результату. Разом з тим Україна та Росія як гаранти врегулювання мають найактивніше сприяти створенню цієї довіри та умов для зближення обох сторін конфлікту.

Для цього існує кілька підходів. Наприклад, необхідно, щоб було визнано право власності на об'єкти, що містяться на цій території, за придністровськими структурами і установами. Крім того, необхідно скасувати деякі дискримінаційні заходи. Наприклад, кожен житель правого берега, який перетинає Дністер і

потрапляє до Придністров'я, сплачує 8—9 леїв за в'їзд на придністровську територію. На інших громадян цей збір не поширюється. Ніхто не розуміє, на якій підставі встановлено цей збір. Існує низка інших заходів, які потрібно скасувати. Але їх не відмінюють і тим самим не створюють ґрунт для зміцнення заходів довіри. А без цього ніякого врегулювання домогтися майже неможливо. Тому, на мою думку, перше, що треба зробити, це відновити довіру між сторонами, для того, щоб вони сіли за стіл переговорів. Зробити це — непроста справа. Але, гадаю, що Україна, Росія, ОБСЄ разом з ЄС та США повинні виробити реальну стратегію і тактику дій для цього. Відсутність діалогу між сторонами конфлікту призводить до лавиноподібного нагромадження проблем у відносинах між Кишиневом і Тирасполем, що негативно позначається як на рівні довіри між ними, так і на повсякденному житті простих людей.

З 1 грудня 2005 року почала свою діяльність Місія ЄС з надання допомоги Україні і Молдові в питаннях кордону (*EUBAM*). Ця ініціатива є одним з елементів Плану Ющенка, згоду на реалізацію якого свого часу дали всі учасники переговорів, зокрема й Тирасполь. Але, тираспольське керівництво кількаразово заявляло про те, що ідея європейського моніторингу на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону належить їм. Саме завдяки спільній злагодженій роботі українських і молдовських прикордонних і митних служб із Місією ЄС світове співтовариство перестало називати придністровський сегмент українсько-молдовського кордону «чорною дірою».

Між ними налагодився регулярніший і ґрунтовніший обмін інформацією, підвищено рівень операційних спроможностей митних та прикордонних служб України та Молдови із залученням коштів ЄС, набуто європейський досвід, запроваджено європейські стандарти у цій сфері. У цілому Україна вважає діяльність Місії досить ефективною і корисною, тому й було ухвалено рішення про продовження її мандата ще на два роки.

Реалізація рекомендацій Місії у визначені терміни є важливим завданням центральних органів виконавчої влади України та підтримується ними, однак потребує внесення змін до чинного законодавства України, міжвідомчого узгодження і нормативно-правового регулювання з метою досягнення інтегрованої системи управління кордоном, яка відповідатиме європейським нормам гарантії прикордонної безпеки.

Нещодавно ветерани Придністров'я запропонували назвати невизнану республіку як «Республіка Придністров'я». Але, на моє переконання, це не принесе користі ні Придністров'ю і особливо людям, які там мешкають, ні Молдові в цілому.

Тому що це буде розкол. А всякий розкол призводить до наслідків, від яких будуть страждати по обидва береги Дністра. Цей сценарій спричинить чергове напруження, новий оберт конфлікту тощо. Навпаки, розв'язання придністровського конфлікту має відбуватися мирним і цивілізованим шляхом. Сьогодні практика вирішення інших конфліктів показує, що все ж таки треба сідати за стіл переговорів, від цього, зрештою, виграють обидві сторони. Так вийшло в Югославії. Так вийшло в Північній Ірландії. Так ось-ось вийде на Кіпрі. Війна, спершу гаряча, потім холодна, має колись закінчуватись. Вона не може продовжуватися без кінця. Навіть тридцятирічні війни завершуються.

Україна докладає максимум зусиль для поновлення консультацій у форматі «5+2», для цього проводяться консультації з іншими посередниками і спостерігачами, а також безпосередньо з Кишиневом і Тирасполем. Реально, за великим рахунком, зараз відсутні які-небудь нездоланні перешкоди для поновлення діалогу в такому форматі, однак з ряду причин консультації так і не відбуваються.

На нашу думку, у форматі «5+2» має бути досягнуто консенсусу у питаннях, пов'язаних з визначенням особливого статусу Придністров'я у рамках єдиної територіально цілісної Молдови, і вироблено механізм гарантій для збереження миру у майбутньому. При цьому безоглядне заперечення від досягнутих раніше домовленостей між Кишиневом і Тирасполем виглядає неконструктивним і не сприяє зміцненню клімату довіри між сторонами.

Особливо хотілося б також відзначити, що сторони не повинні перекладати на посередників і спостерігачів відповідальність за відсутність прогресу в переговорах. Тут важливо пам'ятати про те, що в рамках однієї країни будуть жити лише мешканці правого і лівого берегів Дністра. Роль посередників у зв'язку з цим зводиться до сприяння в налагодженні клімату довіри і розвиткові контактів між сторонами конфлікту. Україну в остаточному підсумку, я сподіваюся, влаштують ті домовленості, до яких зможуть дійти Кишинів і Тирасполь.

Попри все, головною заслугою всіх учасників процесу переговорів залишається мир та стабільність на всій території Молдо-

ви, можливість людям зустрічатися з родичами, їздити в гості, розвивати бізнес тощо.

Енергетична сфера — основа стабільного економічного розвитку. Сьогодні Україна поки тримає позиції лідера на молдовському ринку електроенергії, поставки якої у загальному українському експорті до Молдови займають близько 15 %, а це, у цінах 2006 р., — понад 70 млн дол. США.

Історично, з часів існування колишнього СРСР, енергетичний комплекс Республіки Молдова був тісно пов'язаний з енергосистемою України. Між двома державами лінії електропередач прокладені таким чином, що їх роз'єднання практично неможливе. Від колишнього Союзу ми отримали енергосистему, яка стала базою для розбудови співробітництва в енергетичній сфері вже незалежних держав — України та Молдови, яке в останні роки набуло досить динамічного характеру.

І найголовніше, через молдовські електричні мережі здійснювалося і триває енергозабезпечення південно-західних та центральних районів Одеської області.

У міру загострення Придністровського конфлікту (основний виробник електроенергії — Молдовська ГРЕС — залишився у Придністров'ї), Молдова поступово перетворилася в енергодефіцитну країну. Близько 30 % необхідної їй електроенергії Молдова забезпечувала своїми потужностями, 40 % отримувала від Молдовської ГРЕС, 0,3 % — з Румунії, решту, близько 30 % — імпортувала з України.

З 1 листопада 2005 р. після виникнення конфлікту між новим власником Молдовської ГРЕС — російською компанією РАТ «ЄЕС Росії», яка підняла для Молдови ціну на електроенергію з 3,05 до 4,1 цента за кВт/год, Молдова перейшла повністю на імпорт української електроенергії.

Завдяки цій обставині частка України у забезпеченні енергобалансу Молдови зросла з 30 % у 2005 р. до 73,3 % у 2006 р.

Тенденція зростання імпорту електроенергії зберігається і в поточному році. Так, за підсумками першого півріччя 2007 р. обсяги імпорту до Молдови збільшилися на 28 % у фізичному вимірі. Молдова стала другим (після Угорщини) споживачем української електроенергії — 1,4 млрд кВт/год. Очікується, що за підсумками 2007 р. ці поставки становитимуть близько 100 млн дол. США.

Тому дуже важливо, щоб наша держава зберегла свої позиції на молдовському ринку електроенергії, уникала поспішних дій

під час розв'язання окремих проблемних питань, які останнім часом мають місце у двосторонніх відносинах у цій галузі.

Як перспективні проекти заслуговує на увагу спрямованість зусиль Молдови на будівництво двох високовольтних ліній електропередач: другої нитки ЛЕП-330 Бельць (РМ) — Дністровська ГАЕС (Україна) і ЛЕП-400 Бельць (РМ) — Сучава (Румунія).

На думку молдовських експертів, реалізація цих проектів дасть можливість суттєво збільшити імпорт електроенергії з України, яка до цього надходила лише по одній лінії. Крім того, з'являється додатковий маршрут для експорту української електроенергії до третіх країн.

Проте на цьому напрямі існують певні проблеми, зокрема, такий проект, на нашу думку, можливо реалізувати за умов готовності вирішити Молдовою питання власності України на частину буферної греблі Дністровської ГЕС-2 та функціонування Дністровської ГАЕС.

Необхідно також відзначити співпрацю наших двох країн щодо інтеграції енергосистем України та Молдови до Європейської синхронної енергетичної зони *UCTE*, входження до якої забезпечує стабільну і надійну роботу двох енергосистем і надає можливість здійснювати експортні поставки електроенергії до європейських країн.

Відповідна спільна заявка до цієї Організації була подана ще у квітні 2006 р. Таким чином, можна констатувати, що в енергетичній сфері між нашими країнами спостерігається поживавлення співробітництва.

Політичні відносини між Україною та Молдовою в цілому можна визначити як динамічні. Існує доволі інтенсивний діалог на рівні вищого керівництва обох країн. Зовнішньополітичні пріоритети наших держав значною мірою збігаються і не суперечать один одному. Загальна зацікавленість у розвитку всебічних відносин щодо наближення до Євросоюзу роблять Україну і Молдову природними союзниками та стратегічними партнерами. Між нами практично відсутні проблемні питання політичного характеру. Україна і Республіка Молдова активно взаємодіють у рамках міжнародних організацій.

Тому потрібно виробляти нову стратегію відносин партнерства з метою оптимізації європейської політики обох країн. До ключових пріоритетів такої стратегії мають увійти: спільна політика розвитку

та поглиблення торговельно-економічного співробітництва; енергетична інтеграція (безперерйне постачання енергоресурсів до ЄС); розвиток транспортної інфраструктури; сталий розвиток і розробка екологічної взаємодії (зокрема спільне управління водними ресурсами Дністра); співпраця у боротьбі проти корупції, нелегальної міграції, торгівлі людьми, наркотиками та тероризму; розробка спільних освітянських програм тощо.

Потенціал партнерства України і Республіки Молдова доволі значний, тому важливо його актуалізувати і використати в інтересах двох сусідніх народів. Саме таке завдання успішно реалізував Сергій Іванович Пирожков як Посол України в Республіці Молдова.

Від сусідства до партнерства. Україна є сусідом Республіки Молдова, а тому необхідно розвивати взаємовигідні відносини. У нас немає політичних або міжетнічних розбіжностей, а те, що нас справді об'єднує, — це спільна стратегія європейської інтеграції. Єдині питання, які існують у рамках наших відносин, стосуються завершення демаркації кордону та визнання прав власності на об'єкти, які були побудовані ще за часів Радянського Союзу. На жаль, ці проблеми не орієнтують нас на майбутнє, а заважають розвивати двосторонні зв'язки та переорієнтують на минуле.

Принципове значення для активізації відносин України та Молдови мав той факт, що 30 червня 2011 р. у Кишиневі було підписано Акт визначення та закріплення на місцевості меж земельної ділянки автомобільної дороги Одеса — Рені в районі н.п. Паланка, який був зареєстрований 5 липня в кадастрових органах РМ як власність України. Шкода, але протягом тривалого часу деякі політичні партії використовували «проблему Паланки» у політичних цілях, та часто інформація, яку розповсюджували ЗМІ, не відповідала дійсності. Юридичне оформлення земельної ділянки під автодорогою в районі Паланки (7,7 км) дозволило Республіці Молдова виконати взяті на себе зобов'язання у рамках підписаної з Україною Угоди про державний кордон та Додаткового протоколу до зазначеної Угоди. Обидва документи були ратифіковані парламентами країн ще у 2001 р.

Остаточне вирішення проблеми Паланки кардинально змінило політичний діалог між нашими державами на вищому рівні. Тільки протягом липня—вересня 2011 року відбувся робочий візит в Молдову міністра закордонних справ України Кос-

тянтина Грищенко. У липні та вересні відбувся візит в. о. Президента Республіки Молдова, спікера Парламенту Маріана Лупу в Україну. Під час зустрічі в Києві український і молдовський спікери 26 вересня 2011 р. підписали Угоду про співробітництво між Верховною Радою України і Парламентом РМ.

Значна увага приділятиметься питанням взаємного визнання прав власності, удосконалення договірно-правової бази двосторонніх відносин. Так, 28 липня 2011 р. Парламент Молдови ратифікував міжурядовий Протокол про внесення змін в Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про взаємне визнання прав і регулювання відносин власності від 11.08.1994. Переговори з цього питання практично не переривалися. Договір-но-правова база дозволяє вирішувати питання власності щодо об'єктів, розташованих як на території України, так і на території РМ, які за часів колишнього СРСР будувалися за рахунок республіканських бюджетів відповідно Молдавської РСР і Української РСР. При цьому на території України знаходиться велика кількість об'єктів рекреаційної сфери, що належать Молдові. Ратифікація документа, про який ідеться, допоможе розширити коло об'єктів, на які може бути оформлене право власності сторін. Ратифікація відповідного протоколу Верховною Радою України дозволяє відновити повномасштабні переговори.

Досягнуто домовленості щодо врегулювання торговельних суперечок шляхом консультацій між міністерствами економік.

Українські інвестиції в Молдові становлять 15 млн дол. США. У зв'язку із світовою фінансовою кризою та нестабільною політичною ситуацією українські бізнесмени не інвестували останнім часом до цієї країни. У 2007 році у РМ функціонувало 623 підприємства з українським капіталом. Підприємці зацікавлені у створенні спільних організацій, адже з 1 березня 2008 р. для Молдови діють торговельні преференції ЄС. Тому залучення українських інвестицій є перспективним напрямом розвитку наших економічних відносин.

Важливо відзначити, що й наші молдавські партнери поділяють такий прагматичний підхід. Це дає змогу знаходити конкретні узгоджені рішення й з інших важливих питань, які все ще залишаються на порядку денному. Актуальними у двосторонніх відносинах залишаються також поглиблене співробітництво у сфері європейської інтеграції, регіональної безпеки, придністровського врегулювання, торговельно-економічної взаємодії.

Завершення демаркації українсько-молдовського кордону. Демаркація кордонів є вкрай делікатною проблемою, рішення якої вимагає пошуку компромісу. Крім прикордонного аспекту, експерти з питань договірно-правового оформлення державного кордону повинні враховувати інтереси жителів прикордонних регіонів, особливості інфраструктури, ведення господарської діяльності. Раніше між радянськими республіками існував лише умовний адміністративний кордон, який постійно змінювався у зв'язку з рішеннями місцевої влади. За формального підходу лінія кордону зараз теоретично може розділити навпіл населений пункт або навіть окреме домогосподарство. Існує й інша проблема: що робити, коли місцевий газопровід проходить територію Молдови, потім на декілька кілометрів заходить в Україну і знову повертається на територію РМ? При цьому на українській території знаходиться та частина молдавського газопроводу, яка вимагає щоденного обслуговування.

Оскільки демаркація кордону — це двосторонній процес, що вимагає досягнення консенсусу, завдання експертів полягає у пошуку взаємоприйняттого рішення. Враховуючи, що українсько-молдовський державний кордон простягся на більш як 1,2 тис. км, можна уявити обсяг і складність робіт, а також необхідний для цього час.

Минуло десятки років після отримання незалежності, щоб визначити делімітаційну лінію на карті між двома державами і тільки після цього почати демаркацію — нанесення цієї лінії на місцевість. Крім того, 452 км загального державного кордону між Україною і Молдовою припадає на центральну ділянку, де розташовано Придністров'я, що також створює певні проблеми для роботи Спільної українсько-молдовської демаркаційної комісії.

У той же час, варто підкреслити, що за час перебування Послом України в Молдові С.І. Пирожкова процес демаркації просувався досить успішно і був майже завершений, залишалось лише юридичне оформлення демаркаційних документів. Якщо протягом 10 років Молдова та Україна демаркували 740 кілометрів спільного кордону, то за три роки (2009—2012) було демарковано майже 448 км його придністровської ділянки.

Представники української діаспори по обидва боки Дністра висловили пропозиції щодо подальшої взаємодії із захисту прав і задоволення культурно-мовних, освітніх, інформаційних та інших потреб місцевих українців, встановлення тісних зв'язків із

Батьківщиною. Йшлося також про відновлення фінансування бюджетної програми МЗС України «Заходи щодо підтримки зв'язків з українцями, які проживають за межами держави». Конкретно йшлося про виділення коштів для встановлення пам'ятника Т. Шевченку в м. Бричани, періодичний випуск єдиної україномовної газети «Рідне слово», яка видається на громадських засадах, проведення науково-практичних конференцій, фестивалів, забезпечення колективів художньої самодіяльності музичними інструментами та українськими національними сценічними костюмами. Українці Придністров'я просили відновити окрему квоту для вступу до ВНЗ України місцевих випускників українських шкіл.

У цьому контексті Україна ухвалила «Державну програму співпраці із зарубіжними українцями на період до 2015 року», яка відновила фінансування згаданої бюджетної програми МЗС України. Це дало змогу задовольнити й культурні потреби українців Молдови.

У 2011 році Україна надала 105 бюджетних місць для молдовських випускників у своїх ВНЗ. За цією квотою вступили 56 абітурієнтів. Торік вступили 59 молдовських випускників, у 2009 році — 45, у 2008 — 62, у 2007 — 77. Швидше за все, це наслідки демографічної кризи в Молдові, точніше низького рівня народжуваності у 1993—1994 рр., що позначилося на загальній кількості випускників молдовських середніх навчальних закладів. Адже у багатьох молдовських вишах зафіксовано недобір абітурієнтів навіть на бюджетні місця.

Аналіз набору у 2012 році виявив чітку тенденцію «територіального» розподілу квотних місць серед кандидатів на навчання. А саме, уродженці північних районів Молдови заповнили місця у вишах Чернівців та Вінниці, а представники центральних районів Молдови віддали перевагу Одесі.

Рух до Євросоюзу: разом чи окремо? У Кишиневі міністри закордонних справ України та Республіки Молдова 7 липня 2011 р. підписали Спільну заяву про співробітництво у сфері європейської інтеграції. Це дуже важливий документ. Якщо до цього часу мова йшла лише про застарілі проблеми, які не вирішувалися десятиліттями, то зараз Україна і Молдова вперше розпочали співпрацювати у сфері європейської інтеграції, що орієнтує наші відносини на майбутнє. Зазначеною Заявою передбачені конкретні заходи співпраці. Звісно, буде відбуватися обмін експерт-

ними думками, інтенсифіковано співпрацю у рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство». Був утворений Єврорегіон «Дністер», до складу якого увійшли північні райони Республіки Молдова та Вінницька область України. Було активізовано співпрацю у рамках наявних Єврорегіонів «Верхній Прут» та «Нижній Дунай».

У зв'язку зі спільними євроінтеграційними спрямуваннями України і Молдови відносини двох країн стали наповнюватися новим змістом. Київ бачить розвиток двосторонніх відносин з Кишиневом у стратегічній взаємодії у рамках європейських інтеграційних проєктів. Це шлях непростий, але альтернативи йому немає. Причому кінцева мета — вступ України і Молдови до ЄС — не викликає сумнівів у більшості населення двох країн.

Як країни, що безпосередньо межують з ЄС, Молдова та Україна мають певні переваги у відносинах з Брюсселем, які необхідно активно використовувати. Йдеться про те, що Євросоюз зацікавлений мати у своєму найближчому оточенні стабільних і розвинутих сусідів, готовий до значного підвищення рівня політичної взаємодії, широкої економічної інтеграції, збільшення фінансової допомоги, зокрема для реалізації низки конкретних програм.

Масштабне поле для взаємовигідної співпраці української та молдовської сторін надає проєкт «Східне партнерство». Його реалізація розглядається Брюсселем як своєрідний євроінтеграційний стан, який сприяв уведенню безвізового режиму, входженню України і РМ у зону вільної торгівлі, забезпечення їх підключення до європейської енергетичної системи.

Нині також відбувається підготовка до підписання угод про співпрацю між Міністерствами освіти та Міністерствами культури наших країн. На початку цього року було підписано й Угоду про співробітництво між Академією музики, театру і образотворчих мистецтв Республіки Молдова та Національною музичною академією України імені Петра Чайковського.

Останнім часом помітно активізувалась культурна взаємодія. У рамках міжнародного музичного фестивалю «Мерцишор» в Одеському театрі опери та балету у виставі «Травіата» з великим успіхом виступила молода солістка молдовського Національного театру опери та балету ім. М. Біешу Маріана Булікану. На джазовому фестивалі своєю майстерністю вразив молдовський ансамбль «Тригон». Молдова була представлена на належному рівні і на Першому міжнародному фестивалі «Карпатський простір», а також на традиційному фестивалі «O-Fest».

Особливе значення Посол приділяв роботі з молдовською громадою, яка в Україні налічує понад 250 тисяч осіб. Більше половини з них проживають в Одеській області, зберігаючи мову, традиції, звичаї, обряди, фольклор історичної батьківщини.

Підсумовуючи діяльність на дипломатичній ниві, Сергій Пирожков може з упевненістю сказати, що за час його каденції вдалося змінити клімат у молдовсько-українських відносинах, розкрити значний потенціал для подальшого розвитку і поглиблення, заснований на дружбі, взаємній підтримці та загальних євроінтеграційних прагненнях.

Демографія — потенціал демографічної політики

Демографія — це поклик душі. І чим не доводилося займатися Сергію Пирожкову: організовувати й очолювати Національний інститут стратегічних досліджень, знаходитися у керівництві апарату Ради національної безпеки і оборони України, перебувати у ранзі Надзвичайного і Повноважного Посла України за кордоном, у полі його зору постійно були турботи щодо діяльності його дітища — Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України.

Минають роковини від часу найбільшої трагедії, яку пережила Україна у ХХ столітті, — Голодомору 1932—1933 рр., що забрав життя багатьох мільйонів наших співгромадян. Водночас події Голодомору все ще потребують глибокого осмислення та належного міжнародного визнання. При цьому не йдеться про зведення рахунків з минулим, яким би суперечливим і часто трагічним воно не було. Ми наполягаємо на встановленні справедливості стосовно невинних жертв сталінського режиму, право на життя яких було свідомо і цинічно зневажено. Це стало б переконливим свідченням вірності сучасної України своїм міжнародним зобов'язанням, підтвердило б готовність протистояти будь-яким проявам тоталітаризму, масовим та грубим порушенням прав людини, новим можливим випадкам геноциду.

1 листопада 2007 р. 34-та сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО одноголосно ухвалила ініційовану Україною резолюцію «Вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932—33 років в Україні». У документі, зокрема, зазначається, що Генеральна конференція ЮНЕСКО переконана: Голодомор, спричинений жорстокими діями та політикою тоталітарного сталінського ре-

жиму, має стати застереженням сучасним та майбутнім поколінням — недотримання демократичних цінностей, прав людини та законності несе в собі величезну небезпеку.

Генеральна конференція ЮНЕСКО вшанувала пам'ять загиблих внаслідок Голодомору 1932—1933 років в Україні та висловила співчуття родичам жертв цієї трагедії. Найвищий керівний орган ЮНЕСКО підтримав ініціативу України щодо організації заходів до 75-х роковин Голодомору та запросив країни-члени розглянути питання своєї участі у пам'ятних заходах. Крім цього, Генеральна конференція закликала країни-члени сприяти включенню інформації про Голодомор в освітні та науково-дослідницькі програми з метою засвоєння майбутніми поколіннями трагічних уроків української історії.

Резолюція ЮНЕСКО «Вшанування пам'яті жертв Голодомору» є першим документом про Голодомор в Україні, ухваленим у рамках міжнародних організацій універсального характеру. У резолюції вперше зафіксовано термін «Голодомор». Це поняття означає політику комуністично-більшовицького режиму вбивства голодом в Україні та не ототожнюється з терміном «голод», який трапився тоді у Поволжі, Казахстані та інших регіонах СРСР.

Оскільки компетенція ЮНЕСКО не стосується питань політико-юридичної оцінки історичних подій та процесів, українська делегація від самого початку не ставила за мету вимагати від ЮНЕСКО визнання Голодомору геноцидом українського народу. Враховуючи сферу діяльності ЮНЕСКО як спеціального органу, який опікується питаннями науки, культури, освіти та інформації, ухвалення резолюції є дієвим механізмом ефективного поширення серед світової спільноти інформації про Голодомор 1932—1933 років в Україні.

Протягом ХХ ст. Україна зазнала трьох великих демографічних катастроф. Упродовж 1920-х, 1930-х і 1940-х років вона потерпала від масових людських втрат, спричинених голодом, війнами та політичними репресіями. Оцінки цих глобальних втрат дали уявлення про масштаб катастроф, проте вони не окреслили різниці між надвисокою смертністю та кризою, спричиненою стрімким зменшенням кількості народжуваних, а також між надвисокою смертністю і втратами, зумовленими міграцією.

Уперше в демографічній історії аналіз цієї важливої проблеми було здійснено завдяки копіткій праці міжнародного авторського колективу під керівництвом всесвітньо відомих французьких де-

мографів Франс Месле та Жака Валлена. Зокрема, відтворено реальні показники демографічної історії в Україні у XX ст. на основі різноманітних інформаційних джерел (актів громадянського стану, даних переписів населення, кількості депортованих та переміщених осіб, статистики ГУЛАГу). Завдяки цьому з'явилася реальна можливість ознайомити широку міжнародну громадськість з точними цифрами, що ілюструють неабияке зростання рівня смертності та зменшення тривалості життя в Україні.

Науковці-демографи Франції, України та Росії спільно дослідили проблему Голодомору та смертності населення України у широкому історичному контексті з максимальним використанням архівних фондів, які за радянської доби були закритими для дослідників.

Уперше ці матеріали оприлюднені у монографії «Смертність та причини смерті в Україні у XX столітті», виданій французькою мовою у 2003 р. Національним інститутом демографічних досліджень Франції. Варто зазначити, що саме тоді збіглися роковини двох Голодоморів — 1923 р. (80 років) і 1933 р. (70 років). А ще — 65 років від початку сталінських політичних репресій 1937—1938 рр.

За дослідженнями авторського колективу, демографічні кризи 1930-х та 1940-х рр. в Україні, спричинені Голодомором і сталінськими репресіями, забрали загалом життя 13,8 млн осіб. Лише у 1930-х рр. Україна втратила 4,6 млн своїх громадян, у тому числі за рахунок тільки надвисокої смертності загинуло 2,6 млн осіб. Важливо також наголосити, що катастрофічно низькою була середня тривалість життя — до 7 для чоловіків та до 11 років — для жінок періоду 1932—1933 рр. (ці показники обчислені уперше в історії демографічної статистики).

Так само загальним втратам у 1940-х рр. відповідає показник надвисокої смертності — 7,4 млн померлих за 7 років (1939—1946), водночас зниження тривалості життя сягнуло 14 — для чоловіків та 20 років — для жінок.

Після демографічних катастроф 1930—1940-х рр. демографічна ситуація в Україні змінюється на краще. До початку 1960-х рр. рівень смертності поступово зменшується. Натомість відтоді почалася нова криза, яка на тривалий час знаменує собою відхід від традицій минулого: середня тривалість життя жінок перестає зростати, а чоловіків — щорічно зменшується.

Значні коливання демографічних показників упродовж 1980—1990-х рр. є лише додатковими причинами для цієї нової негативної тенденції, оскільки вони обумовлені, насамперед, проведенням антиалкогольної кампанії 1985 р., згодом — різким переходом до ринкової економіки і затяжною економічною кризою. Нове скорочення середньої тривалості життя, відзначене протягом останніх років ХХ ст., вказує на те, що, попри певну неясність, спричинену згаданими змінами, довготривала тенденція до погіршення демографічних показників залишається.

Доступ до архівних і статистичних матеріалів, засекречених до кінця 1980-х рр., дав можливість авторам монографії визначити причини змін, які спостерігаються від 1960 року, завдяки реконструкції причинно-наслідкових ланцюжків смертності.

У запропонованій українському читачеві книзі міститься ґрунтовний аналіз цих змін за причинами та віковою ознакою, а також оцінки їх впливу на тривалість життя. Україна, як й інші республіки колишнього Радянського Союзу, потерпає від безпрецедентно високої смертності людей похилого віку, і ця тенденція з часом лише погіршується.

Україна донині була нездатна піти далі запобігання інфекційним хворобам та їх лікування. Так, вона досить успішно протягом трьох десятиліть ліквідувала своє відставання від країн Західної і Північної Європи, яке стало наслідком кризи на початку ХХІ ст. Проте вона не змогла піднятися на новий щабель у сфері охорони здоров'я, якого досягли індустріальні країни завдяки успіхам у боротьбі з серцево-судинними та «соціальними хворобами», такими як алкоголізм або насильницька смерть.

Цей новий етап розвитку набагато більше ніж попередній обумовлений не тільки грамотною санітарною політикою, заснованою на досягненнях технологічного прогресу та їх поширенні (вакцина, антибіотики), а й прагненням населення взяти на себе відповідальність за власне здоров'я, зокрема шляхом зміни ставлення до нього.

Логічне завершення даного дослідження зробив академік НАН України Сергій Пирожков, зазначивши його важливе місце в стратегії міжнародної політики: «Тоталітарне суспільство, надзвичайно централізоване, було невідповідним до запровадження подібної стратегії, що, ймовірно, і спричинило кризу радянської системи охорони здоров'я 1960-х років, коли на Заході інфекційні хвороби вже перестали бути проблемою номер один.

Залишається сподіватися, що з переходом до соціально орієнтованої ринкової економіки політику охорони здоров'я буде спрямовано у нове русло, і тривалість життя у нашій державі підвищиться, принаймні у найближчому майбутньому. Саме так і сталося у багатьох країнах Центральної Європи, де, щоправда, і процес деградації не був настільки руйнівним.

Натомість майже не спостерігається помітних змін у цій сфері в Україні. Наша країна залишається перед великим викликом: або і надалі відбуватиметься стагнація середньої тривалості життя населення, або зробимо все можливе для боротьби проти соціальних і хронічних хвороб, змінимо ставлення людей до власного здоров'я.

Ми сподіваємося, що переклад українською та англійською мовами монографії «Смертність та причини смерті в Україні у XX столітті» французьких, українських і російських дослідників значно розширить уявлення про еволюцію процесів смертності населення нашої держави у минулому столітті, стане документальним підґрунтям для осмислення масштабів впливу демографічних катастроф в Україні означеного періоду на її сучасний та майбутній демографічний розвиток.

Українське видання здійснено за фінансової підтримки Уряду Франції та Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, а також сприяння Посольства Франції в Україні, яким автори висловлюють глибоку подяку».

Цивілізаційний вибір України

Гасло, що стало ключовим у сьогоднішній для ученого і дипломата Сергія Пирожкова. У сучасному мінливому світі, коли порушується усталений міжнародний порядок, стрімко розвиваються новітні технології і комунікації, глобалізуються економічні та етнокультурні відносини у напрямі становлення планетарної цивілізації, кожна країна робить власний вибір свого стратегічного розвитку. Світовий досвід доводить, що найбільшого успіху досягають держави, які розвиваються у річищі певної цивілізації.

Історія свідчить, що немає цивілізацій, які б формувалися одночасно із появою людського роду. Усі вони виникали і утверджувалися пізніше або шляхом заперечення попередніх економіко-культурних систем, хай і вбираючи в себе деякі їхні складові, або

шляхом міжцивілізаційної взаємодії. У будь-якому разі їх виникнення і розвиток знаменували собою динамічний пошук тією або іншою людською спільнотою життєвої моделі, яка б найбільшою мірою відповідала її уявленню про добробут і справедливість.

Від часів утворення цивілізацій вони ставали природним, органічним середовищем для народів, які ідентифікували та ідентифікують себе з ним. Народом притаманне збереження своєї цивілізаційної ідентичності як захисту від небезпек і викликів, що їх несе безперервно змінюваний світ. У «своєй», звичній цивілізації люди шукають опору і підтримку, відповіді на гострі життєві питання. Можливість зникнення «своєї» цивілізації лякає людину апокаліптичними передбаченнями.

У більшості випадків надання народам спільних цивілізаційних рис відбувалося примусово. Так було, наприклад, із розширенням просторів християнської та ісламської цивілізацій у часи Середньовіччя. Примусовою була й спроба творення «радянської цивілізації» у минулому столітті. Проте у XXI ст. така примусовість є не тільки неприпустимою, а й неможливою. Цивілізаційні зміни у сучасних країнах, особливо в поліетнічних, повинні відбуватися на основі суспільного діалогу й консенсусу — вони означають цивілізаційний вибір, який робить влада, еліта і народ. Це повною мірою стосується й України.

Наша держава підійшла до такого етапу своєї історії, коли розв'язання проблем соціально-економічного розвитку стало невід'ємним від питання про ціннісні, моральні, психологічні принципи усіх видів суспільної комунікації — ділової, політичної, культурної.

Досвід перебування у просторі «радянської цивілізації» переконує, що ідеологія, не підкріплена матеріальною базою і реальним діалогом з народом, рано чи пізно втрачає свою системоутворювальну функцію, залишаючи по собі суспільну ентропію.

Однак Україні після здобуття незалежності замість комуністичного тоталітаризму був нав'язаний олігархічний неофеодалізм, який виріс з уламків радянського минулого. Він наочно демонструє, що діалог влади з народом може підмінятися маніпуляціями електоратом, а матеріальний інтерес, відірваний від моральних запобіжників, може стати рушійною силою війни «всіх проти всіх» і в політиці, і в економіці, і в суспільстві загалом.

У сучасній Україні наполегливим рефреном лунає заклик «йти до Європи». Він знаходить дедалі більшу підтримку серед

населення, що є свідченням розуміння неможливості реалізації сподівань на краще життя у разі збереження старого суспільного укладу. Український народ усе критичніше придивляється до різних варіантів організації суспільного життя у світі, що дає підставу вважати, що він психологічно готовий зробити реальний вибір своєї цивілізаційної ідентичності.

Справжній цивілізаційний вибір України, а не його імітація може бути зроблений народом виключно добровільно, у ході загальнонаціональної дискусії і на основі ґрунтовного осмислення кожним громадянином вектора цивілізаційного розвитку. Старт дискусії повинна дати інтелектуальна частина суспільства — науковці, політики, громадські діячі, лідери ділових кіл, публіцисти, літератори.

Ключовими питаннями дискусії мають стати обговорення кризової ситуації сьогодношньої України, російської агресії проти нашої держави, яка зумовлена, у тому числі, й її цивілізаційним вибором. Саме тому проблема обґрунтованості, актуальності та доцільності вибору того чи іншого цивілізаційного зразка тривалий час не розглядалася у відкритих дискусіях суспільства та влади.

Безумовно, в таких дискусіях повинно бути бодай загальне окреслення сучасного цивілізаційного проекту України, а також його майбутнього розвитку відповідно до «дорожньої карти» — стратегій його втілення. Мають бути обговорені, всебічно оцінені і усвідомлені усі можливі наслідки рішучого цивілізаційного повороту.

Необхідність цивілізаційної ідентифікації України, створення повноцінного відкритого суспільства, основними елементами якого є громадянське суспільство, демократична соціально-правова держава, — ця мета вже тривалий час домінує у свідомості населення України. І кожна особистість прагне знайти своє місце у такому суспільстві.

Спроби наслідувати абстрактну теорію цивілізаційного процесу всупереч об'єктивним фактам — шлях ненадійний. Найважливішим моментом цивілізаційного вибору норм життя для багатьох країн сьогодні залишається вибір між Західним світом і Євразією.

Понад двадцять п'ять років блукання «різновекторною» політикою не сприяли визначенню чіткого вектора реалізації сучасних цивілізаційних цінностей життя українців. Для пересічного громадянина не зрозуміло, чому не дотримуються

європейські норми виборчого закону і контролю за виборами, судочинства, реакції на повідомлення ЗМІ, контролю за доходами і витратами чиновництва, правоохоронців тощо.

Тому питання цивілізаційного вибору країни як суб'єкта світової історії є вкрай нагальним і актуальним, оскільки це передусім вибір способу життя і цінностей, які є визначальними для її громадян на тому чи іншому етапі становлення держави. Вже на цій основі обираються зовнішньополітичні партнери, союзи, блоки тощо. Отже, цивілізаційний вибір країни — це не вибір місця у світі, а вибір парадигми і стратегії реалізації власного розвитку у світі, що може бути трактовано як реальна національна ідея.

Саме наявність стратегії розвитку, які не залежать від зміни політичних еліт, робить країну суб'єктом геополітики. Цивілізаційний вибір лише аполітичного місця у світі неминуче обертає країну на об'єкт геополітики, що призводить до втрати реальної незалежності, територіальної цілісності і суверенітету.

Слід також усвідомлювати, що продуктивний цивілізаційний вибір можливий лише за умови реальної консолідації народу країни. Відповідальність за цивілізаційний вибір повинні брати на себе не тільки уряд, політики, державні й громадські діячі, а й більшість громадян. Саме тоді він буде не лише низкою гасел й імітацією реформ, а стане дійсним рухом країни, що змінює спосіб життя на основі обраних цінностей.

Не можна не визнати, що цивілізаційний вибір країни не повинен вступати у суперечність з архетипами її культури й особливостями ментальності її народу. Кожна культура має здійснити свою, закладену в її глибинних основах місію та покликання.

Таким чином, по-справжньому продуктивний цивілізаційний вибір повинен бути глибинно осмисленим у суспільстві і відбуватися на основі світоглядних трансформацій. І ці трансформації не можуть нав'язуватися або укорінюватися внаслідок маніпуляцій, адже це призводитиме до рецидивів утопічної свідомості. Усі світоглядні зміни повинні бути результатом публічного діалогу, який модерують моральні авторитети з-серед наукової і творчої інтелігенції, громадських і релігійних діячів.

Виходячи з фундаментальних положень Конституції України та ментальності її народу, цивілізаційний вибір нашої країни — це вибір такого способу життя, у якому людина, її права, свобода та гідність є вищою цінністю суспільства, і не просто декларованою, а ре-

альною. Як частина східноєвропейської культури і цивілізаційної спільноти Україна неминуче робить європейський вибір.

Обираючи розвиток у цивілізаційному контексті відкритого демократичного суспільства, Україна здійснює євроатлантичний вибір. Сприймаючи особистість, її права, гідність та свободу вищими цінностями, обирає західний світ, західну цивілізацію взагалі.

При цьому слід усвідомлювати, що Схід (наприклад Японія, Південна Корея, Китай) розвивається доволі динамічно й ефективно, тому, роблячи акцент на західній цивілізації, ми не можемо відкидати необхідність та можливість відносин зі східними партнерами, якщо, по-перше, виникають спільні інтереси і, по-друге, вони поділяють наші цивілізаційні цінності.

Проте такий багатоаспектний цивілізаційний вибір геополітичних і культурних векторів є продуктивним лише тоді, коли стає похідним від іманентного вибору способу життя і цінностей, тих цінностей, що насправді відповідають інтересам України і є органічними й продуктивними для її громадян.

Цивілізаційний вибір як стратегія розвитку держави здійснюється лише за умови консенсусу, а не лише компромісу політичних партій та груп, які активно задіяні у суспільному житті й представляють різні соціальні верстви й культурні регіони країни.

Політичні партії та групи, їх лідери повинні бути у стані обопільної довіри й виявляти публічно не взаємні чвари, прагнути набути рейтинг через приниження опонента, а здатність довіряти і входити у стан співтворчості, що буде актуалізувати довіру народу до політиків і влади в цілому.

Отже, здійснення глобального цивілізаційного вибору України означає створення її цивілізаційного проекту — образу майбутнього, який породжує стратегію вільної, гідної та ефективної реалізації у світі, у процесі якої культурна самобутність поєднується з цивілізаційним поступом.

Проект розбудови демократичного, відкритого суспільства має на меті гідну самореалізацію людини, партнерські відносини у правовій державі на основі інноваційного розвитку наукомісткої інформаційно-мережевої економіки, формування атмосфери довіри, відповідальності та діалогу у поєднанні з духовно-культурною самобутністю. Реалізація такого проекту зробить Україну суб'єктом геополітики та історії, що допоможе їй бути надійним, стратегічно передбачуваним партнером, який може увійти до спільноти цивілізованих країн.

Матеріали для загальнонаціональної дискусії про вектор розвитку нашої країни пропонує національна доповідь «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії», підготовлена фахівцями наукових установ Секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України під керівництвом академіка НАН України С.І. Пирожкова.

Україна перебуває на межі двох цивілізацій — євроатлантичної та євразійської. Елементи кожної із цих цивілізацій є складовими українського суспільства і вони по-різному проявляються у різних регіонах країни.

З огляду на це, населенню України притаманна цивілізаційна двовекторність. Вона виявляється у суперечливих соціокультурних цінностях як на індивідуальному, так і соціогруповому та регіональному рівнях, що створює внутрішню напругу у суспільстві.

Соціальна структура українського суспільства переживає період системної трансформації. Її характеризують плинність та нестабільність. На цей історичний момент досить чітко викристалізувався лише поділ суспільства на невеличку групу багатіїв-олігархів і переважну більшість бідного населення з невеликою і маловпливовою групою середнього класу між ними.

Суттєві зміни відбуваються в системі державних і суспільних інститутів. З'явилася низка соціальних інститутів, які регулюють відносини у сфері приватної власності. Проте їхня діяльність є недостатньо прозорою, ефективною, а тому породжує недовіру з боку населення. В останні роки відбулася помітна деформація багатьох державних інститутів, що призвело до їхнього послаблення, а отже, до зниження рівня захищеності громадян.

Межове положення країни у цивілізаційному просторі породжує стан, який іззовні може бути витлумачений або як міст між цивілізаціями, або як лінія розмежування цивілізацій. Внутрішні ж інтереси суспільства та національні інтереси держави вимагають зовсім по-іншому тлумачити позицію України, а саме — як суперечливу цілісність, що інтегрується у неподільну державну єдність.

Для реалізації останньої моделі потрібно створити такі внутрішні умови, які будуть максимально сприяти тенденціям консолідації суспільства. Це опора на спільні для всіх регіонів культурні цінності, що сформувалися віками, взаємоповага, взаємодовіра і взаємна толерантність між представниками усіх регіонів,

взаємне визнання кожною із частин соціуму своєрідності (мова, традиції, історія) та рівноправності інших, неприпустимість звеличення однієї із частин, постійний діалог між всіма елементами суспільства. Зовнішніми умовами, до яких повинна прагнути країна, виходячи з інтересів суспільства як цілісного державного утворення, мають бути власний цивілізаційний вибір, активне економічне і культурне співробітництво, демонстрація культури миру у системі міжнародних відносин.

Полікультурність України, зумовлена її межовим положенням, не може вважатися нездоланною перешкодою для зміни її цивілізаційної парадигми. Цивілізаційне оновлення країни випливає із її загальнонаціональної мети, якою є досягнення конкурентоспроможної економіки, організація суспільного життя на основі гуманістичних принципів і цінностей. Цивілізаційним вибором визначатиметься також сама можливість самозбереження України як суверенної держави.

Україна має необхідні передумови для переходу до того цивілізаційного середовища, якому притаманне облаштування державного устрою на засадах відкритого доступу громадян до всіх видів ресурсів. Протягом усього попереднього історичного етапу свого розвитку вона виявляла більшу схильність до західних цивілізаційних цінностей і попри усі кризові прояви переходу до відкритого суспільства з конкурентними ринковими відносинами саме з такою суспільною організацією пов'язує свій шанс на соціально-економічний прорив, уникаючи спокус авторитарного управління суспільними справами за азійськими чи російською моделями, заснованими на стримуванні демократичних прагнень населення. Піддавшись таким спокусам, Україна може відразу бути поглиненою політичним та економічним домінуванням Російської Федерації, яка не може вважатися зразком прогресивного політичного, соціального та економічного розвитку.

Виходячи з цих загальних положень, реформаторська діяльність уряду та громадянського суспільства України має бути спрямована, по-перше, у галузі політики — на розвиток і зміцнення засад парламентської демократії; по-друге, у галузі економіки — на боротьбу із бідністю; по-третє, у галузі духовної культури — на поєднання опору на традиції з новаторськими досягненнями в усіх сферах життєдіяльності людини. Не претендуючи на керівництво культурними процесами в Україні, держава

має здійснювати підтримку перспективних напрямів, які збагачують скарбницю національної духовності.

Подолання бідності становить центральне економічне і соціальне завдання, воно трудомістке і потребує значних ресурсів. Найнебезпечніша тут та обставина, що найбільшим тягарем загальна бідність лягає на середній клас, тоді як саме середній клас є тією соціальною силою, яка здатна витягнути Україну із затяжної економічної кризи, посиленої війною.

Лише середній клас здатний стати реальним суб'єктом інноваційно-мережевої наукоємної економіки, принципово змінивши внутрішнє і зовнішнє становище України. Неприпустимо розв'язувати будь-які проблеми держави, у тому числі і проблему бідності, за рахунок «розкуркулення» середнього класу. Ставка на середній клас є ставкою на майбутнє, оскільки економічна рівновага у суспільстві вимагає, щоб розвиток економіки відбувався насамперед на основі розвитку внутрішнього ринку, який і забезпечує середній клас.

Слід також не допустити занепаду наукоємного промислового сектору, особливо оборонного; потрібні будуть великі, можливо, економічно не вигідні сьогодні і необхідні в майбутньому проекти. Стратегія економічного розвитку України повинна переглядатися і корегуватися науковцями у формі, яку підкаже життя; важливо, щоб корекція була стабільною. Ефективна і ділова робота можлива там, де немає монополій.

Результатом реформування всіх сторін суспільного життя має бути новий характер взаємовідносин людей як у процесі праці, так і стосовно довкілля. Ділові стосунки мають здійснюватися на засадах партнерства, що вимагає від партнерів високого рівня довіри і відповідальності. Тільки на таких засадах можливий розвиток економіки, спроможної до втілення інноваційних методів роботи.

Суспільство партнерства — це суспільство взаємодії соціальних груп, народу і влади на основі спільних цінностей, які актуалізуються національною інтелектуальною елітою. Це суспільство партнерства політичних партій та груп, для яких гідне майбутнє країни є важливішим за корпоративні інтереси і які здатні до консенсусу. Це означає відповідальність і відкритість влади, здатної до творчого діалогу між політичною та інтелектуальною елітами.

Цивілізаційний проект України має бути не проектом регіональної цивілізації буфера між Заходом та Сходом, а проек-

том цивілізації гуманістичних інновацій — проектом гідної самореалізації людини. Його гаслом повинно стати: «гідна самореалізація людини — сильна країна». Утілення такого проекту в життя у науково обґрунтованому вигляді — фундаментальна умова гарантування національної безпеки і самого існування України як незалежної держави.

Для цього потрібно зробити національним пріоритетом розвиток не правоохоронних органів чи органів контролю, а освіти і науки. Життєво необхідним є їхнє органічне, а не формальне поєднання й принципова зміна обсягів їхнього державного фінансування. Не гаючи часу, треба упровадити систему дієвих стимулів для підтримки креативних студентів, викладачів, науковців. Необхідно зупинити масовий відтік талановитих студентів і науковців за кордон, нарешті зрозуміти, що така деінтелектуалізація України — стратегічна загроза національній безпеці.

У своєму цивілізаційному проекті Україна повинна виступати як інноваційно-інформаційне суспільство. Сучасна цивілізація є наукоємною, потребує постійних інновацій, тому варто усвідомлювати, що креативна особистість є головною цінністю сучасного суспільства.

Специфікою цивілізаційного проекту саме України у цій царині можуть бути гуманітарні й соціокультурні інформаційні технології, у яких відбуваються як трансформації освіти і культури, так і людини в освіті та культурі. Здійснення таких технологій передбачає інноваційні підходи у розробці й використанні штучного інтелекту.

Цивілізаційний проект України передусім передбачає надання рівних умов для набуття освіти та справедливу й ефективну дію «соціальних ліфтів». Для цього треба мати відповідну атмосферу у суспільстві, що актуалізує духовно-культурний вимір цивілізаційного проекту України, який має відповідати архетипам культури й ментальним особливостям людей, що в ній живуть.

Реальна ситуація навколо України серйозно змінюється. З одного боку, зростає агресія і зовнішньополітична активність Росії, метою якої є примусова інтеграція України в «русский мир» або встановлення тотального контролю над її ресурсами. З іншого — згасає інтерес до України з боку ЄС і США, оскільки вони вже не вірять нашим модерністським обіцянкам, утопічним прожектам, а більше зосереджуються на власних національних інтересах. Тому необхідно здійснювати наукове політико-стратегічне прогнозування майбутнього України у новій міжнародній реальності.

Для набуття повноцінної суб'єктності Україні необхідно розв'язати проблему цивілізаційного протистояння із сучасною Росією. Важливо усвідомлювати, що протистояння України з Росією уособлює протистояння Росії з Європою, у якому Україна виступає суб'єктом — частиною Європи. Між тим російський політикум і значна частина його електорату сприймає Україну не як суб'єкта, що створює власний цивілізаційний проект, а як частину свого московсько-православного цивілізаційного проекту, який є чужим і значною мірою ворожим для Української держави. Саме тому таке протистояння сприймається в Росії не як протистояння інтересів, а як протистояння цінностей.

На початку XXI ст. маємо виражену проблему відновлення тоталітарних тенденцій у суспільному житті, які приховані за зовнішніми ознаками демократії. Це зумовлено як екологічними небезпеками, так і небезпеками світового тероризму, який є результатом зіткнення культур і цивілізацій в умовах економічної й політичної глобалізації. Неототалітаризм значною мірою породжується і конкуренцією різних проектів глобалізації, представлених, наприклад, США, Росією, Китаєм та ін.

У процесі втілення цивілізаційного проекту необхідно не залякувати і не спонукати, а зацікавлювати людей — і в економічній, і політичній, і духовно-культурній царинах. Адже головним суб'єктом реалізації цивілізаційного проекту України в умовах демократичного суспільства є не абстрактна держава, культура чи громадянське суспільство, а вільний самореалізований громадянин, який творить нову державу, культуру і нове громадянське суспільство, роблячи свою країну суб'єктом світової історії.

Реалізація стратегії цивілізаційного оновлення країни можлива тільки за умови національної солідарності щодо цього питання. Першоосновою досягнення національної солідарності повинна стати спільна національна ідентичність громадян. Ідеться про спільність мови, культури, традицій, історичної пам'яті, уявлень про суспільний ідеал тощо, що формується на основі відкритого публічного діалогу. Найбільшою складністю в Україні є те, що багато з цих рис стосуються болісних для людської свідомості питань, конфліктогенний потенціал яких був породжений надмірною ідеологізацією і політизацією. Україні доведеться обирати між уніфікацією ідеологічного змісту питань мови й культури або, навпаки, повною їх деідеологізацією та де-

політизацією. Другий шлях видається менш небезпечним для збереження національного миру.

Входження у світовий цивілізаційний простір — це передусім входження у європейський спільний ринок. Зробити такий крок може тільки конкурентоспроможна економіка, заснована на інноваціях. Створення такої економіки силами тільки приватного бізнесу неможливе. Потрібна політика дирижизму як відповідальності уряду за спрямованість інвестицій відповідно до державних інтересів. Нагальність державної підтримки науково-технічних інновацій впливає із загального суспільного ставлення до науки як одного із головних факторів розвитку країни. Першочерговим кроком держави має бути збільшення бюджетних витрат на науку та інновації, а також застосування різноманітних опосередкованих методів підтримки наукових досліджень.

Зміна цивілізаційної парадигми національного розвитку неминуче призведе до ряду складних суспільних проблем. Найперша з них — психологічна адаптація при звичаєного до патерналістських відносин населення до деліберативної демократії, яка передбачає його рівноправний діалог із владою.

«Новий дух капіталізму», який включає корпоративно-соціальну відповідальність бізнесу, має певною мірою полегшити адаптацію громадян до ринкових умов, але аж ніяк не увільнить їх від відповідальності за своє життя і майбутнє. Труднощі у розв'язанні проблеми полягатимуть у тому що для більшості населення євроатлантична цивілізація асоціюється з матеріальним добробутом, а не з цінностями свободи у її різноманітних проявах.

Проблема переходу до сучасної демократії пов'язана з іще однією проблемою — проблемою загальної культури суспільства та її політичного варіанта, насамперед утвердження норм толерантності, раціонально обґрунтованої справедливості, взаємоповаги, що у культурно та ідеологічно розколотому українському суспільстві відбувається з великими труднощами.

Проблемним для суспільної психології буде і звільнення від звички до «кризового» сприйняття світу, яке саме є відображенням консервативної схильності до збереження узвичаєного життєвого укладу, відмова від якого може сприйматися як катастрофа. Рефлексією «кризової» свідомості може бути схильність до архаїзації життєвого укладу, тим більше, що таке явище у глобалізованому світі набуває помітного поширення. Архаїзація мо-

же охопити також і політичну систему, проявитися авторитаризмом, який, у свою чергу, може започаткувати мілітаризацію країни з тенденцією до тоталітарності, несумісною із сучасною європейською демократією.

Колективна праця науковців соціогуманітарних інститутів Національної академії наук України присвячена актуальним проблемам суспільно-політичного розвитку в умовах цивілізаційних трансформацій. Авторами на основі сучасних теоретичних концепцій та аналізу політичних практик здійснено дослідження передумов, стану та перспектив реалізації нового етапу цивілізаційного розвитку України в контексті сучасних суспільно-політичних змін, визначено ризики і можливі загрози Українській державі та національній ідентичності.

Виокремлено стратегічні напрями втілення проекту цивілізаційного розвитку України, його законодавчого та політико-управлінського забезпечення, реформування соціокультурної, освітньої та наукової сфер, шляхи активізації політичної участі громадян. Визначено ймовірні наслідки втілення цивілізаційного проекту шляхом зіставлення здобутків і можливих втрат за наслідками реалізації стратегій цивілізаційних змін, вірогідних глобальних викликів цивілізаційному розвитку України.

Орієнтир — відкривати скарбниці науки

Визначному вченому, організатору науки та успішному дипломату, патріоту України Сергію Івановичу Пирожкову 20 червня 2018 року виповниться 70 років.

Свій ювілей Сергій Іванович зустрічає сповнений сил та енергії, з бажанням працювати в улюбленій ним науковій площині, в ім'я розвитку Української держави. Споглядаючи через плин років життєвий шлях і людську його діяльність, а це досить великий часовий період (майже півстоліття), визначимо кілька, на наш погляд, знакових особистостей його людського кредо.

Наукова думка прокладає шлях добрим справам. З юнацьких років, торуючи шлях до наукового пізнання, він свої пошуки підпорядковував єдиній меті — принести користь людству. Робота у царині демографії завершилася створенням теорії потенціалізму та засад стратегічного аналізу, а також формуванням першого в незалежній Україні наукового Інституту, набутки якого згодом були визнані міжнародною спільнотою.

Започатковані ним Національні інститути стратегічних досліджень; українсько-російських відносин; проблем міжнародної безпеки утворили систему аналітичних центрів у дослідженні багатьох аспектів національної та міжнародної безпеки, стали надійним й дійовим підрозділом у формуванні державницької політики, визначенні економічного, духовного поступу нашої країни від часів набуття Незалежності до сьогодення.

Упродовж тривалого періоду (а це майже вісім років) перебування на дипломатичній службі Сергій Іванович вміло використовував багаторічний досвід організації і проведення наукових досліджень у здійсненні та успішному вирішенні міжнародних проблем, налагодженні ділових контактів з партнерами, підтримці українських громад в Республіці Молдова.

Зараз свій життєвий досвід Сергій Іванович Пирожков скерує на вирішення нагальних проблем розвитку науки, що постають у соціогуманітарній сфері Національної Академії наук України.

Людська дієвість інтелекту. Усвідомлюючи, що істина є добутком інтелекту, він постійно знаходиться на шляху упровадження національної самоідентифікації та консолідації українського суспільства, формуванням засад ноосферної цивілізації, не тільки прислухається до відлуння абсолютних сенсів навколишнього світу, а саме прагне спрямувати наукові пошуки на те, щоб наше буття стало кращим і в цьому процесі посідала гідне місце наша національна самобутність. Переконані, що втіленню цього у життя сприяють стратегічні наукові набутки вченого.

Справжня творча особистість може творити особистості. Не справедливо буде не сказати про послідовників і колег ученого, перелічити яких буде просто неможливо. І справа не тільки у кількості. Адже головне — це думка, що гідна справа творить особистість. Пам'ятаємо заповіт Тараса Шевченка: «Діла добрих обновляться». І на завершення своїх коротеньких спостережень нагадаємо вислів: «Там, де справжній талант, там, справді, немає старості». Шануймо мудрість!

Анатолій ДЕНИСЕНКО
кандидат історичних наук, Заслужений журналіст України
Володимир ДЕНИСЕНКО
доктор історичних наук,
член Національної спілки журналістів України

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

Сергій Іванович Пирожков народився 20 червня 1948 р. у місті Київ.

- 1965** Закінчив середню школу у Києві
Вступив до Київського інституту народного господарства ім. Д.С. Коротченка (згодом — Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана) на обліково-статистичний факультет
- 1969** Закінчив Інститут зі спеціальності «статистика» (диплом з відзнакою), вступив до аспірантури з відривом від виробництва на кафедру теорії статистики Київського інституту народного господарства
- 1969—1970** Військова служба (м. Чортків Тернопільської області)
- 1973** Захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему «Аналіз вікової структури населення та закономірності її формування» у Київському інституті народного господарства за спеціальністю 08.00.11 — статистика (науковий керівник проф. І.С. Пасхавер)
- 1974** Зарахований на посаду молодшого наукового співробітника у відділ демографії Інституту економіки АН УРСР
- 1976** Переведений на посаду вченого секретаря Відділення економіки АН УРСР
- 1978** Лауреат премії АН УРСР за кращу наукову роботу серед молодих учених за монографію «Демографічні процеси і вікова структура населення»
- 1979—1990** Переведений на посаду заступника начальника Науково-організаційного відділу Президії АН УРСР, вченого секретаря Секції суспільних наук АН УРСР

- 1982** Нагороджений медаллю «В пам'ять 1500-річчя Києва»
- 1984** Присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника зі спеціальності «економіка народонаселення і демографія»
- 1990** Переведений на посаду завідувача відділу трудового потенціалу та профорієнтації Інституту економіки АН України
- 1991** Захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Демографічні закономірності відтворення трудового потенціалу» в Інституті соціології АН СРСР за спеціальністю 08.00.18 — економіка народонаселення і демографія (науковий консультант акад. НАН України І.І. Лукінов)
- 1991** Призначений директором-організатором Інституту стратегічних досліджень АН України
- 1992** Призначений директором новоутвореного Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України
- 1992** Обраний членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «демографія»
- 1994** Присвоєно звання професора зі спеціальності «Економіка народонаселення і демографія»
Член урядової делегації України на Всесвітній конференції ООН з питань народонаселення і розвитку (Каїр, Єгипет)
- 1995** Член урядової делегації України на 50-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (США)
- 1996** Переведений на посаду радника дирекції Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України
- 1996** Лауреат премії ім. М.І. Туган-Барановського НАН України
- 1997** Призначений директором новоутвореного Національного інституту українсько-російських відносин (з 2001 р. — Національний інститут проблем міжнародної безпеки) при Раді національної безпеки і оборони України
- 1998** Нагороджений відзнакою Президента України орденом «За заслуги» III ступеня
- 1998—2007** Головний редактор журналу «Стратегічна панорама»

- 1999** Учасник програми «Національна безпека України» в школі ім. Дж. Кеннеді при Гарвардському університеті (США)
- 2000** Обраний академіком НАН України зі спеціальності «демографія»
- 2001** Переведений на посаду заступника Секретаря Ради національної безпеки України, директора Національного інституту проблем міжнародної безпеки
- Призначений Головою української частини Спільної робочої групи Україна—НАТО з питань військової реформи високого рівня
- 2002** Ініціював утворення Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України (згодом — Інститут демографії і соціальних досліджень ім. М.В. Птухи), призначений його директором-організатором
- 2002** Удостоєний (у складі авторського колективу) Державної премії України в галузі науки і техніки за роботу «Науково-методологічні засади системи національної безпеки України»
- Нагороджений срібним Георгіївським орденом «Святий Георгій побідносець із золотими мечами» (Міжнародний Академічний Рейтинг «Золота Фортуна»)
- 2003—2005** Директор Об'єднаного інституту економіки НАН України (за сумісництвом)
- 2003** Присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України»
- 2004** Нагороджений відомчою заохочувальною відзнакою МВС України медаллю «За співпрацю з внутрішніми військами МВС України»
- Голова редакційної колегії журналу «Економіка України»
- 2004—2009** Голова редакційної колегії журналу «Демографія та соціальна економіка»
- 2006** Присуджено Премію академій наук України, Білорусі, Молдови за наукові дослідження «Міграція та прикордонний режим: Білорусь, Молдова, Росія і Україна»
- Нагороджений нагрудним знаком Державного Комітету статистики України «Почесний працівник статистики України»
- 2007** Призначений Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова

- 2008** Нагороджений орденом «За заслуги» II ступеня
Нагороджений медаллю «За сприяння в охороні державного кордону України»
Президентом Республіки Молдова нагороджений Орде-
ном Пошани *Ordinul de Onoare*
Присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повно-
важного Посла
- 2009** Нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради Ук-
раїни «За особливі заслуги перед українським народом»
- 2012** Удостоєний почесного звання *Doctor Honoris Causa* Ака-
демії наук Республіки Молдова
Удостоєний звання «Почесний доктор Національного
інституту стратегічних досліджень»
- 2013** Нагороджений відзнакою НАН України «За наукові до-
сягнення»
Нагороджений нагрудним знаком МЗС України «За
сумлінну службу»
Призначений представником України у переговорному
процесі «5+2» з питань придністровського врегулювання
- 2014** Нагороджений нагрудним знаком МЗС України «За
відданість дипломатичній службі»
- 2015** Обраний віце-президентом НАН України, головою Секції
суспільних і гуманітарних наук
Включено до складу Української національної комісії з
питань правопису (співголова)
Включено до складу Комітету з Державних премій Ук-
раїни в галузі науки і техніки
- 2016** Представник України на засіданнях Робочої підгрупи з
політичних питань Тресторонньої контактної групи щодо
процесу мирного врегулювання ситуації в окремих райо-
нах Донецької і Луганської областей України (у м. Мінськ)
Нагороджений відзнакою Президента України ювілей-
ною медаллю «25 років Незалежності України»

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ

1969

1. *Пирожков С.И.* Некоторые особенности возрастно-половой структуры городского населения Донбасса // Основные проблемы развития и размещения производственных сил Донецко-Приднепровского района СССР на ближайший период: Тез. докл. науч.-экон. конф. — Донецк: Донецк. отд. ИЭ АН УССР, 1969. — С. 78—79.

2. *Пирожков С.И.* Региональные особенности возрастного состава населения Украинской ССР // Демографическое развитие Украинской ССР в 1967 г. — К.: ИЭ АН УССР, 1969. — С. 78—79.

3. *Пирожков С.И., Вишневский А.Г.* Актуальные проблемы постарения трудовых ресурсов Украинской ССР // Материалы Второй респуб. науч. конф. по проблемам использования трудовых ресурсов Украинской ССР: Тез. докл. — К.: СОПС УССР АН УССР, 1969. — С. 59—70.

1972

4. *Пирожков С.И.* Из истории моделирования воспроизводства населения // Демографические тетради. — Вып. 4—5. — К.: ИЭ АН УССР, 1972. — С. 214—226.

5. *Пирожков С.И.* О некоторых последствиях изменений возрастной структуры сельского населения Украинской ССР // «Проблемы повышения эффективности использования трудовых ресурсов в сельском хозяйстве Украинской ССР». Тез. докл. конф. — Секция 1. — Полтава: СОПС УССР АН УССР, 1972. — С. 23—25.

6. *Пирожков С.И.* О моделях воспроизводства населения // Воспроизводство и использование трудовых ресурсов Белорусской ССР. Часть 1. (Тез. докл. науч.-теор. конф.). — Минск: НИЭИ Госплана БССР, 1972. — С. 59—63.

7. *Пирожков С.И.* Демографическая эволюция и модели воспроизводства населения // Демографические тетради. — Вып. 6—7. — К.: ИЭ АН УССР, 1972. — С. 170—179.

1973

8. *Пирожков С.И.* О применении треугольных диаграмм в статистике // Вестник статистики. — 1973. — № 5. — С. 20—25.

9. *Пирожков С.И.* О показателях воспроизводства населения // Население и экономика. Серия «Народонаселение». — М.: Статистика, 1973. — С. 61—70.

10. *Перковский А.Л., Пирожков С.И.* О социальных и демографических аспектах воспроизводства сельского населения в развитом социалистическом обществе // Проблемы и перспективы социально-экономического развития сибирской деревни. Материалы науч.-практ. конф. (Новосибирск, 10—13 июля 1973). Часть 1. — Новосибирск: СО АН СССР, 1973. — С. 29—34.

11. *Пирожков С.И.* Воспроизводство населения и возрастная структура // Демографические тетради. — Вып. 8. — К.: ИЭ АН УССР, 1973. — С. 151—183.

12. *Пирожков С.И.* Демографические исследования и возрастная структура населения // Методологические проблемы изучения народонаселения в социалистическом обществе. — К.: ИЭ АН УССР, 1973. — С. 345—349.

13. *Пирожков С.И.* Анализ возрастной структуры населения и закономерности ее формирования (статистическое исследование): автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.11 — статистика / Пирожков Сергей Иванович; Киевский институт народного хозяйства. — К., 1973. — 31 с.

1974

14. *Пирожков С.И.* О.А. Квиткин // Вестник статистики. — 1974. — № 11. — С. 27—29.

15. *Пирожков С.И.* Жизнь и творческая деятельность О.А. Квиткина // Демографические тетради. — Вып. 9. — К.: ИЭ АН УССР, 1973. — С. 192—224.

1975

16. *Пирожков С.И., Перковский А.Л.* О методологии и методике демо-экономического анализа региона // Методологические проблемы долгосрочного прогнозирования и планирования социально-экономического развития регионов. — Ленинград: Фин-экон. ин-т, 1975. — С. 56—60.

17. *Пирожков С.И.* Критерии нестабильности и анализ семейной структуры населения // Проблемы моделирования семейных структур и прогнозирования численности и состава семей. Всесоюз. симп. по демографическим проблемам семьи (Ереван, 1—3 окт. 1975). — Ереван: НИИЭП Госплана Ар.ССР, 1975. — С. 184—189.

18. *Андреев Е.М., Пирожков С.И.* О потенциале демографического роста // Население и окружающая среда. Серия «Народонаселение». — М.: Статистика, 1975. — С. 52—67.

19. *Пирожков С.И.* Социально-экономическое развитие и старение населения в различных регионах земного шара // Социально-экономические аспекты геронтологии в условиях соревнования двух систем:

Тез. докл. участников Всесоюз. конф. (Тбилиси, 1—3 дек. 1975). — М.: ИМЭМО АН СССР, 1975. — С. 56—60.

1976

20. *Пирожков С.И.* Демографические процессы и возрастная структура населения. — М.: Статистика, 1976. — 136 с.

21. *Пирожков С.И.* Статистические публикации в СССР // Вестник статистики. — 1976. — № 6. — С. 76—78.

22. *Пирожков С.И., Деревянкин Т.И.* Выдающийся ученый (К 100-летию К.Г. Воблого) // Экономика Советской Украины. — 1976. — 167, № 6. — С. 86—88.

23. *Пирожков С.И.* О значении статистических работ О.А. Квиткина // Методологические вопросы в экономической статистике (аспекты исторического анализа). — М.: Наука, 1976. — С. 56—67.

1977

24. *Пирожков С.И., Перковский А.Л.* Украинская Советская Социалистическая Республика // Население союзных республик. — М.: Статистика, 1977. — С. 66—88.

25. *Пирожков С.И.* Показатели воспроизводства населения // Демографическое развитие Украинской ССР (1959—1970 гг.). — К.: Наук. думка, 1977. — С. 148—155.

26. *Пирожков С.И., Марченко А.М.* Изменение возрастно-половой структуры населения // Демографическое развитие Украинской ССР (1959—1970 гг.). — К.: Наук. думка, 1977. — С. 18—35.

27. *Пирожков С.И.* Общее собрание Отделения экономики АН УССР // Экономика Советской Украины. — 1977. — 178, № 5. — С. 94—96.

1978

28. *Пирожков С.И.* Демозкономические структуры // Воспроизводство населения в условиях развитого социализма (на примере Украинской ССР). — К.: Наук. думка, 1978. — С. 59—69.

29. *Пирожков С.И.* Социально-экономические последствия сдвигов в возрастном составе населения // Воспроизводство населения в условиях развитого социализма (на примере Украинской ССР). — К.: Наук. думка, 1978. — С. 69—82.

30. *Пирожков С.И.* Основные факторы, определяющие изменения в воспроизводстве населения // Воспроизводство населения в условиях развитого социализма (на примере Украинской ССР). — К.: Наук. думка, 1978. — С. 165—173.

31. *Пирожков С.И.* Об изменении воспроизводства населения // Возобновление поколений страны. — М.: Статистика, 1978. — С. 91—101.

32. *Пирожков С.И.* Планирование развития и размещения промышленного производства // Общественные науки, Серия 2. — 1978. — С. 71—74.

33. *Пирожков С.И., Шидловский С.Г.* Актуальные проблемы координации экономических исследований // Экономика Советской Украины. — 1978. — **187**, № 2. — С. 93—95.

34. *Пирожков С.И.* О деятельности Отделения экономики АН УССР // Экономика Советской Украины. — 1978. — **190**, № 5. — С. 85—88.

35. *Пирожков С.И.* Общее собрание Отделения экономики АН УССР // Экономика Советской Украины. — 1978. — **191**, № 6. — С. 93—95.

36. *Пирожков С.И.* Юбилейная сессия обществоведов // Вопросы истории. — 1979. — № 11. — С. 122—126.

1979

37. *Пирожков С.И.* В.Г. Михайловский: жизнь и творческая деятельность (1871—1926 гг.) // Проблемы истории демографической мысли и критика буржуазных демографических концепций. — К.: ИЭ АН УССР, 1979. — С. 87—103.

38. *Пирожков С.И.* Актуальные проблемы экономической науки о развитии Западного региона Украинской ССР // Экономика Советской Украины. — 1979. — **199**, № 1. — С. 78—80.

39. *Пирожков С.И.* В Отделении экономики АН УССР // Экономика Советской Украины. — 1979. — 200, № 3. — С. 73—75.

1980

40. *Пирожков С.И.* Сессия общего собрания Академии наук УССР // Экономика Советской Украины. — 1980. — **213**, № 4. — С. 94—95.

41. *Пирожков С.И.* Ленинизм — революционное знамя эпохи // Экономика Советской Украины. — 1980. — **215**, № 6. — С. 87—90.

42. *Пирожков С.И.* Важные проблемы теоретической статистики // Экономика Советской Украины. — 1980. — **218**, № 9. — С. 94—95.

43. *Пирожков С.И.* Новое в теории средних величин // Вопросы статистической методологии и статистико-экономического анализа. — М.: Статистика, 1980. — С. 74—80.

44. *Пирожков С.И.* «Заощаджена» жива праця // Наука і суспільство. — 1980. — № 2 — С. 12—14.

1981

45. *Пирожков С.И., Литвинович Р.М.* Определение совокупности трудового потенциала и резервов рабочей силы в регионе // Региональные резервы рабочей силы (Вопросы методологии и методика анализа) — К.: Наук. думка, 1981. — С. 24—261.

1982

46. *Пирожков С.И.* Всесоюзна наукова конференція «Історичні традиції духовної культури народів СРСР і сучасна ідеологічна боротьба» // Український історичний журнал. — 1982. — № 1. — С. 153.

47. *Пирожков С.И., Сиволоб Ю.В.* Совместная сессия обществоведов АН СССР и АН Украинской ССР // *Общественные науки*. — 1982. — № 2. — С. 164—169.

48. *Пирожков С.И., Куманев В.А.* 1500-летие Киева // *Общественные науки*. — 1982. — № 5. — С. 136—141.

49. *Пирожков С.И.* Процесс старения населения как объект социального управления // 4-й Всесоюзный съезд геронтологов и гериатров (Кишинев, 14—18 сент. 1982 г.). Тез. и реф. — К.: Ин-т геронтологии АМН СССР, 1982. — С. 300—301.

50. *Пирожков С.И., Перковский А.Л.* К вопросу о критериях эффективности демографической политики в развитом социалистическом обществе // *Проблемы демографической политики в социалистическом обществе* — К.: ИЭ АН УССР, 1982. — С. 80—88.

1983

51. *Пирожков С.И.* Становление советской статистической науки на Украине // *Становление и развитие советской экономической науки на Украине (1917—1937 гг.)* — К.: Наук. думка, 1983. — С. 259—267.

52. *Пирожков С.И.* Актуальные проблемы подготовки научных кадров обществоведов // *Экономика Советской Украины*. — 1983. — 250, № 5. — С. 95—96.

53. *Пирожков С.И.* Непорушне братерство народів // *Вісник АН УРСР*. — 1983. — № 5. — С. 109—110.

54. *Пирожков С.И., Перковский А.Л.* К вопросу о процессе старения как объекте социального управления // *Актуальные проблемы демографии*. Тез. докл. науч. конф. — Рига: Зинатне, 1983. — С. 184—186.

55. *Пирожков С.И., Бакаев Л.О., Кузубов В.В.* Про методичні питання моделювання динаміки населення та його вікової структури з застосуванням електронно-обчислювальних машин // *Демографічні дослідження*. — Вип. 7. — К., 1983. — С. 27—33.

1984

56. *Пирожков С.И.* Демографические закономерности формирования трудового потенциала. — К.: ИЭ АН УССР, 1984. — 45 с.

57. *Пирожков С.И.* Вишневский А.Г. Воспроизводство населения и общество. История, современность, взгляд в будущее. — М.: Финансы и статистика, 1982; *Воспроизводство населения СССР* [под ред. Вишневского А.Г. и Волкова А.Г.]. — М.: Финансы и статистика, 1983 // *Известия Академии наук СССР. Серия экономическая*, 1984. — № 4. — С. 121—125.

58. *Пирожков С.И.* Трудовой потенциал пенсионеров: демографический аспект // *Трудовая активность пенсионеров*. — К.: Наук. думка, 1984. — С. 8—17.

59. *Пирожков С.И.* Демографический аспект формирования трудового потенциала // Экономические, экологические, демографические проблемы здоровья человека : Тез. Всесоюзн. конф. Социально-экономические проблемы здоровья человека (Львов, нояб. 1984). — М., 1984. — С. 18—20.

60. *Пирожков С.И., Зинченко Л.Д.* Современные тенденции воспроизводства населения Украинской ССР // Всесоюзная научная конференция народонаселения и совершенствование планирования инфраструктуры. — Баку, 1984. — С. 21—29.

61. *Пирожков С.И., Никитенко В.В.* Развитие трудового потенциала населения и пути его лучшего использования // Повышение эффективности общественного производства в двенадцатой пятилетке (экономический анализ и предложения). — К.: ИЭ АН УССР, 1984. — С. 15—31.

1985

62. *Пирожков С.И.* Демографические закономерности формирования трудового потенциала // Управление качеством трудового потенциала. : Сб. науч. трудов. — К.: ИЭ АН УССР, 1985. — С. 13—19.

63. *Пирожков С.И.* Демографические закономерности формирования трудового потенциала // Prognozowanie Demograficzne a Rozwoj Spoeczno-Gospodarczy [Pod redakcja J. Holzera i F. Stokowskiego]. — Warszawa, SGPiS, 1985. — 184/3. — P. 331—341.

64. *Пирожков С.И.* Трудовые ресурсы и трудовой потенциал; Демографическая подсистема трудового потенциала // Воспроизводство населения и трудовых ресурсов в условиях развитого социализма. — Том 1. Развитие населения и его трудового потенциала. — К.: Наук. думка, 1985. — С. 191—207.

65. *Пирожков С.И.* Брутто-коэффициент воспроизводства населения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 50.

66. *Пирожков С.И.* Воблый В.К. // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 64.

67. *Пирожков С.И.* Возраст // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 63.

68. *Пирожков С.И.* Возрастная группа // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 65.

69. *Пирожков С.И.* Возрастная структура населения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 67—68.

70. *Пирожков С.И.* Графические методы // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 100—101.

71. *Пирожков С.И.* Демографическое омоложение // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 100.

72. *Пирожков С.И.* Демографическое старение // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С.117.

73. *Пирожков С.И.* Длина поколения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 125.
74. *Пирожков С.И.* Интервал возраста // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 152.
75. *Пирожков С.И.* Коэффициенты воспроизводства населения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 205.
76. *Пирожков С.И.* Куркин П.И. // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 215—216.
77. *Пирожков С.И.* Михайловский В.Г. // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 255.
78. *Пирожков С.И.* Молодое население // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 263.
79. *Пирожков С.И.* Нагрузка демографическая // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 266—267.
80. *Пирожков С.И.* Научный совет по проблемам народонаселения и воспроизводства трудового потенциала // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 280.
81. *Пирожков С.И.* Нетто-коэффициент воспроизводства населения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 285.
82. *Пирожков С.И.* Потенциал прироста населения // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 340.
83. *Пирожков С.И.* Прогрессирующее население // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 346.
84. *Пирожков С.И.* Регрессирующее население // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 365.
85. *Пирожков С.И.* Слуцкий Е.Е. // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 409.
86. *Пирожков С.И.* Смит-Фалькнер М.Н. // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 414—415.
87. *Пирожков С.И.* Средний возраст матери // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 439.
88. *Пирожков С.И.* Старое население // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 444.
89. *Перковский А.Л., Пирожков С.И.* Украинская Советская Социалистическая республика // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 491—494.
90. *Пирожков С.И.* Экспоненциальное население // Демографический энциклопедический словарь. — М.: Сов. Энцикл., 1985. — С. 537—538.

1986

91. *Пирожков С.И.* Проблемы комплексного экономического и социального развития города // Экономика Советской Украины. — 1986. — 282, №1. — С. 94—95.

92. *Пирожков С.И.* Демографические закономерности формирования трудового потенциала. Демографические методы оценки трудового потенциала // Качество трудового потенциала. — К.: Наук. думка, 1986. — С. 58—74.

93. *Пирожков С.И.* Демографическая оценка трудового потенциала населения // Методы исследования. Демография: проблемы и перспективы. — М.: Мысль, 1986. — С. 111—118.

94. *Pyrozhhkov S.I.* Methodologien und Methoden zur Messung des Arbeitspotentials // Wissenschaftlicher Rat Fur Sozialpolitik und Demografie. — Berlin, 1986. Protokolle und Informationen. — P. 23—29.

1987

95. *Пирожков С.И.* Соціально-демографічне прогнозування: проблеми і завдання // Вісник АН УРСР. — 1987. — № 1. — С. 66—70.

96. *Пирожков С.И., Чишко В.С.* Научная сессия Секции общественных наук Президиума АН СССР и Секции общественных наук АН УССР // Український історичний журнал. — 1987. — № 1. — С. 156—158.

97. *Пирожков С.И., Куманев В.А.* Совместная сессия обществоведов АН СССР и АН УССР // Общественные науки. — 1987. — № 1. — С. 148—155.

98. *Зинченко Л.Д., Пирожков С.И.* Некоторые тенденции современного воспроизводства населения Украинской ССР // Демографические исследования. — Вып. 11. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 96—104.

99. *Пирожков С.И.* Изменение возрастной структуры населения, его жизненный и трудовой потенциал // Демографическое развитие Украинской ССР 1970—1979 гг. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 111—121.

100. *Пирожков С.И.* Трудовой потенциал: понятие и сущность // Тез. Всесоюз. науч.-практ. конф. Трудовой потенциал советского общества (Суздаль, 6—9 окт. 1987). — Том II, часть 1. — М., 1987. — С. 36—42.

101. *Пирожков С.И.* К разработке концепции трудового потенциала и методики его оценки // Демографические аспекты ускорения социально-экономического развития: Тез. докл. — Часть III. — К.: ИЭ АН УССР, 1987. — С. 8—10.

1988

102. *Пирожков С.И.* Стратегия трудового воспитания в условиях ускорения социально-экономического развития // Трудовое и экономическое воспитание молодежи : Сб. науч. тр. — К.: ИЭ АН УССР, 1988. — С. 3—15.

103. *Пирожков С.И.* К характеристике исторических этапов демографической политики (проблемы методологии) // Проблемы взаимодействия социальной структуры и воспроизводства населения: Тезисы докладов и сообщений VI Всесоюзной конференции по исторической демографии (Таллин, 17—20 окт. 1988). — М.: Институт истории АН СССР, 1988. — С. 8—10.

104. *Пирожков С.І.* Відбувається демографічна революція // Наука і суспільство. — 1988. — № 4. — С. 6—9.

105. *Пирожков С.І.* У истоков советской демографии // Проблемы исторической демографии СССР. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 44—57.

106. *Пирожков С.І.* Хто ми? Скільки нас? // Наука і суспільство. — 1988. — № 12. — С. 14—15.

107. *Пирожков С.І., Денисенко А.В.* Журнали на шляху перебудови // Економіка Радянської України. — 1988. — **320**, № 7. — С. 88—89.

108. *Пирожков С.І.* Использование обществоведческих исследований в социальной практике: опыт и проблемы // XXVII съезд КПСС и задачи дальнейшего развития общественных наук : Материалы совместной научной сессии Секции общественных наук Президиума АН СССР и Секции общественных наук АН УССР. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 145—156.

1989

109. *Пирожков С.І.* Человеческие возможности и трудовой потенциал // Возможность и действительность. — К.: Наук. думка, 1989. — С. 158—163.

110. *Пирожков С.І., Перковский А.Л.* Трудовое воспитание молодежи в системе социально-экономических отношений // Трудовое воспитание молодежи. — К.: Наук. думка, 1989. — С. 68—125.

111. *Пирожков С.І.* Экономист-демограф Иван Вернадский. Предисловие к публикации И. Коропецкого // Экономика Советской Украины. — 1989. — **322**, № 5. — С. 78—79.

112. *Пирожков С., Сыч В.* Общественные науки в осуществлении реформы политической системы // Экономика Советской Украины. — 1989. — **324**, № 7. — С. 94—96.

113. *Пирожков С.І., Перковский А.Л.* Демографічні втрати Української РСР у 30-і роки // Український історичний журнал. — 1989. — **341**, № 8. — С. 24—36.

1990

114. *Пирожков С.І.* О концепции трудового потенциала // Современная концепция трудового потенциала : Сб. науч. тр. — К.: ИЭ, 1990. — С. 4—21.

115. *Пирожков С.І., Перковский А.Л.* Демографічні втрати народонаселення Української РСР у 40-і роки // Український історичний журнал. — 1990. — **347**, № 2. — С. 15—25.

116. *Пирожков С.І.* Система общественного производства и трудовой потенциал // Интенсификация социалистической экономики. Том 5. Социальные аспекты интенсификации. — К.: Наук. думка, 1990. — С. 46—53.

117. *Пирожков С.І.* Ціна // Україна. — 1990. — № 46. — С. 16—20.

118. *Перковский А.Л., Пирожков С.И.* Из истории демографического развития 30—40-х годов (на примере Украинской ССР) // Экономика. Демография. Статистика. — М.: Наука, 1990. — С. 171—197.

119. *Пирожков С.И.* Закономерное и «случайное» в динамике возрастной структуры населения СССР // Демографические процессы в СССР в контексте европейского опыта : Международный семинар (Тбилиси, 8—12 окт. 1990). — М., 1990. — С. 25—33.

120. *Пирожков С.И.* Заповнено «білу пляму» в демографічній історії України // Вісник Академії наук Української РСР. — 1990. — № 4. — С. 107.

121. *Lutz W., Pyrozkhov S., Scherbov S.* Modelling Ukrainian Fertility Since 1925 [Моделирование рождаемости в Украине после 1925 г.] // Working Paper, WP-90-25. — 1990. — June. — 16 p.

1991

122. *Пирожков С.И., Ревенко А.Ф.* Научная конференция экономистов в Гарварде // Экономика Советской Украины. — 1991. — 342, № 1. — С. 31—39.

123. *Пирожков С.И.* Які ж наші людські втрати? // Вісник Академії наук Української РСР. — 1991. — № 1. — С. 31—39.

124. *Пирожков С.И., Щербов С.Я.* Демографические перспективы формирования трудового потенциала СССР. — (Препр. ИЭ АН СССР). — К., 1991. — 43 с.

125. *Пирожков С.И., Пискунов В.П.* Трудовой потенциал населения: объективная реальность и ее отражение в научных категориях // Демографические проблемы социалистического общества. — М.: Наука, 1991. — С. 94—108.

126. *Пирожков С.И., Щербов С.Я.* Опыт моделирования возрастных коэффициентов рождаемости на Украине // Семья и семейная политика. — М.: АН СССР, 1991. — С. 118—130.

127. *Пирожков С.И., Сафарова Г.Л.* Об измерении нестабильности в демографии // Демографические исследования. — Вып. 15. — К.: Наук. думка, 1991. — С. 53—64.

128. *Пирожков С.И.* Статистические методы // Система знаний о народонаселении. — М.: Высшая школа, 1991. — С. 45—56.

129. *Пирожков С.И.* Демографические закономерности воспроизводства трудового потенциала : автореф. дисс. ... д-ра экон. наук : 08.00.18 — Экономика народонаселения и демография / Пирожков Сергей Иванович; Институт социологии АН СССР. — Москва, 1991. — 40 с.

130. *Пирожков С.И.* Воспроизводство трудового потенциала // Экономика Советской Украины. — 1991. — 348, № 7. — С. 8—19.

131. *Пирожков С.И.* Образ людини і трудовий потенціал // Філософська і соціологічна думка. — 1991. — № 7. — С. 66—81.

132. *Пирожков С.И.* Нова Голгофа України? Демографічна катастрофа у республіці: реальність чи міф // Молодь України. — 1991. — 1 лист.

133. *Пирожков С.И.* Потери демографического потенциала Украины в результате катастроф 1930—40 гг. // Тез. докл. и сообщ. III Всесоюзной конференции по исторической демографии. — Часть 1. — (Донецк, 14—16 мая 1991 г.). — Москва, 1991. — С. 5—6.

1992

134. *Пирожков С.И., Сафарова Г.Л.* Об использовании средних интеркоррентных разностей для исследования возрастной структуры населения региона // Социально-экономические проблемы занятости и воспроизводства населения и трудового потенциала: Докл.-выступления на конф. (Санкт-Петербург, апр., 1991). — СПб.: ИСЭП, 1992. — С. 164—171.

135. *Пирожков С.И.* На порозі кризи // Кур'єр ЮНЕСКО. — 1992. — № 3. — С. 44—47.

136. *Пирожков С.И.* Тривожна статистика: народжується менше, ніж умирає [в Україні] // Вітчизна. — 1992. — № 10. — С. 94—98.

137. *Пирожков С.И.* Потрібні нові ідеї // Демократична Україна. — 1992. — 7 трав.

138. *Пирожков С.И.* Все ли знает Президент? // Финансовый Киев. — 1992. — № 25. — 23 июня.

139. *Пирожков С.И., Перковський А.Л.* Необхідність створення національної демографічної політики в Україні // Економіка України: минуле, сучасне і майбутнє. Тези і матеріали. — Донецьк. — 1992. — С. 21—24.

140. *Пирожков С.И.* Трудовой потенциал в демографическом измерении. — К.: Наук. думка, 1992. — 180 с.

141. *Пирожков С.И.* Інститут творення майбутнього // Вісник Академії наук України. — 1992. — № 7. — С. 43—47.

142. *Пирожков С.И.* Так розробляється стратегія // Хрещатик. — 1992. — 3 липня.

143. *Пирожков С.И., Селіванов В.М.* Національна безпека України: сучасне розуміння // Вісник Академії наук України. — 1992. — № 10. — С. 3—10.

144. *Пирожков С.И.* Національні інтереси України: концепція безпеки і сучасні реалії геополітичної ситуації в Європі // Віче. — 1992. — № 8, лист. — С. 11—23.

1993

145. *Пирожков С.И., Сафарова Г.Л.* Закономерное и «случайное» в динамике возрастной структуры населения // Демографические исследования. — Вып. 16. — К.: Наук. думка, 1993. — С. 72—92.

146. *Пирожков С.И.* Проблема учета общего и особенного при формировании оборонной политики Украины // Европейская интеграция и военно-политические аспекты национальной безопасности новых

независимых государств: Материалы междунаро. конф. — Минск, 1993. — С. 24—29.

147. *Пирожков С.І., Чумак В.М.* Проблеми оборонної політики: геополітичний аспект // Політол. читання. — 1993. — № 1. — С. 105—123.

148. *Пирожков С.І., Перковський А.Л.* Необхідність створення національної демографічної політики в Україні // Вісник Міжнарод. Асоціації українців. — 1993. — С. 12—19.

149. *Пирожков С.І., Лакіза-Сачук Н.М.* Чи буде син, чи буде мати? // Віче. — 1993. — 15, № 6. — С. 40—48.

150. *Пирожков С.І., Поповкін В.А.* Економіка України: негативні тенденції поглиблюються: Аналіз соц. екон. розвитку у I півріччі 1993 р. // Демократична Україна. — 1993. — 31 серп.

151. *Пирожков С.І.* Геополітика і воєнна доктрина. Думка фахівця // Голос України. — 1993. — 175, 16 верес. — С. 8.

152. *Пирожков С.І.* Про стратегію розвитку трудового потенціалу України // Демографічна ситуація в Україні: Матеріали наук. конф. (Київ, жовтень 1993) у трьох частинах. — Частина III. — Демографічні аспекти відтворення трудового потенціалу [Л.А. Пиріг — відп. ред.]. — К., 1993. — С. 1—4.

153. *Pyrozshkov S.* Die gegenwartige goepolitische situation in Europa und die natio naien Interessen der Ukraine // Entscheidung fur Europa bewusstsein und realitat: Europaisches Forum Alpach. — Wien, 1993. — P. 34—38.

154. *Pyrozshkov S., Lutz W., Scherbov S.* Reconstructing Ukrainian Fertility during the years of cataclysms in the 1930's and 1940's // Acta demographica. — Heidelberg, 1993. — P. 14—28.

155. *Pyrozshkov S.* Population loss in Ukraine in the 1930's and 1940's // Ukrainian past, Ukrainian present: Select papers from the 4th world Congress for Soviet and East european studies. — N.Y., Harrogate. — 1993. — P. 25—31.

1994

156. *Пирожков С.І., Кремень В.Г.* Виклик часу. До концепції стратегії розвитку України // Демократична Україна. — 1994. — 17 лют.; 19 лют.; 22 лют.

157. *Пирожков С.І.* Бажані орієнтири і реальні можливості // Політика і час. — 1994. — № 5. — С. 22—31.

158. *Пирожков С.І.* Крим в Україні: проблеми взаємовідносин // Голос України. — 1994. — 5 трав.

159. *Пирожков С.І., Кремень В.Г., Міщенко В.М.* Україна: куди йдемо? Кого підтримуємо? На що чекаємо? // Демократична Україна. — 1993. — 7 серп.

160. *Пирожков С.І., Поповкін В.А.* Українська економіка: важкий шлях до ринку // Політика і час. — 1994. — № 4. — С. 3—12.

161. *Лакіза-Сачук Н.Н., Омелянець Н.И., Пирожков С.И.* Значение социально-демографических последствий Чернобыльской катастрофы

для України: современное состояние и перспективы // Наукові доповіді. — Вип. 20. — К.: НІСД, 1994. — 99 с.

162. *Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір* [Кер. авт. кол. Пирожков С.І.] // Наукові доповіді. — Вип. 22. — К.: НІСД, 1994. — 178 с. = *Strategies for the development of Ukraine: contemporary challenges and choices* [S. Pyrozhkov Eds.] // Scientific Reports — Iss. 22. — К.: NISS, 1994. — 127 p.

163. *Пирожков С.І.* Населення України в минулому і тепер // Київська старовина. — 1994. — 307, № 4. — С. 2—7.

164. *Пирожков С.І.* Пріоритет — рівноправне партнерство: нотатки про сьогодення та перспективи українсько-російських відносин // Голос України. — 1994. — 16 лист.; 18 лист.

165. *Пирожков С.І., Качинський А.Б.* Економічні аспекти концепції ризику в екологічній безпеці України // Економіка України. — 1994. — 394, № 7. — С. 26—31.

166. *Пирожков С., Кремінь В.* Стан і перспективи українсько-російських відносин // Гаряча лінія. — 1994. — № 6. — С. 8—15.

167. *Пирожков С., Ковальський В., Маначинський О., Пронкін Є.* Безпека України та вплив на неї військово-політичного оточення // Вісник Академії наук України. — 1994. — № 7—8. — С. 117—124.

168. *Pyrozhkov S.* Geopolityczne interesy Ukrainy w kontescie bezpiechstwa narodowego // Bezpiechstwo Polski w zmieniajacej sie Europie. — Warszawa — Torun, 1994. — P. 21—29.

169. *Pyrozhkov S., Safarova G.* Demographic Regularities and Irregularities: The USSR Population Age Structure // Demographic Trends and Patterns in the Soviet Union before 1991 / W. Lutz, S. Scherbov and A. Volkov Eds. — London and New York: Routledge, 1994. — P. 441—469.

170. *Pyrozhkov S.* Geopolitical interests of Ukraine in the context of its relationship with Russia // The Commonwealth of ondependent states: A first balance sheet. — PSIS Occasional Paper, 1994. — № 1. — P. 14—23.

1995

171. *Пирожков С.І.* Необхідим перелом // Регион. — 1995. — 30 мая.

172. *Пирожков С.І.* НАТО — Україні: А ти приваблива: Україна повинна стати активним учасником загальноєвропейської безпеки // Демократична Україна. — 1995. — 30 трав.

173. *Пирожков С.І.* Страшнее Чечни и Югославии // Всеукраинские ведомости. — 1995. — 8 июня.

174. *Пирожков С.І.* Росіяни — серби: паралелі на тлі великого розпаду // Голос України. — 1995. — 3 лист.

175. *Пирожков С.І.* Сучасна економічна кон'юнктура в Україні // Політологічні читання. — 1995. — № 1. — С. 28—55.

176. *Пирожков С., Ситник П.* Консолідація українського суспільства: ідейні засади // Віче. — 37, 1995. — № 4. — С. 16—26.

177. *Пирожков С., Власюк О., Парахонський Б.* Людський вимір: реалії і перспективи України // Політика і час. — 1995. — № 2. — С. 34—45.
178. *Власюк О.С., Пирожков С.І.* Індекс людського розвитку: досвід України: монографія. — К.: НІСД, 1995. — 84 с.
179. *Пирожков С.І., Лакіза-Сачук Н.М., Запатріна І.В.* Україна в демографічному вимірі: минуле, сучасне, майбутнє // Наукові доповіді. — Вип. 35. — К.: НІСД, 1995. — 67 с.
180. *Пирожков С., Власюк О., Кремень В., Лакіза-Сачук Н.* Україна. Людський розвиток: Звіт. — К.: ПРООН, 1995. — 114 с.
181. *Пирожков С.І.* Українсько-російські відносини: проблеми і перспективи // Голос України. — 1995. — 16 лют.
182. *PyrozHKov S., Popovkin V.* Ukraine's Economy Today // *Ukrainian Economic Review*. — 1995. — Vol. 1—2. — P. 4—12.
183. *PyrozHKov S., Safarova G.* Ageing Societies: Age Structure and Population Growth // Paper presented at the 111 European Congress of Gerontology, 30 August — 1995. — Amsterdam: the Netherlands, 1995. — 2 Sept.

1996

184. *Пирожков С.І.* Молодь у стратегії людського розвитку України: Тез. доп. // Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики. Матеріали наук.-практ. конф. 11—13 жовтня 1995 р. — К., 1996. — С. 5—9.
185. *Пирожков С.І.* Суверенна Україна: поступ у XXI століття // Народна армія. — 1996. — 26 лип.
186. *Пирожков С.І.* Территориальных претензий к Украине нет. Но... // Закон и бизнес. — 1996. — 13 марта.
187. *Пирожков С., Крамаревський О.* В контексті загальної архітектури безпеки. Польсько-українські відносини: погляд з України // Політика і час. — 1996. — № 1. — С. 14—24.
188. *1996. Україна.* Людський розвиток: Звіт. [Пирожков С.І. національний координатор, автор розділів]. — К.: ПРООН, 1996. — 123 с.
189. *Пирожков С., Валєвський О., Здіорук С., Кремень В., Парахонський Б.* Гуманітарна політика для України: стратегічний вибір // Віче. — 53, 1996. — № 8. — С. 22—30.
190. *Пирожков С.І.* Внешняя миграция Украины: состояние и нерешенные проблемы // Беженцы и вынужденные переселенцы в государствах СНГ: поиск решений в рамках Содружества. Материалы международного конф. (Москва, 24—25 нояб. 1995). [Под ред. В. Мукомела и Э. Паина]. — М.: Комплекс—Прогресс, 1996. — С. 32—40.
191. *PyrozHKov S.* Trends in Ukrainian Migration and Short-term Work Trips // *Cooperation and the Former Soviet Union: Implications for Migration*. Ed. Jeremy R. Azrael and Emil A. Payin. — RAND Center for Russian and Eurasian Studies, 1996. — P. 16—27.

192. *Pyrozьkov S. Ukraine. 1996. // International Migration Central and Eastern Europe and the Cjmmonwealth of Independent States / Ed. Tomas Freika // Economic Studies. — № 8. — New York and Geneva. United Nations Economic Commission for Europe, 1996. — P. 15—27.*

193. *Pyrozьkov S. Les pertes démographiques en Ukraine dans les années 1930 et 1940 // Population. — 1996. — Vol. 51, № 4—5. — P. 1032—1040.*

1997

194. *Економічний і соціальний розвиток України у 1996 році // Пирожков С.І. Розділи до щорічної доповіді Президента України. — К., 1997. — 267 с.*

195. *Пирожков С.І. Ми відірвалися від минулого, і це найголовніше // Київська правда. — 1997. — 27 черв.*

196. *Пирожков С.І. Новая стратегия сотрудничества // Независимая газета. — 1997. — 15 авг.*

197. *Пирожков С.І. Рівноправне партнерство: пріоритет в українсько-російських відносинах // Український альманах. — Варшава: Об'єднання українців у Польщі, 1997. — С. 32—44.*

198. *Пирожков С.І., Чумак В.М. Українсько-польські відносини в контексті причорноморського співробітництва // Український альманах. — Варшава. : Об'єднання українців у Польщі, 1997. — С. 14—21.*

199. *Пирожков С.І. От украинско-российской экономической конфронтации несут потери обе стороны. // День. — 1997. — 16 окт.*

200. *Національна безпека України. 1994—1996 рр.: наук. доп. / Ред. кол.: О.Ф. Белов, (голова), І.Ф. Бінько, С.І. Пирожков та ін.— К.: НІСД, 1997. — 197 с.*

201. *Пирожков С.І. Украина: причины внутренних и внешних миграций // Миграции в постсоветском пространстве: политическая стабильность и международное сотрудничество. — М., 1997. — С. 75—90.*

202. *Пирожков С.І., Маліновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція України: причини, наслідки, стратегії // Європейська економічна комісія ООН. — К.: Академпрес, 1997. — 128 с.*

203. *Пирожков С.І., Ручка А., Аза Л. Беженцы в Украине // Отчет о выполнении научного проекта УВКБ ООН «Социально-экономическое обследование иностранцев и лиц без гражданства, которые приобрели статус беженца в Украине». — Нац. ин-т украинско-российских отношений, Ин-т социологии НАН Украины. — К., 1997. — 85 с.*

204. *Пирожков С.І., Перковський А.Л. Екстремальні ситуації і демографічні катастрофи в Україні (1920—1930) // Пам'ять століть. — 1997. — № 5. — С. 103—114.*

205. *Пирожков С.І., Сафарова Г. Л. Возрастная структура как фактор роста населения // Клиническая геронтология. — 1997. — № 3. — С. 18—24.*

206. *Пирожков С.І., Сафарова Г.Л. Тенденции старения населения России и Украины // Старение и долголетие: системный и междисциплинарный анализ. — М., 1997. — С. 10—15.*

лигарный подходы: Тез. докл. и сообщений // Цитология. — 1997. — 39, № 6. — С. 500—501.

207. *Пирожков С.И., Сафарова Г.Л.* Сравнительный анализ тенденций старения населений России и Украины // Народонаселение: современное состояние и перспективы развития научного знания. Сб. докл. межд. науч. конф. — Москва, 1997. — С. 148—163.

208. *Pyrozhhkov S., Safarova G.* Comparative analysis of demographic development of Russia and Ukraine // Abstr. of the European Population Conference «European Population: Variations on Common Themes». — Cracow, Poland, 1997. — P. 102.

209. *Pyrozhhkov S., Safarova G.* Comparative analysis of demographic development of Russia and Ukraine // Aguest treball us una comunicació Presentada a la Conferència EAPS «European Population: Variations on Common Themes». — Cracow, Poland, 1997. — Ser. 128. — Papers de Demografia, Center D'Estudis Demografics, Universitat Autònoma de Barcelona. — Barcelona, 1997.— № 128. — 20 p.

210. *Pyrozhhkov S., Safarova G.* Trends of population ageing for countries being in a state of transition to a market economy (the case of Russia and Ukraine) // Abstr. of the World Congress of Gerontology. — Adelaide, Australia, 1997. — P. 618.

211. *Безчасний Л.К., Герасимчук М.С., Дерев'янкін Т.І., Кифорак В.Ф., Пирожков С.І.* Життєвий і творчий шлях І.І. Лукінова // Іван Іларіонович Лукінов. Біобібліографія до 70-річчя. — К.: Наук. думка, 1997. — С. 3—30.

1998

212. *Експортний* потенціал України на російському векторі: стан і прогноз [За ред. Пирожкова С.І., Сухорукова А.І.] : Монографія. — К.: НІУРВ, 1998. — 167 с.

213. *Пирожков С.І.* Про деякі пріоритети українсько-російських відносин у гуманітарній сфері // Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір: Наук. зб. — К., 1998. — С. 9—17.

214. *Пирожков С.І., Ручка А., Аза Л.* Біженці в Україні: соціологічний портрет // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 1998. — № 1—2. — С. 176—191.

215. *Пирожков С.І.* У полі зору — інвестиційні проблеми // Урядовий кур'єр. — 1998. — 7 трав.

216. *Пирожков С.І.* Коментар до статті Портникова: В. Єльцин висуває «важковаговика» — 2 // День. — 1998. — 11 верес.

217. *Пирожков С.І., Сафарова Г.Л.* Старение населения: демографические аспекты // Успехи геронтологии. — Вып. 2. — 1998. — С. 24—32.

218. *Качинський А.Б., Пирожков С.І., Хміль Г.А.* Оцінка й аналіз фоновому ризику смертності в Україні: Монографія. — К.: НІСД, 1998. — 67 с.

219. *Пирожков С., Хомра А.* Рыба ищет, где глубже // Миграция. — 1998. — № 2. — С. 4—12.

220. *Пирожков С.* Самый «российский» из всех украинских: Интервью // Красная звезда. — 1998. — 7 авг.

221. *Каспійсько-Чорноморський регіон: умови та перспективи розвитку* [Відп. ред. С.І. Пирожков] // Матеріали міжн. конф. (Київ, 26—28 червня 1998). — К.: Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України, 1998. — 282 с.

222. *Белов О.Ф., Гесць В.М., Пирожков С.І.* Про стратегію розвитку України: до розробки проекту «Україна — 2010» // Стратегічна панорама. — 1998. — № 1—2. — С. 31—34.

223. *Frejka T., Okolski M., Pyrozshkov S., Sipaviciene A.* Overview // In-depth studies on migration in central and eastern Europe: the case of Poland. Economic studies № 11 (United Nations, New York and Geneva, 1998). — P. XVII —XXIV.

1999

224. *Пирожков С.И.* Вступительное слово // Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в Черноморско-Каспийском регионе. // Материалы 1-ой междунар. науч.-практ. конф. (Севастополь, 8—9 июня 1999). / [Главн. ред.: Пирожков С.И.] — К.: НИУРО при СНБОУ, Фонд Фр. Эберта, 1999. — С. 6—9.

225. *Пирожков С., Парахонский Б.* Формирование модели регионального сотрудничества в системе ГУАМ. // Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в Черноморско-Каспийском регионе. // Материалы 1-ой междунар. науч.-практ. конф. (Севастополь, 8—9 июня 1999). / [Главн. ред.: Пирожков С.И.] — К.: НИУРО при СНБОУ, Фонд Фр. Эберта, 1999. — С. 18—35.

226. *Сучасні проблеми економічного розвитку України* [Відп. ред. С.І. Пирожков] // Матеріали Круглого столу (Київ, 7 лип. 1999). — К.: НІУРВ РНБОУ, Укрархбудінформ, 1999. — 80 с.

227. *Пирожков С.* Коментар до статті Зам'ятіна В. Особливості національної рибалки: Два короли віддали життя за прогрес українсько-російських відносин // День — 1999. — 6 лип.

228. *Пирожков С.* Росія та Україна в євроатлантичному просторі : Матеріали семінару: «Росія та Україна в євроатлантичному просторі» (Москва, 10 березня 1999 р.) // Політична думка. — 1999. — № 1—2. — С. 78—80.

229. *Пирожков С.* «Городу русской славы» прочат роль украинского транспортного форпоста, а Украине — полноправное участие в формирующихся международных транспортных коридорах. Интервью // Зеркало недели. — 1999. — 19—25 июня.

230. *Пирожков С.* Вступительное слово // Диалог украинской и русской культур в Украине : Материалы I-й междунар. науч.-практ. конф. (Киев, 12—13 нояб. 1998). — К., 1999. — С. 3—5.

231. *Пирожков С.* Коментар до статті Солодкого С. Старі пісні про головне. По новому?: на засіданні прем'єр-міністрів у Ялті знову говорили про реформування СНД // День. — 1999. — 12 жовтня.

232. *Пирожков С.І.* Виступ на Круглому столі // Великий договір України з Росією: історичний компроміс чи реальний шанс на стратегічне партнерство?: Матеріали «Круглого столу» 30 квітня 1999 р. — К.: НІУРВ, Конгрес української інтелігенції, 1999. — С. 8—10; С. 63—64.

233. *Пирожков С.І.* Транспортные коридоры Украины и проблемы их безопасности. Интервью // Зеркало недели. — 1999. — 5—11 июня.

234. *Пирожков С.І.* Людський розвиток та соціальна політика // Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року: Матеріали наук. конф. (Київ, 3—4 берез. 1999 р.). — К.: УкрІНТЕІ, 1999. — С. 8—15.

235. *Пирожков С.І.* Те, що відбувається у Росії, вдарить і по Україні // Україна і світ сьогодні. — 1999. — 17—23 верес.

236. *Пирожков С.І.* Про стратегічний розвиток України в програмі «Україна — 2010» // Соціальні та політичні науки у співдружності незалежних держав. Доповіді робочої зустрічі. (Київ, 23—25 верес. 1998). — К., 1999. — С. 237—244.

237. *Пирожков С.І.* Українсько-російські відносини у євроатлантичному інтер'єрі // Політична думка. — 1999. — № 3. — С. 81—89.

238. *Пирожков С., Геєць В., Губський Б.* Про сучасні проблеми економічного розвитку України // Економіка України. — 1999. — № 9. — С. 91—94.

239. *Пирожков С.* Деякі проблеми українсько-російських відносин у контексті Великого договору // Сучасність. — 1999. — № 9. — С. 128—135.

240. *Пирожков С.І.* Россия — Украина: стратегия геополитического сотрудничества. Отношения Москвы и Киева в евроатлантическом пространстве: Материалы семинара «Россия и Украина в евроатлантическом пространстве» (Москва, 10 марта 1999) // Независимая газета. — 1999. — 24 марта.

241. *Пирожков С., Белов О.* Про глобальні пріоритети розвитку України в програмі «Україна — 2010» // Стратегічна панорама. — 1999. — №1—2. — С. 20—24.

242. *Пирожков С.І., Сафарова Г.Л.* Перспективы старения населения России и Украины // Демографические и социально-экономические аспекты старения населения (Вторые Валентеевские чтения 18—19 нояб. 1999): Тез. докл. межд. научн. конф. в 2-х кн. — Книга 1. — М.: Диалог МГУ, 1999. — С. 5—18.

243. *Пирожков С.І., Бакаєв О.О., Ревенко В.Л.* Міжнародні транспортні коридори — особливий пріоритет України на шляху інтеграції у світову економічну систему // Стратегічна панорама. — 1999. — № 4. — С. 37—55.

244. *Пирожков С.І., Парахонський Б.О., Хомра О.У.* Модернізація Росії: столітній досвід експериментів // Стратегічна панорама. — 1999. — № 2. — С. 153—162.

245. *Пирожков С.І., Губський Б.В., Сухоруков А.І., Бурмістров М.П., Шестопалов Г.Г.* Українсько-російські відносини: економічний аспект. — К.: ДП Укрархбудінформ, 1999. — 104 с.

246. *Pyrozhhkov S., Safarova G.* Gender differences in the process of population ageing in post-Soviet countries (the case of Russia and Ukraine) // Abstr. of the IV European Congress of Gerontology. — Berlin, Germany, 1999. — P. II/207.

247. *Pyrozhhkov S., Safarova G.* Migration impact on population size and structure for countries in transition (the case of Russia and Ukraine) // Book of Abstracts of the 1999 European Population Conference. — The Hague, The Netherlands, 1999. — P. 246—247.

2000

248. *Пирожков С.И.* Между спором и согласием. Интервью // Правда Украины. — 15. — 2000. — 21 янв.

249. *Пирожков С.І.* Для України епоха Єльцина була і складною, і продуктивною. Інтерв'ю // Україна і світ сьогодні. — 2000. — 15—21 січ.

250. *Проблеми забезпечення економічної безпеки і сталого розвитку України.* [Пирожков С.І. — відп. ред.] // Матеріали «Круглого столу» (Київ, 28 груд. 1999). — К.: НІУРВ, 2000. — 129 с.

251. *Пирожков С.І., Губський Б.В., Сухоруков А.І. та ін.* Україна — Росія: проблеми економічної взаємодії. Монографія. — К.: НІУРВ, 2000. — 273 с. = *Пирожков С.И., Губский Б.В., Сухоруков А.И. и др.* Украина — Россия: проблемы экономического взаимодействия. : Монография. [Под ред. Пирожкова С.И., Губского Б.В., Сухорукова А.И.] — К.: НИУРО, 2000. — 274 с.

252. *Сафарова Г.Л., Пирожков С.И.* Сравнительный анализ демографического развития стран в условиях переходной экономики (на примере Украины и России) // Экономико-математические исследования. Математические модели и информационные технологии. — СПб.: Наука, 2000. — С. 199—216.

253. *Пирожков С.І.* Україна у геополітичному вимірі і деякі пріоритети // Персонал. — 2000. — 56, № 2. — приложение № 5 (10).

254. *Пирожков С.І.* Выступление на 116-й конференции Бергедорфского форума «Россия в Европе: спустя десять лет после завершения холодной войны — политические и экономические вызовы» (Москва, 2—3 окт. 1999) // Международная жизнь. — 2000. — № 4. — С.44—46.

255. *Пирожков С.І.* Українські пріоритети в геополітиці // Віче. — 2000. — № 5. — С. 45—51.

256. *Пирожков С.І.* Коментар до статті Зам'ятіна В. Нова концепція «сили» // День. — 2000. — 19 лип.

257. *Пирожков С.И., Сафарова Г.Л.* Тенденции старения населения России и Украины // Успехи геронтологии. — Вып. 4. — 2000. — С. 14—20.

258. *Пирожков С.І.* Україна ще не виробила адекватної форми відносин з Росією. Інтерв'ю // Україна і світ сьогодні. — 2000. — № 50. — 16—22 груд.

259. *Пирожков С.І.* Енергетична безпека України у контексті економічних реформ // Стратегія економічного розвитку України. — Наук. збірник. — Вип. 2—3. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 9—14.

260. *Пирожков С.І., Сухоруков А.І., Григоренко О.Я.* Фінансова політика в Україні та Російській Федерації: порівняння, досвід, проблеми : монографія. — К.: НІУРВ, 2000. — 148 с.

261. *Пирожков С.І.* Слишком тесные объятия чреваты. Интервью // Зеркало недели. — 2000. — 7—13 окт.

262. *Пирожков С.І.* Коментар до статті Зам'ятіна В. Кінець «багато-векторності»? Євразійське економічне співтовариство змушує Україну визначитися // День. — 2000. — 14 жовт.

263. *Пирожков С.І.* Коментар до статті Зам'ятіна В. Раціоналізм приносить дивіденти. Не слід боятися «безкрававаткової» дипломатії. // День. — 2000. — 17 жовт.

264. *Пирожков С.І.* Сотрудничество с НАТО необходимо и России. Интервью // Коммерсант. — 2000. — 6 окт.

265. *Пирожков С.І.* Пам'яті Рабдана Димбриловича Цирендоржієва (19.05.1923 — 15.04.1999) // Цирендоржієвські читання — 2000: зб. наук. статей у пам'ять Р.Д. Цирендоржієва, засновника бурятської діаспори у м. Києві. — К., 2000. — С.11—12.

266. *Пирожков С.І.* Перспективы развития ГУУАМ: от согласования интересов к стратегической стабильности и согласованной региональной политике // ГУУАМ: проблемы и перспективы развития транспортно-коммуникационных коридоров: Материалы II-й Международной научно-практической конференции (Ялта, 4—5 июля 2000). — [С.І. Пирожков — гл. ред.]. — К.: НИУРО, Фонд Фр. Эберта, 2000. — С. 7—13.

267. *Пирожков С.І.* ГУУАМ: проблеми та перспективи розвитку транспортно-комунікаційних коридорів // Стратегічна панорама. — 2000. — № 3—4. — С. 198—199.

268. *Пирожков С.І.* Людський фактор економічного зростання // Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки: Наук. доповіді міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 19—20 верес. 2000). — Т. 11. — К., 2000. — С. 37—44.

269. *Pyrozhhov S.* Recent Tendencies in the Labor migration of Ukraine // New Diasporas in Hungary, Russia and Ukraine: legal regulations and current politics [Ed. by I. Kiss and C. McGovern]. — Open Society Institute, 2000. — P. 320—330.

2001

270. *Пирожков С.І.* Засади стратегічного партнерства: Круглий стіл в Центрі О. Разумкова // Політика і час. — 2001. — №3. — С. 51—52.

271. *Пирожков С.І., Сафарова Г.Л.* Россия — Украина: демографические перспективы // Экономико-математические исследования. Математические модели и информационные технологии. — СПб.: Наука, 2001. — С. 51—89.

272. *Концепция* и модель экономического развития для Украины: [С. Пирожков — участник дискуссии] // Зеркало недели. — 2001. — 10—16 февр.

273. *Доріг багато, а до виходу з кризи веде тільки одна* [Пирожков С.І. — учасник дискусії «Концепція і модель економічного розвитку для України»] // Президентський Вісник. — 2001. — 10—16 лют.

274. *Пирожков С.І.* Київ — Москва: є новий рівень відносин: інтерв'ю // Україна і світ сьогодні. — 2001. — 24 лют. — 2 берез.

275. *Пирожков С.І.* Перший том фундаментальної праці українських економістів // Економіка України. — 2001. — № 3. — С. 91—93.

276. *Пирожков С.І.* Москва — Вашингтон: за крок до нової гонки озброєнь. «Протиракетне» протистояння дає Україні шанси щодо підвищення безпеки // День. — 2001. — 4 квіт.

277. *Пирожков С.І.* Вступне слово // Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Матеріали Круглого столу (Київ, 1 лист. 2000) — Київ — НІУРВ, 2001. — С. 5—10.

278. *Пирожков С.І.* Людина і процес суспільних трансформацій // Україна—Росія: концептуальні основи гуманітарних відносин [Наук. ред. О.П. Лановенко, С.І. Пирожков] — Київ, Стилос, 2001. — С. 140—161.

279. *Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива: монографія* / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки; [За заг. ред. С.І. Пирожкова]. — К.: НІПМБ, 2001. — 624 с.

280. *Пирожков С.І.* Виступ // ГУУАМ як міжнародна організація: проект чи реальність? : Матеріали Круглого столу (Київ, 27 лют. 2001) / НІПМБ, Фонд Фр. Еберта. — К.: НІПМБ, 2001. — С. 5—12.

281. *Пирожков С.І., Хомра О.У.* Миграция как вызов современной безопасности [Рецензия на книгу Миграция и безопасность в России: монография / Под ред. Г. Витковской] // Стратегічна панорама. — 2001. — № 1—2. — С. 183—190.

282. *Пирожков С.І.* Перспективы развития интеграционных процессов в СНГ: глобальное и региональное измерение // Перспективы интеграции на рубеже тысячелетий: Материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 21—22 дек. 2000). — Минск, 2001. — С. 69—80.

283. *Пирожков С.І.* Економічну ситуацію з Росією не можна політизувати: Інтерв'ю // Україна і світ сьогодні. — 2001. — 17—23 берез.

284. *Пирожков С.І.* Питання узгодженості процесів реструктуризації економіки і бюджетної реформи // Актуальні проблеми і напрями бюджетної політики України: Матеріали наук. дискусії / Фонд інтелектуальної співпраці «Україна — XXI століття». — К.: Українські пропілеї, 2001. — С. 29—30.

285. *Пирожков С.І.* Якими повинні бути кроки України щодо проведення антитерористичної акції США: На запитання газети «День» відповідають С. Пирожков, О. Бодрук, Б. Парахонський та ін. // День. — 2001. — 25 верес.

286. *Пирожков С.І.* Біжимо попереду чи стрибаємо в «останній вагон»: учасник «Круглого столу», організованого редакцією газети «День» // *День*.—2001. — № 175.— 28 верес. — С. 5.

287. *Пирожков С.І.* Відповідь на запитання газети «День»: «Що сьогодні є визначальним в українсько-американських відносинах?» // *День*. — 2001. — № 129. — 24 лип.

288. *Пирожков С.І.* Енергетична безпека України у контексті економічних реформ // Політичні, економічні та екологічні проблеми енергетичної безпеки і транспортування енергоресурсів в Україні: Зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 24—26 жовт. 2000). — К.: РВПС України НАН України, 2001. — С. 8—12.

289. *Ключове* питання розвитку держави. Доповіді С.І. Пирожкова, О.М. Бережного та участь у їх обговоренні на засіданні Наукової ради МЗС України 6 вересня 2001 р. // *Політика і час*. — 2001. — № 10. — С. 3—10, 21.

290. *Пирожков С.І.* Развитие интеграционных процессов в СНГ в контексте глобальных и региональных измерений // *Центральная Азия и Кавказ* (Швеция). — 2001. — № 4. — С. 7—19.

291. *Пирожков С.І.* Миграция и миграционная политика в Украине // *Миграция в СНГ и Балтии: через различия проблем к общему информационному пространству: Материалы конф.*, (Санкт-Петербург, 8—9 сент. 2000). — С. 23—31.

292. *Пирожков С.І.* Человек и процесс общественных трансформаций. Этнокультурное взаимодействие Украины и России: противоречия и пути их преодоления // *Украина — Россия: концептуальные основы гуманитарных отношений* [Под общ. ред. О.П. Лановенко, С.І. Пирожкова]. — К.: Стило, 2001. — С. 153—176; 367—386.

293. *Пирожков С.І., Сафарова Г.Л.* Демографические прогнозы для России и Украины // *Успехи геронтологии*. — Вып. 7. — 2001. — С. 26—36.

294. *Пирожков С.І.* Актуальні питання міжрегіонального і прикордонного співробітництва України і Росії // *Стратегічна панорама*. — 2001. — № 3—4. — С. 55—65.

295. *Pyrozhhov S., Safarova G.* Russia and Ukraine: demographic perspectives // *Abstracts of the European Population Conference 2001*. — Helsinki, Finland, 2001. — P. 261.

296. *Pyrozhhov S., Safarova G.* Demographic perspectives of Russia and Ukraine: // *Abstracts of the XXIV.General Population Conference 2001*. — Salvador—Bahia, Brazil, 2001. — P. 128.

2002

297. *Пирожков С.І.* Виступ на відкритті Круглого столу: «Нові міжнародні реалії: виклик глобального тероризму» // *Матеріали «Круглого столу»*, (Київ, 11 жовт. 2001). — К.: НІПМБ, 2002. — С. 6—7.

298. *Пирожков С.І.* Вступне слово при відкритті Круглого столу: «Нові погляди на нафтовий шлях з Азії до Європи» // Матеріали «Круглого столу», (Київ, 17 трав. 2002). — К.: НІПМБ, 2002. — С. 5—6.

299. *Пирожков С.І.* Пограничный режим и миграционная подвижность населения Украины // Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия и Украина: Сб. науч. трудов. — К.: НИПМБ, 2002. — С. 9—20.

300. *Пирожков С.І.* Ринок освіти у глобальному вимірі: європейський досвід для України [Рец. на кн.: Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни: Монографія. — Львів, Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002] // Стратегічна панорама. — 2002. — № 2 — С. 201—204.

301. *Пирожков С.І.* Післямова // Ємельянов О.С. Особисто причетний...: Ринок України: історія та проблеми формування. — К., 2002. — С. 533—537.

302. *Пирожков С.І.* Народження і перші кроки // Стратегії розвитку України: теорія і практика. — К.: НІСД, 2002. — С. 5—19.

303. *Пирожков С.І.* Нова ситуація вимагає нового мислення // Національна безпека і оборона. — 2002. — № 8. — С. 7—9.

304. *Пирожков С.І.* До осмислення категорії «середній клас» як основи стабільності суспільства // Україна: аспекти праці. — 2002. — № 8. — С. 40—44.

305. *Пирожков С.І.* Виступ на Загальних зборах Національної академії наук України 5 квітня 2002 року // Вісник Національної Академії наук України. — 2002. — № 6. — С. 49—52.

306. *Гуцал А.Ф., Недбаєвський С.Л., Гринкевич О.Й., Пирожков С.І.* Портрет політичного лідера в історичному інтер'єрі. — Розд. 1 // Обличчя влади: російська політична еліта. 1998—2000 рр. — К.: Наук. думка, 2002. — С. 3—4; 11—45.

307. *Пирожков С.І.* Фундаментальна праця українських економістів / Рец. на кн.: Економічна енциклопедія. [Відп. ред. С. Мочерний] — К.: Видавн. Центр «Академія», 2002. — Т. 2. — 847 с. // Економіка України. — 2002. — № 1. — С. 87—88.

308. *Пирожков С.І.* Выступление на Круглом столе: Перспективы российско-украинских отношений в контексте года Украины в России и итогов парламентских выборов в Украине: Материалы российско-украинского «Круглого стола» (Москва, 29 апр. 2002). — М.: 2002. — С. 12—15; 22—23.

309. *Пирожков С.І.* Виступ на міжнародній конференції «Україна—НАТО: основні здобутки та перспективи взаємовідносин» // Стратегічна панорама. — 2002. — № 3. — С. 17—19.

310. *Пирожков С.І.* Современные проблемы формирования новой системы региональной стабильности на постсоветском пространстве // Материалы Междун. конф. (Тбилиси, Грузия 16—17 окт. 2001) — Тбилиси, 2002. — С. 15—18; 58—61; 132—133.

311. *Пирожков С.И.* Пограничный режим и миграционная подвижность населения Украины // Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия и Украина: Сб. науч. тр. [Под общ. ред. С.И. Пирожкова]. — К. : НИПМБ, 2002. — С. 9—20.

312. *Пирожков С.И.* Енергетична безпека та транзитний потенціал України: зовнішньополітичні аспекти // Україна дипломатична — 2001 / Науковий щорічник. — Вип. II. — 2002. — К., 2002. — С. 37—58.

313. *Safarova G., PyrozHKov S.* Trends of population in Russia and Ukraine Within European Context // Тез. докл. VI Європейського конгресу по клінічеській геронтології (Москва, 2002) // Клінічеська геронтологія. — Т. 8. — 2002. — № 5. — С. 147—148.

314. *PyrozHKov S.* Report of the National Institute for International Security Problems // Politics and the Times. — 2002. — No 3. — P. 27—35.

315. *PyrozHKov S.* National and Regional Security: A Ukrainian Perception // Ukraine and Regional Co-Operation in Security: Looking Ahead 11th Partnership for Peace International Research Seminar, Kyiv, 23—26 June, 2002 / NATO DEFENSE COLLEGE Rome, Seminar Report Series. — No. 16. — P. 11—20.

2003

316. *Пирожков С.И.* На пострадянському просторі [С.И. Пирожков — учасник засідання Наукової ради МЗС України «Тенденції розвитку співробітництва на пострадянському просторі та проблеми забезпечення національних інтересів України: безпековий, економічний, політичний виміри»] (Київ, 21 квіт. 2003) // Політика і час. — 2003. — № 6. — С. 24—27, 32—34.

317. *Пирожков С.И.* Тенденції розвитку співробітництва на пострадянському просторі та проблеми забезпечення національних інтересів України: безпековий, економічний, політичний виміри: Доповідь Національного інституту проблем міжнародної безпеки на засіданні Наукової ради МЗС України (21 квітня 2003 р.) / На пострадянському просторі // Політика і час. — 2003. — № 6. — С. 17—24.

318. *Пирожков С.И.* Глобалізація та інноваційна діяльність в Україні // Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України: Матеріали наук.-практ. конф. «КПП» — К.: НТУУ, 2003. — С. 141—149.

319. *Пирожков С.И.* Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України // Стратегічна панорама. — 2003. — № 1. — С. 93—106.

320. *Пирожков С.И.* Передмова // Розширена Європа та виклики безпеці в Чорноморсько-Каспійському регіоні: Зб. ст. на основі матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2003). — К.: НІПМБ, Фонд Фр. Берта, 2003. — С. 5—6.

321. *Пирожков С.И.* Заклучний виступ // Імплементация державних рішень з проблем євроатлантичної інтеграції України: Матеріали Міжнар. конф., (Київ, 27 лют. 2003). — К., 2003. — С. 69—73.

322. *Пирожков С.І.* Коментар до статті Княжанського В. Знову вступили... // День. — 2003. — 25 лют.
323. *Пирожков С.І.* Економічні результати не повинні відставати від взаємодії на політичному рівні: Виступ на Круглому столі: Взаємовідносини Росії і України в контексті європейської інтеграції // Національна безпека і оборона. — 2003. — № 1. — С. 16—17.
324. *Пирожков С.І.* Цивільний контроль над силовими структурами України // Парламентський контроль у сфері безпеки і оборони: Матеріали Міжнар. конф. (Київ, 27—28 верес. 2002). — К., 2003. — С. 46—52.
325. *Бакаев А.А., Пирожков С.І., Ревенко В.Л., Бакаев Л.А., Кутах Ю.А.* Международные транспортные коридоры Украины: сети и моделирование. — Том 1. Наземные виды транспорта. — К.: КУЭТТ, 2003. — 518 с.
326. *Бакаев А.А., Пирожков С.І., Ревенко В.Л., Бакаев Л.А., Кутах Ю.А.* Международные транспортные коридоры Украины: сети и моделирование. — Том 2. Водные виды транспорта. — К.: КУЭТТ, 2003. — 624 с.
327. *Пирожков С.І.* Вступ // Забезпечення енергетичної безпеки України : Монографія [Наук. ред. С.І. Пирожков]. — К.: НІПМБ, 2003. — С. 3—20.
328. *Пирожков С.І., Прейгер Д.К.* Енерготранзитний потенціал України та перспективи його реалізації в контексті забезпечення енергетичної безпеки // Забезпечення енергетичної безпеки України: Монографія [Наук.ред. С.І. Пирожков]. — К.: НІПМБ, 2003. — С. 174—247.
329. *Пирожков С.І.* Новий формат? У травні 2004-го — можливо: Інтерв'ю // День. — 2003. — 8 лист.
330. *Пирожков С.І.* Стан та перспективи євроатлантичної інтеграції // Зовнішня політика України: стан та перспективи зміцнення: Матеріали Круглого столу (Київ, 12 лист. 2003). — К., 2003. — С. 14—15.
331. *Пирожков С.І., Малиновская Е.А., Хомра А.У.* Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект: Монография. — К.: НИПМБ, 2003. — 134 с. = Pyrozhkov S., Malinovskaya E., Homra A. Foreign Labor Migration in Ukraine: Socio-Economic Aspect. — К.: NIISC, 2003. — 134 p.
332. *Пирожков С.І., Сухоруков А.І.* Проблеми адаптації України до глобального економічного середовища // Стратегічна панорама. — 2003. — № 3—4. — С. 98—104.
333. *Пирожков С.І., Малиновська О.А., Хомра О.У.* Домогосподарства зовнішніх трудових мігрантів з України: склад, добробут, роль заробітків за кордоном // Стратегічна панорама. — 2003. — № 2. — С. 171—188.
334. *Пирожков С.І.* Транснаціональні загрози та інтеграція України в НАТО: Виступ на семінарі випускників Гарвардської програми з безпеки Чорного моря (Баку, 31 серп. 2003) // Стратегічна панорама. — 2003. — № 3—4. — С. 213—21.

335. *Пирожков С.І.* Як вибити «кольчужний» клин?: С.І. Пирожков — учасник засідання Наукової ради МЗС «Проблеми та перспективи розвитку українсько-американських відносин» 17 грудня 2002 року // Політика і час. — 2003. — № 1. — С. 28—29.

336. *Пирожков С.І.* Украина и Россия: проблемы стратегического партнерства и взаимодействия // Сб. науч. тр.: Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию. Ин-т географии НАН Украины, Объедин. Науч. совет по фундамент. географ. проблемам при Международ. ассоциации академий наук, Ин-т географии РАН, НИПМБ (Украина). — К., 2003. — С. 7—11.

337. *Населення України 2002 р.* // Щорічна аналітична доповідь [Пирожков С.І. — відпов. редактор]; Ін-т демографії та соц. досл. НАН України; Держкомстат України. — К., 2003. — 376 с.

338. *Пирожков С.І.* Думки з приводу концептуальних засад зовнішньополітичної діяльності України // Україна дипломатична — 2003 / Науковий щорічник. — Вип. IV. — К., 2003. — С. 34—48.

339. *Месле Ф., Валлен Ж., Пирожков С.* Смертельний рахунок // День. — 2003. — № 207 (1607). — 15 лист.

340. *Meslé F. et Vallin J.* avec des contributions de Shkolnikov V., Pyrozchkov S., Adamets S. Mortalité et causes de décès en Ukraine au XX siècle — Centre de démographie et d'écologie humaine de Moscou; Institut nationale des problèmes de sécurité internationale, Kiev; Institut national d'études démographiques. — Paris: INED, 2003. — Cahier № 152. — 396 p.

341. *Vallin J., Meslé F., Adamets S., Pyrozchkov S.* A new estimate of Ukrainian population losses during the crises of the 1930s and 1940s // Population Studies. — 2002. — 56 (3). — P. 249—264.

2004

342. *Пирожков С.* Поза межами боротьби з тероризмом // Политик НАЛЛ. — 2004. — (13) № 1 — Янв. — февр. — С. 32—37.

343. *Пирожков С.І.* Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ / СОТ [Рец. на кн.: Покрешук О.О. Правове регулювання міжнародної торгівлі у контексті норм і правил ГАТТ / СОТ. — К.: Зовнішня торгівля, 2003. — 512 с.] // Стратегічна панорама. — 2004. — № 2. — С.171—172.

344. *Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін.* Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Наук. ред.: акад. Курас І.Ф., акад. Пирожков С.І.; Державний комітет статистики України; Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 558 с.

345. *Пирожков С.І.* Безчасний Л. Пам'яті відомого вченого-економіста // Економіка України. — 2004. — № 9. — С. 84.

346. *Пирожков С.І.* Виступ на Загальних зборах Академії наук України у листопаді 2003 р. // Вісник Національної академії наук України. — 2004. — № 5. — С. 32—36.

347. *Пирожков С.І.* Виступ на Парламентських слуханнях «Економічна політика України: актуальні питання» // Економіст. — 2004. — № 6. — С. 25—26.

348. *Пирожков С.І.* Виступ під час дискусії Україна — Росія: пошук оптимальної моделі відносин: // Матеріали міжнар. конф. (Київ, 19—20 квіт. 2004). — К., 2004. — С. 7—11.

349. *Пирожков С.І.* Вступне слово // Нові тенденції у сфері енергетичної безпеки: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 жовт. 2003). — К., 2004. — С. 6—11.

350. *Пирожков С.І.* Вітальне слово. Заключний виступ // Реформування сектору безпеки України: Матеріали міжнар. конф. (Київ, 27—28 трав. 2004) [За заг. ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі]. — К.: НІПМБ, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2004. — С. 9—10; С. 171—175.

351. *Пирожков С.І.* Заклучний виступ // Оборонна політика України: реалії та перспективи: Матеріали міжнар. конф. (Київ, 19 верес. 2003) [За заг. ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі]. — К.: НІПМБ, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2004. — С. 84—87.

352. *Пирожков С.І.* Соціальний прогрес і проблеми безпеки // Стратегічна панорама. — 2004. — № 4. — С. 3—9.

353. *Пирожков С.І.* Україна у системі міжнародної безпеки та військового співробітництва // Стратегічна панорама. — 2004. — № 3. — С. 59—65.

354. *Гуцал А.Ф., Корнілов І.Є., Пирожков С.І., Прейгер Д.К.* Від безпеки національної енергетичної компанії до енергетичної безпеки держави [Пирожков С.І. — наук. ред.]. — К.: Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2004. — 72 с.

355. *Пирожков С.І.* Україна у системі міжнародної безпеки та військового співробітництва // Реформування сектору безпеки України: Матеріали міжнар. конф. (Київ, 27—28 трав. 2004). [За заг. ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі]; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. — К., 2004. — С. 27—39.

356. *Пирожков С.І.* До читача // Зовнішня політика і безпека України. Людина — Суспільство — Держава — Міжнародні структури: Монографія [За заг. ред. С.І. Пирожкова]. — К.: НІПМБ, 2004. — С. 5.

357. *Пирожков С.І.* Развитие сотрудничества Украины с НАТО на этапе его трансформации: Выступление на симпозиуме по проблемам Программы «Партнерство во имя мира» на тему: «Партнерство от Праги до Стамбула: выполнение всеобъемлющего обзора — определение новых целей», (Обераммергау, Германия, 15—16 янв. 2004) // Стратегічна панорама. — 2004. — № 1. — С. 177—179.

358. *Пирожков С.І.* Средний класс в Украине: фантом или реальность? Формирование гражданского общества и правового государства как гарантия демократического развития Украины // XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности / [Под науч. ред. О.П. Лановенко]; Совет нац. безопасности и обороны Украины; Нац. ин-т проблем междунар. безопасности. — К.: СтилоС, 2004. — Р. II, гл. 4 (ч. 2, ч. 3). — С. 426—471.

359. *Пирожков С.І.* Соціальна сфера: час реформ // Україна і світ сьогодні. — 2004. — № 5. — 14—20 лют.

360. *Пирожков С.І.* «Домашнє завдання» від НАТО // Україна і світ сьогодні. — 2004. — № 25 (293). — 3—9 лип.

361. *Пирожков С.І.* Шлях України у майбутнє через євроатлантичний вибір [Рец. на кн.: Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. — К.: Логос, 2003. — 328 с.] // Економіка України. — 2004. — № 2. — С. 90—91.

362. *Пирожков С.І.* Становлення інвестиційної моделі економічного зростання [С. Пирожков — учасник круглого столу] // Урядовий кур'єр. — 2004. — 10 лютого.

363. *Пирожков С.І.* Моделі і сценарії структурно-інноваційної перебудови економіки України // Інвестиційно-інноваційна стратегія розвитку національної економіки: Зб. наук. праць [Відп. ред. А.І. Сухоруків]. — К., Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2004. — С. 5—10.

364. *Населення України 2003 р.* Щорічна аналітична доповідь / [Пирожков С.І. — відп. редактор], Ін-т демографії та соц. досл. НАН України; Держкомстат України. — К., 2004. — 252 с.

365. *Пирожков С.І.* Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. // Демографія та соціальна економіка. — 2004. — № 1—2. — С. 5—20.

366. *Пирожков С.І., Перепилиця Г.Н.* Украина: военно-гражданские отношения и роль гражданских экспертов в политике безопасности // Гражданский контроль национальной политики безопасности: опыт стран СНГ. — Гл. 16. — М.: ФРПЦ, 2004. — С. 307—335.

367. *Пирожков С.І.* Україна в системі міжнародної безпеки та військового співробітництва // Україна дипломатична — 2004: Науковий щорічник. — Вип. V. — К., 2004. — С. 93—108.

368. *Об'єднаний інститут економіки у 2004 році: організаційне становлення та результати наукової діяльності* [відп. ред. С.І. Пирожков]. — НАН України. Об'єднаний ін-т економіки. — К., 2005. — 112 с.

369. *Пирожков С.І.* Політичний вимір сучасного стану україно-російських відносин: від двостороннього співробітництва до реалізації багатосторонніх інтеграційних проектів // Україна — Росія: пошук оптимальної моделі відносин: Матеріали міжнар. конф. (Київ, 19—20 квіт. 2004). — К.: Заповіт, 2004. — С. 7—11.

370. *Пирожков С.І.* Передмова // Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України: Монографія. — Київ: НІПМБ, 2005. — С. 4—8.

371. *Пирожков С.І.* Проблеми прискорення інноваційного розвитку // Економіст. — 2005. — С. 31.

372. *Пирожков С.І., Прейгер Д.К., Малирчук І.А.* Проблеми реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС і формування ЄЕП // Економіка України. — 2005. — № 3. — С. 4—19.

373. *Пирожков С.І.* Оптимістичний погляд на розвиток відносин України та Росії: актуалізація ціннісної складової в українсько-російських відносинах: тези виступу на міжнарод. конф. «Україна: перспективи» (Вілтон-парк, Велика Британія 31 січ. — 4 лют. 2005) // Стратегічна панорама. — 2005. — № 1. — С. 159—163.

374. *Пирожков С.І., Павлюк А.П.* Адміністративно-територіальна реформа в Україні: актуальні питання методології та практики // Економіка України. — 2005 р. — № 7. (516) — С. 4—14.

375. *Пирожков С.І.* Выработать стратегию сотрудничества, адаптированную к новым вызовам: Виступ на Консультативній зустрічі «Україна — Росія: до нової моделі взаємовідносин» // Національна безпека і оборона. — 2005. — № 4. — С. 7—8.

376. *Пирожков С.І., Прейгер Д.К.* Енергетичний потенціал України та її регіонів // Економічний розвиток України: Інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія. — К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. — С. 334—359.

377. *Пирожков С.І.* Пріоритети у сфері безпеки і оборони України. Формування сучасних механізмів попередження загроз та викликів на початку ХХІ століття // Актуальні проблеми реформування сфери безпеки і оборони України: Матеріали Міжнарод. конф. (Київ, 11—12 трав. 2005). — К.: НІПМБ, DCAF, 2005. — С. 13—18.

378. *Пирожков С.І.* Реформування сектору безпеки: порядок денний для України // Актуальні проблеми реформування сфери безпеки і оборони України: Матеріали міжнарод. конф. (Київ, 11—12 травня. 2005). — Київ: НІПМБ, 2005. — Дод. 1. — С. 112—143.

379. *Пирожков С.І.* Вступ. Трансформаційні та інституціональні аспекти інноваційного розвитку економіки // Інвестування української економіки: Монографія [За ред. Сухорукова А.І.]. — К.: НІПМБ, 2005. — С.5—7; С. 185—270.

380. *Пирожков С., Прейгер Д., Корнилов И., Сапегин С.* Ситуативная модель функционирования рынков нефти и нефтепродуктов Украины в 2005 г.: анализ адекватности // Терминал: нефтяное обозрение — 2005. — № 9. — С. 2—3.

381. *Пирожков С.І.* Вступ. Актуальні проблеми формування і реалізації військово-технічної політики України в контексті європей-

ської і Євроатлантичної інтеграції: Наук.-інформ. зб. [За заг. ред. В.П. Горбуліна] // Євроатлантикінформ. — Сер. «Дослідження і розробки у сфері Євроатлантичної інтеграції України». — Вип. 6. — К., 2005. — С. 6—9.

382. *Пирожков С.І., Токар Л.П.* Вступ. Військово-технічна політика країн — членів НАТО: організаційні аспекти співробітництва України з Альянсом // Євроатлантикінформ. — Сер. «Дослідження і розробки у сфері Євроатлантичної інтеграції України». — Вип. 10. — К., 2005. — С. 5—7.

383. *Валлен Ж., Месле Ф., Адамець С., Пирожков С.* Нова оцінка втрат населення України протягом криз 1930-х та 1940-х років // Демографія та соціальна економіка. — 2005. Вип.2. — С. 7—29.

384. *Пирожков С.І.* Пам'яті Івана Іларіоновича Лукінова (1927—2004) // Історія народного господарства та економічної думки: Зб. наук. праць. — 2005. — Вип. 37—38. — С. 345—348.

385. *Пирожков С.І.* Реформування сектору безпеки України // Україна дипломатична — 2005: Наук. щорічник. — Вип. 6. — К., 2005. — С. 23—58.

386. *Пирожков С.І.* Стратегія реформування сектору безпеки // Україна — НАТО. — 2005. — 6, № 2. — С. 16—20.

387. *Концепція демографічного розвитку України на 2005—2015 рр.* [Пирожков С.І. Інститут демографії та соціальних досліджень за участю Державного комітету статистики України та Міністерства України у справах сім'ї, дітей і молоді] // Демографія та соціальна економіка. — 2005. — № 1. — С. 5—22.

388. *Пирожков С.І.* Шляхи реалізації державної політики у сфері національної безпеки України в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції: Наук.-інформ. зб. [За заг. ред. В.П. Горбуліна] // Євроатлантикінформ. — Сер. «Дослідження і розробки у сфері Євроатлантичної інтеграції України» — Вип. 4. — К., 2005. — С. 9—11.

389. *Pyroz'kov S., Malinovskaya E., Homra A.* Foreign Labor Migration in Ukraine: Socio-Economic Aspects. — К.: NIISP, IOM, 2005. — 150 p.

2006

390. *Пирожков С.І.* Забезпечення громадського контролю над сектором безпеки // Україна — НАТО. — 2006. — 11, № 1. — С. 5—8.

391. *Стратегія демографічного розвитку України на 2006—2015 рр.* [Пирожков С.І., Лібанова Е.М. Ін-т демогр. та соц. досліджень за участю Державного комітету статистики України та Міністерства України у справах сім'ї, дітей і молоді] // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 1. — С. 3—22.

392. *Пирожков С.І.* Громадський контроль за реалізацією політики національної безпеки: Матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми взаємодії органів державної влади з суб'єктами громадянського суспільства в контексті реалізації європейського та євроат-

лантичного курсу України» // Євроатлантикінформ. — 2006. — 8, № 2. — С. 7—10.

393. *Пирожков С.І.* Виступи на міжнародній конференції «Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід» та на V засіданні Спільної робочої групи Україна — НАТО (Київ, 18—19 трав. 2006) // Євроатлантикінформ. — 2006. — 9—10, № 3—4. — С. 4—8; 9; 65—66; 71; 75; 76—77; 79; 94; 97—100; 105—107; 123—127; 129; 159—160.

394. *Пирожков С.І.* «Монозалежність» поставок газу — загроза нацбезпеці України: Інтерв'ю // День. — 2006. — 23 листоп.

395. *Пирожков С.І.* Виступ на Загальних зборах Національної академії наук України 5 травня 2006 р. // Вісник Національної академії наук України. — 2006. — № 7. — С. 37—41.

396. *Пирожков С.І.* Сектор безпеки оборонної сфери — головні напрями реформування. Вступна промова: Матеріали Міжнародн. конф. «Огляд сектору безпеки і оборони України» (Київ, 19 жовт. 2006) // Євроатлантикінформ. — 2006. — 12, № 6. — С. 4—6.

397. *Пирожков С.І.* *Злупко С.М.* Соціально-економічна стратегія у регіональному вимірі [Рец. на кн.: Долишній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ — ХХІ століть. Нові пріоритети. — К.: Наук. думка, 2006. — 511 с.] // Вісник Національної академії наук України. — 2006. — № 7. — С. 67—69.

398. *Пирожков С.І.* Демографічний розвиток України: сучасне та майбутнє: Доповідь // Вісник Національної академії наук України. — 2006. — № 1. — С. 59—64.

399. *Пирожков С.І.* Забезпечення громадського контролю над сектором безпеки // Україна — НАТО. — 2006. — № 1. — С. 5—8.

400. *Пирожков С.І.* Можливості та перспективи розвитку ГУАМ у системі міжнародних відносин // Економічний проект ГУАМ «Придунайський енерго-транспортний міст»: ініціативи України. — К.: НІПМБ, 2006. — С. 21—23.

401. *Пирожков С.І., Прейгер Д., Малярчук І., Самойлов О.* Україна на дунайській водній артерії: погляд з минулого у майбутнє // Економіка України. — 2006. — 528, № 7. — С. 63—73.

402. *Пирожков С.І., Піскунов В.П., Стешенко В.С.* Нотатки до монографії «Демографічна революція» з ювілейного видання наукових праць Анатолія Вишневецького // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 1. — С. 180—186.

403. *Пирожков С.І., Гуцал А.Ф., Корнілов І.Є., Прейгер Д.К.* Чинники впливу на ефективність функціонування лібералізованих енергетичних ринків промислово розвинутих країн з енергозалежною економікою, їх актуальність для внутрішніх ринків України // Економічний проект ГУАМ «Придунайський енерготранспортний міст»: ініціативи України. — К.: НІПМБ, 2006. — С. 14—151.

404. *Пирожков С.І.* Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій. Ін-т демографії та соц.досліджень НАН України, Держкомстат, — К., 2006. — С. 73—89.

405. *Пирожков С.І.* Реформування сектору безпеки й оборони України після помаранчевої революції // Україна дипломатична — 2006 / Науковий щорічник. — Вип. VII. — К., 2006. — С. 25—53.

406. *Пирожков С.І.* Слово про книгу // Чухно А.А. Твори: У 3 т. — Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. — 2006. — С. 15—27.

407. *Пирожков С.І.* Вступ. Демографічний розвиток України: сучасне та майбутнє // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: Спеціальний випуск: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 20—21 жовт. 2005) «Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». — Т.1: Відтворення населення та його природний рух. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 3—8; 15—24.

408. *Сафарова Г.Л., Ильин Е.М., Косолапенко Н.К., Пирожков С.И.* Україна — Росія: можливості стабілізації населення // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: Спеціальний випуск: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 20—21 жовт. 2005) «Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». — Т.1: Відтворення населення та його природний рух. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 117—128.

409. *Пирожков С.І., Щербов С.Я., Шевчук П.Є.* Україна 2050: перспективи демографічного розвитку // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: Спеціальний випуск: Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 20—21 жовт. 2005) «Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». — Т. 1: Відтворення населення та його природний рух. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 128—143.

410. *Пирожков С.И.* Оборонный анализ и формирование политики национальной безопасности: опыт Украины // Стратегічна панорама. — 2006. — № 2. — С. 99—110.

411. *Пирожков С.І.* Невійськові ризики й загрози безпеці України та євроатлантичного регіону: Виступ під час консультації Україна — НАТО (Сінтра, Португалія 4—5 жовт. 2006) // Стратегічна панорама. — 2006. — № 3. — С. 196—198.

412. *Пирожков С.І., Лібанова Е.М., Онікієнко В.В., Позняк О.В.* Пам'яті вчених. Хомра Олександр Ульянович // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 1. — С. 197.

413. *Пирожков С.И., Рудницкий Е.П.* Памяти ученых. Перковский Арнольд Леонидович // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 1. — С. 198—199.

414. *Пирожков С.І.* Від редакції // Демографія та соціальна економіка. — 2006. — № 2. — С. 3—8.

415. *Пирожков С.І.* Внесок Й.С. Пасхавера в теорію середніх величин // Теорія і методологія статистичного аналізу: Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. Пасхавера Йосипа Сауловича, д-ра екон. наук, проф. каф. статистики (Київ,

11—15 груд. 2006 р.) [відп. за вип. І.Г. Манцуров]. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 17—23.

416. *Лібанова Е.М., Макарова О.В., Пирожков С.І. та ін.* Комплексний демографічний прогноз України на період до 2030 року. — К.: Український центр соціальних реформ, 2006. — 138 с.

417. *Пирожков С.И., Либанова Э.М., Шевчук П.Е.* Обоснование гипотез смертности в долгосрочном прогнозе населения Украины // Смертность в странах бывшего СССР. Пятнадцать лет после распада: что изменилось?: Международный семинар (Киев, 12—14 окт. 2006). — Том 2. — С. 241—260.

418. *Pyrozhhkov S., Colston Dj., Fluri P.* The Security Sektor Legislation of Ukraine. — Geneva, DCAF, 2006. — 909 p.

419. *Pyrozhhkov S., Pribytkova I.* Migration Ukraine // Encyclopedia. — Vol. III: L-Pf. — Toronto-Buffalo-London: University of Toronto, Press Inc., 1993. — P. 401—404.

2007

420. *Пирожков С.І.* Україна та Молдова: від сусідства до партнерства (Нотатки посла) // Україна дипломатична — 2007 : Науковий щорічник. — Вип. VIII. — К., 2007. — С. 550—568.

421. *Пирожков С.І., Дерев'янкін Т.І.* І.І. Лукінов — видатний учений-економіст нашого часу // Іван Іларіонович Лукінов. Вибрані праці. У двох книгах. — Кн. 1. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — С. 9—21.

422. *Пирожков С.И.* «Быть Послом Украины в Молдове — почетно и очень ответственно» // Президент. — 2007. — № 2. — С. 60—65.

423. *Пирожков С.І., Гуцал А.Ф.* Національному інституту проблем міжнародної безпеки — 10 років // Стратегічна панорама. — 2007. — № 2. — С. 5—8.

424. *Гесць В.М., Пирожков С.І., Лібанова Е.М.* Вітаємо ювіляра // Демографія та соціальна економіка. — 2007. — № 2. — С. — 278.

425. *Пирожков С.И.* Приднестровский узел / Сергей Пирожков: Без доверия между Кишиневом и Тирасполем урегулирования добиться невозможно // День. — 2007. — № 151. — 8 сент. — С. 3.

426. *Пирожков С.И.* «Кишинев — город контрастов» // Наш дом Кишинев. — 2007. — № 29 (061). — 3 авг. — С. 2, 13.

427. *Пирожков С.И.* «Когда нет доверия, о нормальном переговорном процессе говорить весьма проблематично» // Кишиневский обозреватель. — 2007. — № 26 (596). — 5 июля. — С. 3.

2008

428. *Пирожков С.І.* Вибрані наукові праці: У 2 т. — Т. 1. Демографічний і трудовий потенціал. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 934 с.

429. *Пирожков С.І.* Від редакції // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — № 2 (9). — С. 3—8.

430. *Пирожков С.І.* «Все украинцы помнят о своей исторической родине, а Украина поддерживает своих соотечественников» // Украинцы Молдовы. — 2008. — № 1 (001). — Апр. — С. 2.

431. *Пирожков С.І.* «Наш потенциал сотрудничества неисчерпаем...». На вопросы корреспондента «Кишиневских новостей» отвечает Чрезвычайный и Полномочный Посол Украины в Молдове С.І. Пирожков // Кишиневские новости. — 2008. — № 33 (922). — 22 авг. — С. 3.

2009

432. *Пирожков С.І.* Финансовая стабильность Молдовы — стимул для появления в ее экономике украинских инвестиций // Банки и Финансы — Profit. — 2009. — № 6. — С. 6—12.

433. *Пирожков С.І.* Украина — украинцам Республики Молдова // Українці в Молдові, Молдовани в Україні: етносоціальні процеси : Матеріали Міжнародн. наук. конф. (Кишинів, 9 жовт. 2008) — Кишинів, 2009. — С. 5—9.

434. *Пирожков С.І.* «Я надеюсь пробудить интерес к проблемам демографии в Молдове...» // Наш дом Кишинев. — 2009. — № 7 (133). — 27 февр. — С. 2.

435. *Pyrozhhkov S.* The Great Famine: Population Losses in Ukraine / Serhii Pyrozhhkov, Jacques Vallin, France Meslé, Serguei Adamets // Демографія та соціальна економіка. — 2009. — № 2 (12). — С. 3—11.

436. *Pirojkov S.* «Partea ucraineana nu stie nimic despre existenta presupuselor cerinte ale Guvernului Republicii Moldova de acordare a unei cote din CHEAP Dnestrovsk» // Economist. — 2009. — No. 223. — 10 iunie. — P. 6—7.

437. *Pirojkov S.* Ucraina este sincer interesata Un dezvoltareunor relatii fratesti cu Republica Moldova // Moldova Suverana. — 2009. — No. 155 (758). — 21 august. — P. 3.

438. *Pirojkov S.* Ucraina spear ca dialogul bilateral se va intensifica dupa desemnarea noului guvern al Moldovei // Editia de Vineri FLUX. — 2009. — No. 31 (716). — 21 august. — P. 10.

2010

439. *Пирожков С.І.* Вітання Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова Сергія Івановича Пирожкова українській громаді Республіки Молдова з нагоди Дня незалежності України! // Рідне слово. — 2010. — № 8 (50). — серп.

440. *Пирожков С.І.* Предисловие // Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси [Ред. кол. Палади Г.А., Шахотько Л.П., Гагауз О.Е.]; АН Молдовы, Кишинев, 2010. — С. 7—10.

441. *Пирожков С.І.* Украина и Молдова: от соседства к партнерству // Банки и Финансы — Profit. — 2010. — № 7—8. — С. 8—12.

442. *Пирожков С.И.* Украина: 20-летие суверенитета и новые политические реалии // Независимая Молдова. — 2010. — № 102 (865). — 16 июля. — С. 7.

443. *Пирожков С.И.* Главное — сотрудничество в духе взаимоуважения, открытости и конструктивизма // Стройбизнес в Молдове. — 2010. — № 3—6 (57—60). — С. 24—25.

2011

444. *Пирожков С.И.* Україна та Молдова: рух до ЄС після 20 років. (Трибуна дипломата) // Україна дипломатична — 2011 / Науковий щорічник. — Вип. XI. — К., 2011. — С. 373—384.

445. *Пирожков С.И.* Украина и Молдова имеют преимущество в отношениях с ЕС // Независимая Молдова. — 2011. — № 111 (1059). — 19 авг. — С. 4—5.

446. *Пирожков С.И.* Украина и Молдова. 20 лет спустя. От споров и разногласий — к конструктивному сотрудничеству // Аргументы и факты. — 2011. — № 33 (1606). — 17—23 авг. — С. 15.

447. *Пирожков С.И.* Украина и Молдова вместе должны идти в Европейский Союз // Экономическое обозрение. — 2011. — № 30 (910). — 26 авг. — С. 8.

448. *Пирожков С.И.* Наши страны «обречены» на тесное сотрудничество // Коммерсант Plus. — 2011. — (880), № 41. — 9 декабря. — С. 10—11.

449. *Pirojkov S.* Dupa 20 de ani, «mergem spre UE simultan» // Adevarul — 2011. — An II. — № 141 (161). — 25 iulie. — P. 4—5.

2012

450. *Пирожков С.И.* Давайте жить дружно! // Работай & Отдыхай. — 2012. — № 9. — апр.—май. — С. 6—10.

451. *Meslé F., Vallin J.* With contributions from Shkolnikov V., Pyrozhhov S., Adamets S. Mortality and Causes of Death in 20th Century Ukraine // Demographic Research Monographs / Editor-in-chief James W. Vaupel : Max Planck Institute for Demographic Research. — Rostock, Germany, Springer, 2012. — 279 p.

2013

452. *Пирожков С.И.* Мне удалось изменить климат молдово-украинских отношений // Работай & Отдыхай. — 2013. — № 18. — окт.—нояб. — С. 42—46.

453. *Пирожков С.И.* В.П. Горбулін: «Я завжди виховував у собі здатність до дії та справедливості» // Володимир Павлович Горбулін / НАН України. — К.: Академперіодика, 2013. — С. 101—111. — (Бібліографія вчених України)

454. *Пирожков С.И.* Главное — оставаться добрыми соседями / С. Пирожков — о сотрудничестве и молдавском гостеприимстве // Аргументы и факты. — 2013. — № 34 (1711). — 21—27 авг. — С. 13.

455. *Pirojkov S.* Alinierea la standardele NATO a Ansemnat pentru Ucraina performanta in sectorul apararii si mai multa securitate regionala // Jurnal de Chisinau. — Anul XIV, 2013. — (1214), № 7 — 25 ianuarie. — P. 13 — 14.

456. *Pirojkov S.* Suntem aproape de uncheierea demarcarii frontierei moldo-ucrainene // Timpul. — — Anul XII, 2013. — Nr.26 (1949). — 15 februarie. — P. 12—3.

457. *Pirojkov S.* Puterea, opozitia si business-ul sunt fortele care vor implementa Acordul de Asociere // Jurnal de Chisinau. — Anul XIV, 2013. — (1284), № 75 — 11 octombrie. — P. 6.

2014

458. *Пирожков С.И.* Дипломатична діяльність у сучасному світі. (Бібліографія) // Україна дипломатична — 2014 : Науковий щорічник. — Вип. XV. — К., 2014. — С. 950—951.

459. *Пирожков С.И.* Эффективность процесса Приднестровского урегулирования зависит от политической воли сторон — Посол Пирожков // Укринформ. — 2014. — 18 мая [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrinform.ua

460. *Пирожков С.И.* Украина — партнер Молдовы // Банки и Финансы — Profit. — 2014. — № 3. — С. 58—63.

461. *Пирожков С.И.* Украина остается надежным партнером Молдовы : Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Украины в РМ Сергея ПИРОЖКОВА // Банки и Финансы — Profit. — 2014. — № 8. — С. 1827.

462. *Pyrozhhov S.I.* Ukraine's Ambassador — Moldova Ambassador Highlights Close Ties between Ukraine and Moldova // THE EUROPEAN TIMES. — Thu, Jul 3rd. — 2014.

2015

463. *Пирожков С.И.* Придністровський конфлікт та війна на Донбасі // Україна дипломатична : Науковий щорічник. — Вип. XVI. — К.: 2015. — С. 661—672.

464. *Пирожков С.И.* Доки Донбас не дозволятиме росіянам просуватися українською територією, Придністров'я не становитиме воєнної загрози для України // Про технологію «підпалу» конфліктів. — День. — 2015. — 13 січ. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planety-svitovi-diskusiyi/pro-tehnologiyu-pidpalu-konfliktiv>

465. *Пирожков С.И.* Реагуємо на виклики сьогодення! Виступ академіка НАН України С.І. Пирожкова в Інституті народознавства НАН України // Світогляд. — 2015. — № 5 (55). — С. 20—21.

466. *Пирожков С.И.* Виступ на Круглому столі: «Гуманітарні виклики та соціальні наслідки військових дій на Сході України» // Матеріали

Круглого столу 22 верес. 2015 р. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. — К., 2015. — С. 11—13.

467. *Політика* інтеграції Українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін.]; за ред. Е.М. Лібанової. — К., 2015. — 363 с.

468. *Пирожков С.І.* Інтерв'ю з віце-президентом НАН України, академіком НАН України С.І. Пирожковим [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=cWOleUS4fZQ>

2016

469. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Цивілізаційний вибір України: як бути суб'єктом у глобалізованому світі? // Україна дипломатична : Науковий щорічник. — Вип. XVII — К., 2016 — С. 749—60.

470. *Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії* / Національна доповідь [Ред. кол.: Пирожков С.І., Майборода О.М., Шайгородський Ю.Ж. та ін.]; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. — К. 2016. — 284 с.

471. *Пирожков С.І.* Економіка природокористування має стати стратегічним напрямом економічних досліджень в умовах нової системи геополітичних координат та природно-ресурсних обмежень // Економіст. — 2016. — № 1. — січ. — С. 2—3.

472. *Пирожков С.І.* Саме за Марчука було ухвалено концепцію співпраці України з НАТО // День. — 2016. — № 13. — 28 січ. — С. 5.

473. *Пирожков С.І.* Про підсумки виконання Секцією суспільних і гуманітарних наук НАН України цільових комплексних програм наукових досліджень НАН України в 2011—2015 рр. (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 3 лют. 2016 р.) // Вісник НАН України. — 2016. — № 3. — С. 45—48.

474. *Пирожков С.І., Денисенко А.В.* Відкриваємо Україну // Зовнішні справи. — 2016. — № 2. — Історичні науки. — С. 60—62.

475. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Цивілізаційний проект України: від амбіцій до реальних можливостей // Вісник НАН України. — 2016. — № 6. — С. 43—52.

476. *Науковець А.Г., Кошечко В.Г., Пирожков С.І.* Про стан та перспективи виконання цільових програм наукових досліджень відділень НАН України (співповідь на засіданні Президії НАН України) // Вісник НАН України. — 2016. — № 8. — С. 39—52.

477. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Цивілізаційний вибір України в глобалізованому світі // Дзеркало тижня. — 2016. — № 28. — 13—19 серп. — С. 4.

478. *Власюк О.С., Пирожков С.І., Белов О.Ф.* Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України // О.С. Власюк. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. — К.: НІСД, 2016. — С. 23—50.

2017

479. *Пирожков С.І.* Цивілізаційний вибір України // Вісник НАН України. — 2017. — № 1. — С. 30—35.

480. *Пирожков С.І.* Концепція безпеки і сучасні реалії геополітичної ситуації в Європі // Стратегії, що творять Україну. 25 років Національному інституту стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2017. — С. 12—18.

481. *Пирожков С.І.* Стратегічний розвиток України: від ідеї до втілення // Стратегії, що творять Україну. 25 років Національному інституту стратегічних досліджень. — К.: НІСД, 2017. — С. 123—125.

482. *Пирожков С.І.* Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 29 березня 2017 р.) // Вісник НАН України. — 2017. — № 6. — С. 42—50.

483. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Україна: від штучної та реальної конфронтації до консолідації // Дзеркало тижня. — 2017. — № 1153. — 22 лип. — 11 серп.

484. *Пирожков С.І.* Видатний учений — економіст (до 90-річчя від дня народження академіка НАН України І.І. Лукінова) // Вісник НАН України. — 2017. — № 10. — С. 84—88.

485. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Українське суспільство на шляху консолідації // Вісник НАН України. — 2017. — № 11. — С. 43—52.

486. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Консолідація України та її суб'єктність у світі // Україна дипломатична : Науковий щорічник. — Вип. XVIII. — К., 2017 — С. 572—579.

487. *Пирожков С.І.* Іван Капсамун: Стратегія на Дністрі // День. — 2017. — № 206. — 16 листоп. — С. 4—5.

488. *Україна: шлях до консолідації суспільства / Національна доповідь [Ред. кол.: Пирожков С.І., Лібанова Е.М., Майборода О.М. та ін.]; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. — К., 2017. — 332 с.*

489. *Pyrozhhkov S.* Back to the Russian Roots. Introduction // W. Lutz, W. C. Sanderson, S. Andruchowicz (Eds.). Moving Frontiers in Population Forecasting and Aging Sergei Scherbov 65. Annotated Reprints of Key Publications. — Laxenburg, Austria, IIASA, Wittgenstein Centre, 2017. — P. 399—400.

2018

490. *Пирожков С.І., Хамітов Н.В.* Ноосферна цивілізація: від потенцій до нової реальності // Вісник НАН України. — 2018. — № 2. — С. 71—82.

491. *Пирожков С.І.* Навколо чого об'єднуюватимуться українці? // День. — 2018. — № 81—82. — 11—12 травня. — С. 10—11.

ПЕРЕЛІК ВИДАНЬ ПРО ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ С.І. ПИРОЖКОВА

1992

1. Про створення Національного інституту стратегічних досліджень: Указ Президента України від 4 берез. 1992, № 127 // 36. Указів Президента. — 1992. — № 1 ; Голос України. — 1992. — 10 берез.

Про призначення С.І. Пирожкова директором Національного інституту стратегічних досліджень.

1992

2. Академія наук України: довідник: 1994 / відп. за вип. В.П. Цемко. — Київ : Манускрипт, 1993. — 356 с.

Відомості про Пирожкова Сергія Івановича. — С. 85, 281, 282.

3. Пирожков Сергій Іванович // Академія наук України : персональний склад [1918—1993 рр.] / уклад.: Ю.О. Храмов, В.М. Палій. — 2-ге вид., допов. і перероб. — Київ : Манускрипт, 1993. — С. 242—243.

4. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в українській політиці : довідник / авт.: С. Білокін, О. Гриценко, О. Кілієвич [та ін.]. — Київ, 1993. — С. 133. — (Серія «Хто є хто в Україні»).

1994

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квіт. 1994 р., № 289-р // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/289-94-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу делегації України для участі у Всесвітній конференції ООН з питань народонаселення і розвитку.

1995

6. Склад Державної комісії з питань реорганізації в галузі науки : [додаток до] Розпорядження Президента України від 28 серп. 1995 р.,

№ 188/95-рп «Про Державну комісію з питань реорганізації в галузі науки» // Уряд. кур'єр. — 1995. — 5 верес.

С.І. Пирожкова включено до складу Державної комісії з питань реорганізації в галузі науки.

7. Склад організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Політична опозиція: світовий досвід та українська практика» : додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лют. 1995 р. № 107-р // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/107—95-р>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Політична опозиція: світовий досвід та українська практика».

1996

8. Офіційна Україна сьогодні. 1996 : [довідник]: інформація станом на липень 1996 р. / уклад.: Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко [та ін.]. — Київ : К.І.С., 1996. — XVI, 446 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 14, 15.

9. Про звільнення С. Пирожкова з посади директора Національного інституту стратегічних досліджень: Розпорядження Президента України від 21 листоп. 1996 р. № 592/96-рп // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/592/96-рп>. — Назва з екрана.

10. Склад Групи з організації роз'яснення проекту Конституції України : додаток до Розпорядження Президента України від 6 квіт. 1996 р., № 83/96-рп «Про заходи щодо роз'яснення проекту Конституції України» // Уряд. кур'єр. — 1996. — 4 листоп.

С.І. Пирожкова включено до складу Групи з організації роз'яснення проекту Конституції України.

11. Склад Міжвідомчої комісії для розроблення Державної програми розвитку експортного потенціалу України та заходів щодо підтримки експортної діяльності : додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 черв. 1996 р. № 390-р «Про Міжвідомчу комісію для розроблення Державної програми розвитку експортного потенціалу України та заходів щодо підтримки експортної діяльності» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/390—96-р>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Міжвідомчої комісії для розроблення Державної програми розвитку експортного потенціалу України та заходів щодо підтримки експортної діяльності.

12. Склад робочої групи з підготовки Доповіді Президента України «Економічний і соціальний розвиток України в 1995 році» : [додаток до] Розпорядження Президента України від 22 січ. 1996 р. № 16/96-рп «Про підготовку Доповіді Президента України «Економічний і соціальний розвиток України в 1995 році» // Уряд. кур'єр. — 1996. — 27 січ.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки Доповіді Президента України «Економічний і соціальний розвиток України в 1995 році».

1997

13. Національна академія наук України: довідник: 1997 / довід. підготували: В.М. Палій, О.П. Ульяненко, Н.В. Белякова [та ін.]. — Київ, 1997. — 370 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 86, 299, 300.

14. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні: біогр. слов. / редкол.: Ю.О. Храмов (голов. ред.), В.Г. Бар'яхтар, І.Д. Безгін [та ін.]. — Київ : Фенікс, 1997. — С. 204.

15. Про Національний інститут українсько-російських відносин: Указ Президента України від 23 черв. 1997 р. № 573/97 // Офіц. вісн. України. — 1997. — Ч. 26. — С. 17 ; Уряд. кур'єр. — 1997. — 5 лип.

С.І. Пирожкова призначено директором Національного інституту українсько-російських відносин при РНБО України.

16. Склад робочої групи з підготовки проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України: додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 лип. 1997 р. № 420-р «Про створення робочої групи для підготовки проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/420-97-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

17. Склад робочої групи з підготовки проекту Програми розвитку економічного співробітництва між Україною і Російською Федерацією на 1998—2007 роки : додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 верес. 1997 р. № 538-р // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/538-97-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки проекту Програми розвитку економічного співробітництва між Україною і Російською Федерацією на 1998—2007 роки.

18. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в українській політиці. — Київ : К.І.С., 1998. — С. 305.

19. Пирожков Сергій Іванович // Національна академія наук України: персон. склад, 1918—1998 / уклад.: В.М. Палій, Ю.О. Храмов; відп. ред. В.Ф. Мачулін. — 3-тє вид., допов. і перероб. — Київ : Фенікс, 1998. — С. 152.

20. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в українських суспільних науках [біогр. довід.] / Київ. наук. т-во ім. Петра Могили, Аналіт.-дослідн. центр «АНОД». — Київ : К.І.С., 1998. — С. 273. — (Серія «Хто є хто в Україні»).

21. Про відзначення нагородами України працівників Національної академії наук України : Указ Президента України від 26 листоп. 1998 р., № 1312/98 // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1312/98>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова нагороджено відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» III ступеня.

22. Про присвоєння рангів державним службовцям: Указ Президента України від 14 квіт. 1998 р. № 295/98 // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/295/98>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкову присвоєно перший ранг державного службовця.

23. Робоча група: додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 лют. 1998 р. № 114-р «Про створення робочої групи для опрацювання найважливіших прогностичних документів щодо стратегії економічного та соціального розвитку, підготовки пропозицій для прискорення структурних зрушень і розв'язання невідкладних проблем в економіці» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/114-98-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи [із забезпечення практичної реалізації Програми діяльності Кабінету Міністрів України].

24. Склад Координаційної групи з розроблення проекту «Україна — 2010» : [додаток до] Розпорядження Президента України від 26 лют. 1998 р. № 43/98-рп «Про проект «Україна — 2010» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/207-98-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Координаційної групи з розроблення проекту «Україна — 2010».

25. Склад міжвідомчої групи з питань розроблення документів для делегації України на Спеціальному міждержавному форумі з удосконалення діяльності СНД та його реформування : [додаток до] Розпоряд-

ження Кабінету Міністрів України від 30 берез. 1998 р. № 207-р // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/207-98-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу міжвідомчої групи з питань розроблення документів для делегації України на Спеціальному міждержавному форумі з удосконалення діяльності СНД та його реформування.

26. Склад робочої групи з підготовки проекту Програми «Україна — 2010» : додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 верес. 1998 р. № 939-р // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/939-98-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки проекту Програми «Україна — 2010».

1999

27. Пирожков Сергій Іванович // Імена України : біогр. щоріч. 1999 / Укр. акад. наук нац. прогресу, Ін-т гуманіт. дослідж. ; редкол.: Ю.О. Храмов (голов. ред.), В.Г. Бар'яхтар, І.Д. Безгін [та ін.]. — Київ : Фенікс, 1999. — С. 329.

28. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні : [біогр. довід.] / Київ. наук. т-во ім. Петра Могили ; уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 1999. — С. 214.

29. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення наукової конференції «Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року»: [додаток до] Розпорядження Президента України від 19 січ. 1999 р. № 5/99-рп «Про наукову конференцію «Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/99-rp>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення наукової конференції «Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року».

2000

30. Національна академія наук України: довідник: 2000 / довід. підготували: В.М. Палій, О.П. Ульяненко, Н.В. Белякова [та ін.]. — Київ, 2000. — 436 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 33, 344.

31. Організаційний комітет з підготовки і проведення Міжнародної конференції пам'яті жертв геноциду Українського народу : додаток до

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2000 р. № 459-р «Про проведення Міжнародної конференції пам'яті жертв геноциду Українського народу» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2000-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до організаційного комітету з підготовки і проведення Міжнародної конференції пам'яті жертв геноциду Українського народу.

32. Офіційна Україна сьогодні: [довідник] : інформація станом на грудень 2000 р. / уклад.: Г. Андрушак, Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 2000. — XV, 638 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 255, 546.

33. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні : [біогр. довід.] / Київ. наук. т-во ім. Петра Могили ; уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 2000. — С. 371.

34. Склад Комісії з розроблення Концепції розвитку гуманітарної сфери України : [додаток до] Розпорядження Президента України від 21 січ. 2000 р. № 19/2000-рп «Про Комісію з розроблення Концепції розвитку гуманітарної сфери України» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/19/2000-rp>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Комісії з розроблення Концепції розвитку гуманітарної сфери України.

35. Склад Організаційного комітету з проведення науково-теоретичної конференції «Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2000 — 2004 роки»: [додаток до] Розпорядження Президента України від 24 трав. 2000 р. № 204/2000-рп «Про проведення науково-теоретичної конференції «Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2000—2004 роки» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/204/2000-rp>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з проведення науково-теоретичної конференції «Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2000—2004 роки».

36. Склад робочих груп з опрацювання окремих розділів Послання Президента України до Верховної Ради України : [додаток до] Розпорядження Президента України від 11 жовт. 2000 р. № 311/2000-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2000-rp>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з опрацювання розділу Послання Президента України до Верховної Ради України «Проблема бідності в контексті політики соціально-економічних перетворень та стратегії реформ».

37. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні : [біогр. довід.] / Київ. наук. т-во ім. Петра Могили ; уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 2001. — С. 344.

38. Про Національний інститут проблем міжнародної безпеки : Указ Президента України від 16 берез. 2001 р. № 173/2001 // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 12. — Ст. 484. — С. 6—7 ; Уряд. кур'єр. — 2001. — 27 берез.

С.І. Пирожкова призначено директором Національного інституту проблем міжнародної безпеки.

39. Про призначення С. Пирожкова головою української частини Спільної робочої групи Україна—НАТО з питань військової реформи високого рівня : Розпорядження Президента України від 23 жовт. 2001 р. № 287/2001-рп // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2001-рп>. — Назва з екрана.

40. Про призначення С. Пирожкова заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 23 жовт. 2001 р. № 1008/2001 // Уряд. кур'єр. — 2001. — 25 жовт.

41. Склад групи експертів з підготовки проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України : додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовт. 2001 р. № 466-р «Про схвалення Концепції Програми діяльності Кабінету Міністрів України» // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 40. — Ст. 1812. — С. 55—82.

С.І. Пирожкова включено до складу експертів з підготовки проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

42. Склад Координаційної ради з підготовки та видання Національного атласу України : [додаток до] Указу Президента України від 1 серп. 2001 р. № 574/2001 «Про Національний атлас України» // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 32. — Ст. 1460. — 132—135 ; Уряд. кур'єр. — 2001. — 9 серп.

С.І. Пирожкова включено до складу Координаційної ради з підготовки та видання Національного атласу України.

43. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть» : [додаток до] Розпорядження Президента України від 8 груд. 2000 р. № 369/2000-рп «Про науково-практичну конференцію «Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть» // Уряд. кур'єр. — 2001. — 16 січ.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Нові політичні реалії України на рубежі тисячоліть».

44. Склад робочих груп з опрацювання окремих розділів Послання Президента України до Верховної Ради України : [додаток до] Розпо-

рядження Президента України від 18 трав. 2001 р. № 142/2001-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/142/2001-рп>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з опрацювання розділу Послання Президента України до Верховної Ради України «Економічні відносини України і Російської Федерації у стратегічній перспективі».

45. Склад робочої групи з розроблення пропозицій щодо поглиблення економічних відносин з Російською Федерацією: [додаток до] Розпорядження Президента України від 12 січ. 2001 р. № 4/2001-рп «Про роботу групи з розроблення пропозицій щодо поглиблення економічних відносин з Російською Федерацією» // Уряд. кур'єр. — 2001. — 24 січ.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з розроблення пропозицій щодо поглиблення економічних відносин з Російською Федерацією.

2002

46. Офіційна Україна сьогодні. 2002: [довідник] : інформація станом на грудень 2001 р. — Київ : Укр. Вид. Центр, 2002. — XI, 672 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 267, 290.

47. Пирожков Сергій Іванович // Імена України: біогр. щоріч. 2001 / Укр. акад. наук нац. прогресу, Ін-т гуманіт. дослідж.; редкол.: Ю.О. Храмов (голов. ред.), В.Г. Бар'яхтар, І.Д. Безгін [та ін.]. — Київ : Фенікс, 2002. — С. 434—435.

48. Пирожков Сергій Іванович // Філософія політики : корот. енцикл. слов. / НАН України, Акад. пед. наук України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — Київ : Знання України, 2002. — С. 417—418.

49. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в державному управлінні : [біогр. довід.]. — Київ : Укр. Видав. Центр, 2002. — С. 404. — (Державне управління).

50. Про присудження Державних премій України в галузі науки і техніки 2002 року : Указ Президента України від 16 груд. 2002 р. № 1171/2002 // Офіц. вісн. України. — 2002. — № 51. — Ст. 2287. — С. 22—30; Уряд. кур'єр. — 2002. — 21 груд.

С.І. Пирожкову присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки 2002 року (за роботу «Науково-методологічні засади системи національної безпеки України»).

51. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України» : [додаток до] Розпорядження Президента України від 26 верес. 2002 р. № 342/2002-рп «Про науково-практичну конференцію «Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України» // Уряд. кур'єр. — 2002. — 9 жовт.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України».

52. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення наукової конференції «Становлення середнього класу в Україні — важливий чинник побудови демократичної держави і громадянського суспільства»: [додаток до] Розпорядження Президента України від 25 верес. 2002 р. № 336/2002-рп «Про наукову конференцію «Становлення середнього класу в Україні — важливий чинник побудови демократичної держави і громадянського суспільства» // Уряд. кур'єр. — 2002. — 2 жовт.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення наукової конференції «Становлення середнього класу в Україні — важливий чинник побудови демократичної держави і громадянського суспільства».

53. Склад спеціальної комісії з перевірки дотримання вимог законодавства щодо умов транзиту російської нафти через Одеський порт: додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2002 р., № 23-р «Про спеціальну комісію з перевірки дотримання вимог законодавства щодо умов транзиту російської нафти через Одеський порт» // Законодавство України: [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/23-2002-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу спеціальної комісії з перевірки дотримання вимог законодавства щодо умов транзиту російської нафти через Одеський порт.

54. Склад Української національної комісії з питань правопису: [додаток до] Постанови Кабінету Міністрів України від 19 лют. 2002 р. № 198 «Про Українську національну комісію з питань правопису» // Офіц. вісн. України. — 2002. — № 8. — Ст. 361. — С. 364—367.

С.І. Пирожкова включено до складу Української національної комісії з питань правопису.

55. Структура щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України 2003 року : [додаток до] Розпорядження Президента України від 11 жовт. 2002 р. № 354/2002-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» // Уряд. кур'єр. — 2002. — 16 жовт.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки тематичної доповіді «Демографічний розвиток: сучасні проблеми та перспективи».

2003

56. Офіційна Україна сьогодні. 2003 : [довідник] : інформація станом на лютий 2003 р. — Київ : Укр. Вид. Центр, 2003. — X, 661 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 260, 280, 556.

57. Пирожков Сергій Іванович // Національна академія наук України: персон. склад, 1918—2003 / уклад.: В.М. Палій, Ю.О. Храмов; відп. ред. В.Л. Богданов. — Київ : Фенікс, 2003. — С. 68 : портр.

58. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в державному управлінні: [біогр. довід.]. — Київ : Укр. Видав. Центр, 2003. — С. 431. — (Державне управління).

59. Про присвоєння С. Пирожкову почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України»: Указ Президента України від 20 черв. 2003 р. № 544/2003 // Уряд. кур'єр. — 2003. — 9 лип.

60. Склад Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів : [додаток до] Постанови Кабінету Міністрів України від 26 берез. 2003 р. № 379 «Про зміну складу Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів» // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 13. — Ст. 574. — С. 29—31.

С.І. Пирожкова включено до складу Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів.

61. Склад Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 12 лют. 2003 р. № 123/2003 «Питання Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України» // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 7. — Ст. 280. — С. 41—45 ; Уряд. кур'єр. — 2007. — 25 лют.

С.І. Пирожкова включено до складу Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції.

62. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004—2015)» : [додаток до] Розпорядження Президента України від 26 листоп. 2003 р. № 393/2003-рп «Про науково-практичну конференцію «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004—2015)» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/393/2003-rp>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення науково-практичної конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки (2004—2015)».

63. Склад робочих груп з підготовки щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України 2004 року: [додаток до] Розпорядження Президента України від 19 лип. 2003 р. № 206/2003-рп «Про підготовку щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України» // Уряд. кур'єр. — 2003. — 2 серп.

С.І. Пирожкова включено до складу робочої групи з підготовки тематичної доповіді «Оборонна політика України у контексті глобального розвитку».

2004

64. Губерський Л.В. Пирожков Сергій Іванович // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; редкол.: Л.В. Губерський, В.А. Вергун, В.І. Головченко [та ін.]. — К.: Знання України, 2004. — Т. 2: М—Я. — С. 294.

65. Офіційна Україна сьогодні. 2004: [довідник]: інформація станом на грудень 2003 р. — 7-ме вид. — Київ: К.І.С., 2004. — XV, 824 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 172, 302, 685.

66. Пирожков Сергій Іванович // Кияни: біогр. слов. / Укр. т-во істориків науки, Ін-т гуманіт. дослідж. Укр. акад. наук; редкол.: Ю.О. Храмов (голов. ред.), І.Д. Безгін, Ю.К. ДуPLEнко [та ін.]. — Київ: Фенікс, 2004. — С. 292: портр.

67. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні: [біогр. довід.] / уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ: К.І.С., 2004. — С. 647.

68. Про внесення змін до складу Координаційної ради з підготовки та видання Національного атласу України: Указ Президента України від 14 лют. 2004 р. № 192/2004 // Офіц. вісн. України. — 2004. — № 7. — Ст. 391. — С. 11—12.; Уряд. кур'єр. — 2004. — 25 лют.

С.І. Пирожкова включено до складу Координаційної ради з підготовки та видання Національного атласу України.

69. Про затвердження складу редакційної колегії журналу «Економіка України»: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства фінансів України, Національної академії наук України від 1 жовт. 2004 р. № 368/618/424 // Ліга: Закон Еліт: база даних / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — Назва з екрана.

Затвердити редакційну колегію журналу «Економіка України» на чолі з головним редактором Пирожковим С.І. у складі, що додається.

70. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення в Україні у 2004 році Року сім'ї: [додаток до] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2004 р. № 102-р «Про затвердження складу Організаційного комітету з підготовки та проведення в Україні у 2004 році Року сім'ї» // Законодавство України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/102-2004-p>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення в Україні у 2004 році Року сім'ї.

2005

71. Національна академія наук України: довідник: 2005. — Київ, 2005. — 148 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 122.

72. Об'єднаний інститут економіки Національної академії наук України. Пирожков Сергій Іванович // Київський літопис XXI століття:

визнач. імена та підприємства України: 2004 — 2005 / НАН України, Акад. пед. наук України, Акад. мед. наук України [та ін.]. — Київ : Метр, 2005. — С. 15—16 : портр.

73. Офіційна Україна сьогодні. 2005 : [довідник]. — 8-ме вид. — Київ : К.І.С., 2005. — XI, 705 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 130, 246, 333, 583.

74. Про директора Національного інституту проблем міжнародної безпеки: Указ Президента України від 1 листоп. 2005 р. № 1526/2005 // Офіц. вісн. України. — 2005. — № 44. — Ст. 2766. — С. 39.

С.І. Пирожкова призначено директором Національного інституту проблем міжнародної безпеки.

75. Про звільнення С. Пирожкова з посади заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України — директора Національного інституту проблем міжнародної безпеки : Указ Президента України від 19 листоп. 2005 р. № 1493/2005 // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1493/2005>. — Назва з екрана.

76. Про призначення С. Пирожкова заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері : Указ Президента України від 19 листоп. 2005 р. № 1494/2005 // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1494/2005>. — Назва з екрана.

77. Склад Української частини Підкомітету з міжнародного співробітництва Українсько-російської міждержавної комісії : додаток № 4 до Указу Президента України від 4 листоп. 2005 р. № 1543/2005 «Про питання української частини Українсько-російської міждержавної комісії» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1543/2005>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожков — член групи української частини Підкомітету з міжнародного співробітництва Українсько-російської міждержавної комісії.

2006

78. Національна академія наук України : довідник : 2006. — Ч. 1. — Київ, 2006. — 202 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 46.

79. Офіційна Україна сьогодні. 2006 : [довідник] : інформація станом на листопад 2005 р. — 9-те вид. — Київ : К.І.С., 2006. — 831 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 143, 273, 686.

80. Про створення спеціалізованих вчених рад (Витяг) : Постанова президії Вищої атестаційної комісії України від 13 квіт. 2006 р. № 8-06/4 // Бюл. Вищ. атестац. комісії України. — 2006. — № 7. — С. 18—21.

Створено в Інституті демографії та соціальних досліджень НАН України спеціалізовану вчену раду Д 26.247.01 із правом приймати до розгляду та проводити захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.09.01 — демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика терміном на три роки.

С.І. Пирожкова призначено головою спецради.

81. Склад Експертної ради при Національній академії наук України з експертизи фундаментальних науково-дослідних робіт: додаток 1 до постанови президії НАН України від 18 листоп. 2006 р. № 270 «Про організацію експертизи фундаментальних науково-дослідних робіт» // Ліга : Закон Еліт: база даних / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Експертної ради при Національній академії наук України з експертизи фундаментальних науково-дослідних робіт.

82. Склад Організаційного комітету з підготовки та проведення Саміту ГУАМ 2006 року: [додаток до] Указу Президента України від 3 квіт. 2006 р. № 278/2006 «Про забезпечення підготовки та проведення Саміту ГУАМ 2006 року» // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогн. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/278/2006>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та проведення Саміту ГУАМ 2006 року.

2007

83. Офіційна Україна сьогодні. 2007: [довідник] : інформація станом на грудень 2006 р. — Київ : К.І.С., 2007. — 824 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 132, 279, 695.

84. Пирожков Сергій Іванович // Імена України. 2007 : біогр. енцикл. слов. / Ін-т гуманіт. дослідж. Укр. акад. наук ; редкол.: Ю.О. Храмов (голов. ред.), В.Г. Бар'яхтар, І.Д. Безгін [та ін.]. — Київ : Фенікс, 2007. — С. 396—397.

85. Пирожков Сергій Іванович // Київ: іст.-біогр. енцикл. довід. / Ін-т гуманіт. дослідж. Укр. акад. наук ; відп. ред. Ю.О. Храмов. — Київ : Фенікс, 2007. — С. 884 : портр.

86. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в Україні : [біогр. довід.] / уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 2007. — С. 754—755.

87. Про призначення С. Пирожкова Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова : Указ Президента України від 03.03.2007 р. № 167/2007 // Ліга : Закон Еліт: база даних / Інформ.-аналіт. центр «Ліга». — Назва з екрана.

88. Про звільнення С. Пирожкова з посади заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішньополітичній сфері — директора Національного інституту проблем міжнародної безпеки : Указ Президента України від 17 берез.

2007 р. № 213/2007 // Законодавство України : [база даних] / Верховна Рада України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213/2007>.

89. Сірук М. Завдання для Пирожкова. Екс-заступник секретаря РНБО буде вирішувати придністровський конфлікт з Кишинева // День. — 2007. — № 41. — 7 берез.

90. Сергій Пирожков — Надзвичайний і Повноважний Посол України [в Республіці Молдова] // Україна дипломатична : наук. щоріч. Вип. 8 // Дипломат. акад. при М-ві закордон. справ України, Генер. дирекція Київ. міськради з обслуговув. інозем. представництв, Іст. клуб «Планета» ; упоряд.: Л. Губерський, П. Кривонос, Б. Гуменюк [та ін.]. — Київ, 2007. — С. 454 : портр.

91. Пирожков С. Придністровський вузол: [бесіда з Надзв. і Повноваж. Послом України в Республіці Молдова] / Сергій Пирожков ; записав Микола Сірук // День. — 2007. — 8 верес. — С. 3.

2008

92. Видатний вчений-економіст: до 60-річчя академіка НАН України С.І. Пирожкова // Економіка України. — 2008. — № 7. — С. 94—95.

93. Офіційна Україна сьогодні. 2008: [довідник] : інформація станом на лютий 2008 р. — Київ : К.І.С., 2008. — 876 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 252, 736.

94. Пирожков Сергій Іванович // Палій В.М. Національна академія наук України, 1918—2008 : персон. склад / В.М. Палій, Ю.О. Храмов ; Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. — 5-те вид., допов. і випр. — Київ : Фенікс, 2008. — С. 83 : портр.

95. Пирожков Сергій Іванович, академік НАН України // Україна наукова = Science in Ukraine : довід.-імідж. вид. Т. 1, вип. 2 / НАН України, Укр. акад. геральдики, товар. знаку та логотипу, Укр. конфедерація журналістів ; авт.-упоряд. В.В. Болгов. — Київ : Поліграфкнига, 2008. — С. 208 : портр.

96. Пирожков Сергій Іванович // Хто є хто в державному управлінні : [біогр. довід.] / уклад. та ред. вид.: Ю. Марченко, О. Телемко. — Київ : К.І.С., 2008. — С. 647. — (Хто є хто в Україні. Серію засновано 1992 року).

97. Про відзначення державними нагородами України : Указ Президента України від 26 черв. 2008 р. № 584/2008 // Офіц. вісн. Президента України. — 2008. — № 26. — Ст. 842. — С. 81 ; Уряд. кур'єр. — 2008. — 2 лип.

С.І. Пирожкова нагороджено орденом «За заслуги» II ступеня.

98. Про присвоєння С. Пирожкову дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла: Указ Президента України від 23 серп. 2008 р. № 761/2008 // Офіц. вісн. Президента України. — 2008. — № 32. — Ст. 1022. — С. 81.

99. 60-річчя академіка НАН України С.І. Пирожкова // Вісн. Нац. акад. наук України. — 2008. — № 6. — С. 79—80.

100. Геєць В.М., Лібанова Е.М. Вітаємо ювіляра! // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — № 1 (9). — С. 227—229.

101. Пахомов Ю.М. Рецензія на вибрані наукові праці С.І. Пирожкова у двох томах. Том 1. Демографічний і трудовий потенціал. — Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2008. — 934 с. // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — № 2 (10). — С.179—180.

2009

102. Національна академія наук України : довідник, 2009 : у 2 ч. / НАН України.— Київ : Академперіодика, 2009.

Ч. 1. — 214 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 48.

Ч. 2. — 399 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 251, 260.

103. Офіційна Україна сьогодні: [довідник]: інформація станом на лютий 2009 року. — Київ : К.І.С., 2009. — 704 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 253, 582.

104. Сергій Пирожков — Надзвичайний і Повноважний Посол України [в Республіці Молдова] // Україна дипломатична : наук. щоріч. Вип. 10 // М-во закордон. справ України, Дипломат. акад., Генер. дирекція Київ. міськради з обслуговув. інозем. представництв, Іст. клуб «Планета» ; упоряд.: Л. Губерський, П. Кривонос, Б. Гуменюк [та ін.]. — Київ, 2009. — С. 214 : портр.

2010

105. Сергій Пирожков — Надзвичайний і Повноважний Посол України [в Республіці Молдова] // Україна дипломатична : наук. щоріч. Вип. 11 // М-во закордон. справ України, Дипломат. акад., Генер. дирекція з обслуговув. інозем. представництв [та ін.] ; упоряд.: Л. Губерський, П. Кривонос, Б. Гуменюк [та ін.]. — Київ, 2010. — С. 99 : портр.

2011

106. *Кіндзерський Ю.В.* Пирожков Сергій Іванович / Ю.В. Кіндзерський // Енциклопедія історії України : у 10 т. / Ін-т історії України НАН України ; редкол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.Ф. Верстюк [та ін.]. — Київ, 2011. — Т. 8 : Па-Прик. — С. 211—212 : портр.

107. Сергій Пирожков — Надзвичайний і Повноважний Посол України [в Республіці Молдова] // Україна дипломатична: наук. щоріч. Вип. 12 // М-во закордон. справ України, Дипломат. акад., Генер. дирекція з обслуговув. інозем. представництв [та ін.] ; упоряд.: Л. Губерський, П. Кривонос, Б. Гуменюк [та ін.]. — Київ, 2011. — С. 233 : портр.

2012

108. Національна академія наук України: довідник: 2012. — Ч. 2. / довід. підготували: В.М. Палій, О.П. Ульяненко, І.Ю. Вербенко [та ін.] — Київ, 2012. — 435 с.

Пирожков Сергій Іванович. — С. 267, 278.

2013

109. Вітання ювіляра С.І. Пирожкова з нагоди 65-річчя // Демографія та соціальна економіка. — 2013. — № 1. — С. 146—147.

110. *Губерський Л.В.* Пирожков Сергій Іванович // Українська дипломатична енциклопедія: у 5 т. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; за заг. ред. Д.В. Табачника; редкол.: Д.В. Табачник (голова), М.М. Гнатовський, В.І. Головченко [та ін.]. — Київ, 2013. — Т. 4 : О—С. — С. 154.

111. Пирожков Сергій Іванович // Палій В.М. Національна академія наук України, 1918—2013 : персон. склад / В.М. Палій, Ю.О. Храмов; Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. — 6-те вид., допов. і випр. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 109 : портр.

112. *Гець В.М., Лібанова Е.М.* Вітаємо ювіляра! // Демографія та соціальна економіка. — 2013. — № 1 (19). — С. 146—147.

113. Національна Академія наук України. 1918 — 2013. Хронологія. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 386, 407, 433, 445.

2014

114. Пирожков Сергій Іванович // Відділення економіки НАН України: іст.-біогр. довід. / НАН України. — Київ : Академперіодика, 2014. — С. 64 : портр.

115. Про звільнення С. Пирожкова з посади Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова : Указ Президента України від 29 жовт. 2014 р. № 832/2014 // Офіц. вісн. Президента України. — 2014. — № 42. — Ст. 1817. — С. 35.

116. Сергій Пирожков — Надзвичайний і Повноважний Посол України [в Республіці Молдова] // Україна дипломатична : наук. щоріч. Вип. 15 // М-во закордон. справ України, Дипломат. акад., Генер. дирекція з обслуговув. інозем. представництв, Іст. клуб «Планета»; упоряд.: Л. Губерський, П. Кривонос, Б. Гуменюк [та ін.]. — Київ, 2014. — С. 498 : портр.

2015

117. Пирожков Сергій Іванович // Велика українська енциклопедія : словник / Держ. наук. установа «Енциклопедичне видавництво»; авт. кол.: А.М. Киридон (керівник), О.М. Любовець (відп. за вип.), О.М. Бе-

резовський [та ін.] ; рец.: А.Г. Загородній, Л.Г. Руденко, В.А. Смолій [та ін.]. — Київ, 2015. — С. 953.

118. Склад Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки : [додаток до] Указу Президента України від 18 черв. 2015 р. № 345/2015 «Про склад Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки» // Офіц. вісн. України. — 2015. — № 50. — Ст. 1594. — С. 14—22 ; Уряд. кур'єр. — 2015. — 10 лип.

С.І. Пирожкова включено до складу Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки.

119. Склад Української національної комісії з питань правопису : додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2015 р. № 416 «Про затвердження нового складу Української національної комісії з питань правопису» // Офіц. вісн. України. — 2015. — № 50. — Ст. 1615. — С. 64—66 ; Уряд. кур'єр. — 2015. — 22 лип.

С.І. Пирожкова включено до складу Української національної комісії з питань правопису.

2016

120. Зустріч віце-президента НАН України С.І. Пирожкова з провідними вченими Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» // Економіст. — 2016. — № 1. — С. 1.

121. Пирожков С. Про озброєну поліцейську місію ОБСЄ і «багатослівність» Києва: Сергій Пирожков: «Якщо приймають рішення, то їх необхідно офіційно фіксувати» / Сергій Пирожков ; бесіду вів Микола Сірук // День. — 2016. — 3—4 черв. (№ 96—97). — С. 6.

Бесіда з учасником робочої підгрупи з політ. питань тристорон. контактної групи Сергієм Пирожковим про ситуацію навколо створення поліцейської збройної місії та хід переговорів у Мінську щодо врегулювання конфлікту на Донбасі.

122. Про нагородження відзнакою Президента України — ювілейною медаллю «25 років незалежності України» : Указ Президента України від 19 серп. 2016 р. № 336/2016 // Офіц. інтернет-представництво Президента України. — Електрон. дані та прогр. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/3362016-20405>. — Назва з екрана.

С.І. Пирожкова нагороджено відзнакою Президента України — ювілейною медаллю «25 років незалежності України».

123. Сергій Пирожков: «Економіка природокористування має стати стратегічним напрямом економічних досліджень в умовах нової системи геополітичних координат та природно-ресурсних обмежень» : інтерв'ю / С.І. Пирожков ; підготував Владислав Рошкевич // Економіст. — 2016. — № 1. — С. 2—3 : портр.

2017

124. Склад Організаційного комітету з підготовки та відзначення 100-річчя Національної академії наук: додаток до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 верес. 2017 р. № 657-р «Про утворення Організаційного комітету з підготовки та відзначення 100-річчя Національної академії наук» // Уряд. кур'єр. — 2017. — 27 верес.

С.І. Пирожкова включено до складу Організаційного комітету з підготовки та відзначення 100-річчя Національної академії наук.

125. Стратегії, що творять Україну: 25 років Нац. ін-ту стратег. дослідж. / Нац. ін-т стратег. дослідж.; за заг. ред. О.С. Власюка. — Київ : Фенікс, 2017. — 531 с. : портр.

Про Пирожкова С.І. та його праці. — С. 10, 11, 123—126, 130, 131, 139, 191, 192, 220, 268, 289, 433, 436, 440, 442 : портр.

2018

126. Сергій Іванович Пирожков [Електронний ресурс] // Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Видатні випускники кафедри статистики. — Режим доступу : https://fisit.kneu.edu.ua/ua/depts9/k_statystyky/history_kafstat/

**ДИСЕРТАЦІЙНІ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ КАНДИДАТА / ДОКТОРА НАУК,
ВИКОНАНІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ /
ЗА НАУКОВОЮ КОНСУЛЬТАЦІЄЮ
С.І. ПИРОЖКОВА**

Кандидатські дисертації

Жалило Ярослав Анатолійович. Стратегія і тактика в державному регулюванні ринкових економічних систем. Спеціальність 08.01.01 — економічна теорія (21.01.1996).

Юзефович Владислава Володимирівна. Соціально-демографічні аспекти формування трудового потенціалу сільського населення України. Спеціальність 08.09.01 — демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика (23.11.1999).

Давиденко Вікторія Бориславівна. Профорієнтація та професійне навчання населення в умовах закриття потенційно небезпечних об'єктів. Спеціальність 08.09.01 — демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика (25.01.2005).

Платонов Андрій Вікторович. Протидія нелегальній міграції як чинник забезпечення національної безпеки України. Спеціальність 21.01.01 — основи національної безпеки держави (політичні науки) (09.11.2006).

Мішин Андрій Олександрович. Трансрегіональна стабільність як чинник зовнішньої безпеки України. Спеціальність 21.01.01 — основи національної безпеки держави (політичні науки) (30.01.2007).

Єнін Євгеній Володимирович. Забезпечення національних інтересів України у процесі врегулювання придністровського конфлікту. Спеціальність 21.01.01 — основи національної безпеки держави (політичні науки) (30.06.2010).

Корнієнко Олена Олексіївна. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів. Спеціальність 08.09.01 — демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика (20.02.2018).

Докторські дисертації

Качинський Анатолій Броніславович. Методологія математичного моделювання ризиків і загроз екологічній безпеці України. Спеціальність 05.13.02 — математичне моделювання в наукових дослідженнях (22.02.1996).

Мунтіян Валерій Іванович. Витрати на оборону в економіці держави. Спеціальність 08.02.03 — організація управління, планування і регулювання економіки (24.04.1998).

Сафарова Гаянэ Леоновна. Демографические закономерности старения населения. Специальность 14.00.53 — геронтология и гериатрия (25.04.2002).

Саріогло Володимир Георгійович. Методологічні принципи забезпечення надійності результатів вибірових обстежень населення. Спеціальність 08.03.01 — статистика (19.12.2005).

Блудова Тетяна Володимирівна. Розвиток транзитного потенціалу України: проблеми економічної безпеки. Спеціальність 21.04.01 — економічна безпека держави (30.01.2007).

Гладун Олександр Миколайович. Методологічні засади формування вибірових сукупностей населення в системі державної статистики України Спеціальність 08.00.10 — статистика (24.02.2009).

СЛОВО ПРО КОЛЕГУ

С.І. ПИРОЖКОВ: НА ШЛЯХУ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

25 грудня 1991 р. за ініціативою Президента Академії наук України академіка Б.Є. Патона Президія АН України ухвалила рішення про створення Інституту стратегічних досліджень. Доля сформулювати і захистити на Президії АН України науково-практичну концепцію установи випала доктору економічних наук Пирожкову Сергію Івановичу, який і був Постановою Президії АН України призначений директором-організатором Інституту.

На той час зародковий стан українського суспільства і слабка розвиненість державницького мислення значною мірою гальмували державотворчі процеси та самовизначення країни в геополітичному оточенні. Це ставало все наочнішим порівняно із активними державотворчими процесами у посткомуністичних європейських державах включно з країнами Балтії. Як наслідок, молода Українська держава конче потребувала розробки стратегічних орієнтирів розвитку та забезпечення органів державної влади незалежної України відповідними рекомендаціями.

Зважаючи на це, Президент України Л.М. Кравчук своїм Указом від 4 березня 1992 р. № 127 перетворив Інститут стратегічних досліджень Академії наук України в Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД), який підпорядкував безпосередньо Президентові України. Цим же Указом директором вже Національного інституту стратегічних досліджень був призначений С.І. Пирожков, а методичне керівництво Інститутом покладено на Академію наук України.

Першочерговим завданням директора стало визначення концептуальних засад функціонування новоствореної державниць-

кої науково-дослідницької установи. На думку С.І. Пирожкова головне завдання цієї установи мало полягати у виробленні науково обґрунтованих стратегічних моделей майбутнього та вибору на їх основі найвірогідніших варіантів для ухвалення рішень на рівні виконавчої влади. Він настійливо стверджував, що НІСД не повинен дублювати вузькопрофільні розробки, які проводять спеціалізовані академічні та відомчі інститути. Натомість, творчо залучаючи доробки останніх, Національний інститут стратегічних досліджень мав генерувати нові ідеї, здатні забезпечити наукове передбачення та вироблення стратегій розбудови державності в Україні, концептуальне уявлення про її національну безпеку.

Отже, йшлося не про розробку окремих функціональних прогнозів, а про створення комплексної стратегії політичного, соціального, економічного та духовного розвитку України. Таким чином на першому етапі діяльності Інституту перед ним були поставлені завдання проведення аналітичних і прогнозних розробок з питань стратегічного, геополітичного, суспільно-політичного, соціально-економічного, державно-правового, військово-політичного та духовного розвитку України.

Виходячи з цього, С.І. Пирожков на початковому етапі становлення Інституту запропонував сконцентрувати дослідження на наукових напрямках, що стосувалися проблем глобального суспільного розвитку та національної безпеки; соціально-економічної стратегії; державно-правового розвитку; демографічної стратегії та якості ринку праці; інтелектуального і духовного розвитку; воєнно-стратегічного будівництва та методології ухвалення соціально-політичних рішень.

Зрозуміло, що на той час держава ще не могла створити достатньо комфортні умови діяльності НІСД. Для початку було виділено приміщення в Адміністрації Президента на вул. Банковій, а пізніше, значною мірою завдяки наполегливості директора, НІСД було надано будівлю по вул. Пирогова, 7А, яку поступово і не без проблем звільняли колишні її орендарі. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення інституту також не можна було вважати достатнім. Але вже з'явилися перші комп'ютери, що значно прискорювало науково-дослідну та аналітичну роботу. Сьогодні важко зрозуміти, як можна працювати без інтернету та швидкого постачання інформації з різних джерел, але тоді вистачало преси та бібліотечних фондів.

За порівняно короткий час свого існування, незважаючи на труднощі становлення, колективом Інституту під керівництвом С.І. Пирожкова підготовлено ряд важливих аналітичних і прогностичних матеріалів, що були використані під час вироблення конкретних рішень органами державної влади, видано низку наукових праць. Значна увага приділялася координації наукових досліджень з іншими установами, зокрема з інститутами Академії наук України, з питань підготовки зведених матеріалів для Президента України та органів державної влади.

Уже початковий період діяльності НІСД був позначений активною участю його співробітників у роботі комісій Верховної Ради України. У полі зору Інституту постійно знаходились питання налагодження творчих зв'язків із зарубіжними науковими центрами з метою проведення спільних досліджень, підготовки висококваліфікованих наукових кадрів.

І хоча в структурі Інституту функціонувало лише 7 аналітичних наукових відділів, активно розгорталися глибокі фундаментальні дослідження, котрі сформувались і реалізовувались у 12 наукових проектах на 1992—1995 рр.

Найважливіші досягнення Національного інституту стратегічних досліджень були спрямовані на захист національних інтересів і зміцнення національної безпеки України. У своїй діяльності на посаді директора НІСД Сергій Іванович Пирожков послідовно втілював ідею, що *у розбудові Української Держави забезпечення національної безпеки є першочерговою справою величезної суспільної ваги*. Нехтування або зволікання з реалізацією цього завдання несе величезні загрози нашій державі й навіть може спричинити її руйнування. Аби запобігти цьому незалежна Україна мусить рішуче актуалізувати ідею національної безпеки як усвідомленої потреби самозбереження її народу у формі дієспроможної державно організованої системи.

Початком творчої діяльності Інституту стала розробка під керівництвом С.І. Пирожкова матеріалів до наукової *концепції національної безпеки України*, які були використані під час підготовки нормативних документів Президента України щодо створення Ради національної безпеки України й розбудови окремих елементів системи національної безпеки держави. Було обґрунтовано, що система національної безпеки є невід'ємним елементом і визначальною ознакою державно організованого суспільства. Як наслідок, її створення має збігатися у часі та просторі з

утвердженням самостійного державного існування Українського народу. При цьому Концепція національної безпеки України — це система науково обґрунтованих та ухвалених вищими органами державної влади поглядів щодо поняття, змісту, цілей, завдань, форм, шляхів і засобів її забезпечення. Офіційно ухвалена концепція національної безпеки України є науковою основою для законодавчого закріплення та реалізації державної політики у сфері захисту життєво важливих національних цінностей та інтересів народу.

Ще однією віхою на шляху становлення НІСД як провідного аналітичного центру України слід назвати працю «*Стратегії розвитку України: виклики часу і вибір*», яка стала, по суті, концентрованим підсумком творчих зусиль учених Інституту у 1993 р. Вона, поряд із глибоким аналізом стану суспільства, містила виклад підходів щодо концепції стратегічного розвитку України, можливих альтернативних сценаріїв, конкретних шляхів подальшого поступу суверенної України. За допомогою Міжнародного інституту демократії ім. Пилипа Орлика за підтримки представництва ООН в Україні ця наукова доповідь була перекладена англійською мовою. У подальшому вона була розповсюджена у міжнародних і політичних організаціях, зокрема серед членів Конгресу США, у наукових центрах Європи та США, і отримала високу оцінку міжнародної громадськості. Фахівці-політологи неодноразово підкреслювали фундаментальність цієї праці, широкий спектр висвітлених у ній проблем, її важливу роль у створенні позитивного іміджу України в світі.

У червні 1997 р. я із задоволенням поздоровив Сергія Івановича з новим призначенням. Указом Президента України Л.Д. Кучми йому було доручено створити новий науково-аналітичний підрозділ при Раді національної безпеки і оборони України, який отримав назву «Національний інститут українсько-російських відносин» (НІУРВ). Доктору економічних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України С.І. Пирожкову на той час належало більше 200 наукових праць, пов'язаних з геополітичним, економічним та соціально-демографічним розвитком України. Як іноземний член Академій суспільних та природничих наук РФ він був добре обізнаний і з суто російським баченням питання українсько-російських взаємин. С.І. Пирожков також вже мав великий досвід організації та керівництва подібного типу державної наукової установи — Національного інституту стратегічних досліджень.

Проблематика українсько-російських відносин на той час отримала своєрідний поштовх у зв'язку із підписанням базового Договору України і Російської Федерації. Очікувалося, що у досить проблемних до того відносинах із РФ нарешті запанує клімат довіри та взаємовигідного і рівноправного співробітництва. Наукове опрацювання широкого кола питань українсько-російських відносин й було покладено на новоутворену установу.

Інститут мав забезпечувати проведення фундаментальних досліджень та прикладних розробок у сфері політичного, економічного, військового, військово-технічного, гуманітарного та інших напрямів співробітництва України з Російською Федерацією. Як головні завдання Інституту було визначено наукове обґрунтування концептуальних засад відносин України з Російською Федерацією *в контексті зовнішньополітичних стратегій України в європейському та світовому просторах; аналітично-прогнозне супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України; порівняльний аналіз і прогнозування тенденцій геополітичного, економічного, соціально-політичного та воєнного розвитку РФ та України; здійснення ситуаційного моніторингу зовнішньої та внутрішньої політики РФ і вироблення рекомендацій щодо коригування стратегічного курсу і зовнішньополітичних ініціатив України; надання структурам виконавчої влади рекомендацій щодо ухвалення конкретних рішень у сфері українсько-російських відносин та ін.*

Відповідно до цього досить широкого кола завдань НІУРВ працював у таких основних напрямках, як політичні відносини, аналіз внутрішніх процесів в РФ, економічні, регіональні, гуманітарні, військові та військово-технічні відносини, стосунки в інформаційній сфері. До цього додавались завдання організаційно-наукової діяльності, зокрема: координація наукових досліджень з питань українсько-російських відносин, що проводяться іншими науково-дослідними установами і відповідають основним науковим напрямам діяльності Інституту; організація наукових конференцій, нарад, семінарів з найважливіших проблем. У коло завдань Інституту також входило співробітництво і підтримка творчих зв'язків із закордонними установами і вченими з найважливіших питань, що стосуються українсько-російських відносин, обмін результатами наукових досліджень і спеціалістами, а також участь у міжнародних конференціях та зустрічах.

Відповідно до цих завдань директором С.І. Пирожковим була визначена структура Інституту, яка включала вісім наукових

відділів за основними напрямками його наукової діяльності та допоміжні підрозділи. В Інституті було також передбачено підготовку наукових кадрів через аспірантуру та підвищення кваліфікації співробітників.

У досить стислі строки НІУРВ під керівництвом Пирожкова разом із Національним інститутом стратегічних досліджень *стає однією з базових інформаційно-аналітичних складових у системі ухвалення ключових державницьких рішень з проблем українсько-російських відносин.*

Для керівництва та науковців НІУРВ було зрозуміло, що сучасні тенденції розвитку економічних, правових та соціально-політичних процесів в Україні наприкінці 90-х років ХХ ст. потребують чіткого визначення її орієнтирів у глобальному та регіональному геополітичному просторах. Включення України до світового політичного і економічного простору, на його думку, мало здійснюватися із урахуванням стратегічних перспектив суспільної модернізації країни та тенденцій розвитку процесів глобалізації, які на той час набували стрімких обертів. Очевидно, що серед головних соціально-економічних та геополітичних орієнтацій України важливе місце займає і російський вектор.

На той час було видно, в якому складному стані знаходяться українсько-російські відносини. Але, попри ухвалення Базового Договору про співробітництво, конкретні умови та напрямки взаємовідносин між обома державами ще не були визначені. Очікувалося, що розробка стратегії українсько-російських відносин як на найближчу, так і на віддалену перспективу *має бути спрямована на розбудову та розвиток демократичних засад суспільства та ринкової економіки в обох країнах.* Реформи у Російській Федерації видавалися радикальнішими та далі просунутими, аніж в Україні. Отже, було доцільним скористатися російським досвідом.

Як українські, так і російські політики, науковці, громадські діячі робили багато для вивчення стосунків між обома країнами. Шляхи розвитку пропонувалися кожною стороною із урахуванням власного досвіду, але цілком ще було можливо також об'єднувати зусилля і разом аналізувати спільні проблеми, вступаючи в активний діалог.

За роки існування Інституту накопичено багатий досвід теоретичного та науково-аналітичного опрацювання, видано кілька фундаментальних монографій з окремих питань розвитку відносин України і Росії, десятки наукових статей у вітчизняних та за-

рубіжних періодичних виданнях. З квітня 1998 р. видається щомісячний часопис «Україна—Росія: аналітичний огляд». Серед найважливіших праць варто зазначити монографії та наукові збірники: «Експортний потенціал України на російському векторі: стан і прогноз» (1998), «Українсько-російські відносини: гуманітарний вимір» (1998), «Великий Договір України з Росією: історичний компроміс чи реальний шанс на стратегічне партнерство?» (1999), «Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в Черноморско-Каспийском регионе» (1999) тощо.

Своєрідним підсумком наукової роботи НІУРВ стала фундаментальна монографія колективу авторів «Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива» (2001), видана за головною редакцією С.І. Пирожкова та за науковою редакцією Б.О. Парахонського. У колективній монографії було представлено науково-аналітичний огляд українсько-російських відносин у широкому міжнародному контексті, історичний нарис процесів їх формування та стратегічна перспектива на майбутнє. Визначалися різні варіанти бачення місця і ролі України та Росії у сучасній системі міжнародних відносин на тлі процесів глобалізації та формування нових моделей світового ладу. У роботі значну увагу приділено сучасним тоді інтеграційним процесам як в європейському напрямі, так і на теренах СНД. Під кутом зору проблем міжнародної безпеки було проаналізовано позиції обох країн в різних регіонах світу та сфери перетинання їх інтересів, представлені прогнозні сценарії розвитку українсько-російських відносин на перспективу.

Проведення масштабного аналітичного дослідження і видання у результаті великої колективної монографії з питань українсько-російських відносин було украй актуальним. Дослідження сприяли кращому розумінню наявних між нашими країнами проблем як серед української громадськості, так і в зацікавлених колах політиків і науковців в Російській Федерації. Таке видання стало безпрецедентним явищем у науковій літературі з міжнародних проблем, оскільки фактично ще ніхто у вітчизняній науці не здійснював спроби досягнути весь комплекс питань українсько-російських відносин.

Монографія підводила ризику під певним етапом діяльності НІУРВ і водночас започатковувала діяльність створеного на його основі Указом Президента України від 16 березня 2001 р. № 173 Національного інституту проблем міжнародної безпеки (НІПМБ).

У процесі розвитку наукових досліджень НІУРВ ставало очевидним, що зосередження лише на проблематиці українсько-російських відносин не відповідає потенціалу Інституту. Фахівці Інституту у своїх дослідженнях постійно виходили за межі означеної тематики, отже на часі було досить істотне розширення дослідницької діяльності. Водночас, дослідження питань міжнародної безпеки, актуальність яких посилилася у зв'язку із подіями 11 вересня 2001 року, на той час були сконцентровані в Національному інституті стратегічних досліджень, що був переобтяжений комплексною розробкою проблем національної безпеки держави.

Вихід було знайдено в утворенні спеціалізованого на проблематиці міжнародної безпеки інституту, яким став НІПМБ. Під час його утворення було зазначено, що *Інститут здійснює фундаментальні дослідження та прикладні розробки з актуальних проблем глобальної і регіональної безпеки та стабільності, міжнародних відносин та зовнішньої політики, зовнішніх впливів на розвиток внутрішніх процесів в Україні*. При цьому корекції підлягали основні завдання Інституту, який паралельно з Національним інститутом стратегічних досліджень мав забезпечувати Президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України концептуальними та інформаційно-аналітичними матеріалами з актуальних питань розвитку міжнародних процесів, а також науково обґрунтованими пропозиціями стосовно формування стратегії у відносинах із провідними країнами світу, впливовими міжнародними організаціями і альянсами та ухвалення державних рішень у сфері національної безпеки й зовнішньої політики.

НІПМБ також проводив розробку прогностичних сценаріїв щодо політики провідних світових держав стосовно України, її стратегічних партнерів і найближчих сусідів, здійснював прогнозування виникнення економічних, політичних і соціальних загострень в Україні, що можуть мати негативний вплив на процеси її інтеграції до європейської та світової спільноти.

Важливою сферою діяльності Інституту була експертиза проєктів, правових актів і державних рішень з питань глобальної та регіональної безпеки, а також моніторинг процесів розвитку політичних і військово-політичних союзів та альянсів, обстановки у конфліктогенних, вибухонебезпечних регіонах світу. Важливим напрямом став аналіз питань інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному середовищі.

Відповідно до визначених завдань Інститут під керівництвом С.І. Пирожкова розробляв такі напрями досліджень, як проблеми глобальної безпеки та європейської інтеграції, міжнародні регіональні відносини, внутрішні процеси у провідних країнах світу, економічні, соціальні, гуманітарні, відносини між країнами, проблеми воєнної політики та безпеки, відносини у світовому інформаційному просторі.

Інститут також виконував функції академічної установи у питаннях організації та здійснення фундаментальних наукових досліджень і прикладних розробок, координації наукових досліджень із проблем міжнародної безпеки. НІПМБ вів плідну роботу щодо підготовки наукових кадрів (аспірантура), а також підготовку та проведення наукових конференцій, нарад, семінарів з найважливіших проблем глобальної та регіональної безпеки.

Інститутом було започатковано видання аналітичного огляду з питань міжнародної безпеки. НІПМБ здійснював плідне співробітництво із зарубіжними установами й підтримував численні творчі зв'язки з важливих питань міжнародної безпеки. Фахівці інституту брали участь у численних міжнародних конференціях, засіданнях круглих столів, експертних комісіях тощо.

Під керівництвом академіка НАН України С.І. Пирожкова Національний інститут проблем міжнародної безпеки досить швидко перетворився на авторитетну наукову установу, відому широкому колу фахівців та експертів у сфері міжнародної політики і відносин не тільки в нашій країні, але й далеко за її межами.

Велике значення для підготовки наукових кадрів мало започаткування роботи з 2 липня 1999 р. в Національному інституті стратегічних досліджень і Національному інституті українсько-російських відносин спільної Спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з чотирьох спеціальностей — основи національної безпеки держави (політичні науки), гуманітарна і політична безпека держави (філософські науки), економічна безпека держави (економічні науки) та інформаційна безпека держави (технічні науки).

Важливою подією в науковому, культурному і громадсько-політичному житті України став також вихід в світ у 1998 році першого числа журналу «Стратегічна панорама», видавцями і засновниками якого стали Рада національної безпеки і оборони України, Національний інститут стратегічних досліджень та

Національний інститут українсько-російських відносин. Протягом 1998—2007 рр. Сергій Іванович Пирожков був головним редактором цього періодичного видання.

Підсумовуючи побіжний аналіз становлення й діяльності провідних українських науково-аналітичних установ із проблем національної і міжнародної безпеки, необхідно констатувати, що наукові колективи, очолювані С.І. Пирожковим якісно виконали десятки державних наукових проєктів. Цими проєктами охоплювалося широке коло питань національної й міжнародної безпеки, зокрема таких їхніх складників, як внутрішньо- та зовнішньополітична, економічна, воєнна, соціальна, гуманітарна, демографічна, регіональна, інформаційна, екологічна, а також актуальні проблеми розвитку і зміцнення Української Держави, здійснення докорінних реформ в усіх сферах суспільства тощо.

За підсумками цих досліджень опубліковано сотні монографій, наукових доповідей, інформаційно-аналітичних оглядів і звітів. Вони систематично надсилалися більше 300 постійним адресатам, серед яких Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, члени РНБО України, керівництво і фахівці Адміністрації Президента України, міністерств і відомств, дипломатичних представництв України за кордоном, місцеві органи державної влади, а також наукові та навчальні заклади, в тому числі й іноземні, найбільші та всі обласні бібліотеки України тощо. За створення науково-методологічних засад системи національної безпеки України С.І. Пирожков (у складі авторського колективу) у 2002 р. був удостоєний Державної премії України в галузі науки і техніки.

Вся творча діяльність Сергія Івановича Пирожкова стала вагомим внеском у вирішення конкретних нагальних завдань, що стояли перед Українською Державою, зокрема, формування комплексної стратегії розвитку України, її інтеграції в європейське співтовариство у контексті пріоритетних напрямів світового суспільного прогресу.

*Володимир ГОРБУЛІН
академік НАН України,
Перший віце-президент НАН України,
директор Національного інституту стратегічних досліджень*

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ПИРОЖКОВ — ОДИН З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЛІДЕРІВ УКРАЇНИ

Сергій Іванович Пирожков, академік і віце-президент НАН України, державний і громадський діяч, відзначає 70-річний ювілей. Половину цих років я маю честь знати Сергія Івановича і насолоду спілкуватися з ним. Тривале знайомство, співпраця і дружні відносини з С.І. Пирожковим дають змогу мені з упевненістю говорити про нього як громадянина, фахівця і людину.

Наше перше знайомство припадає на часи, коли С. І. Пирожков працював в апараті Президії тоді АН УРСР, а нині — НАН України. Пізніше він був моїм керівником — директором Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, а я — його першим заступником. Завжди буду пам'ятати його порядність і високі людські риси, які він проявив під час мого призначення на посаду заступника директора Інституту. Пізніше Сергій Іванович працював заступником Секретаря РНБО України й вісім, незвично довгих для дипломата, років послом України в Молдові. Повернувшись із Кишинева, Сергій Іванович на найближчих виборах до складу Президії НАН України був обраним віце-президентом, головою Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

Сергій Іванович має високі риси громадянина. Він з перших днів проголошення незалежності України активно і творчо включився в її розбудову. Саме С.І. Пирожков проявив ініціативу і став директором-організатором Інституту стратегічних досліджень, створення якого було проголошено раніш у складі НАН України. Ідея виявилася настільки актуальною, що перший президент України Л.М. Кравчук заявив про необхідність мати такий інститут при Президентові України. І цей Інститут набув нового, вищого статусу.

Я почав працювати в Інституті влітку 1992 р., вже як у структурі при Президентові України. Навіть розміщувалися ми у приміщенні Секретаріату Президента (тепер — Адміністрація Президента). Сергій Іванович чітко усвідомлював необхідність для нашої держави науково-аналітичного центру, який би взяв на себе розроблення пропозицій для вищого керівництва країни щодо реальних дій з формування, становлення й розвитку молоді України. Саме з огляду на це завдання було сформовано структуру Інституту, яка включала основні напрями як внутрішньої,

так і зовнішньої політики. Попри відносно невеликий чисельний склад Інституту, у ньому досліджувалися проблеми соціально-політичного, економічного і культурного розвитку, методології ухвалення рішень, демографії, зовнішньої політики.

Із самого початку роботи колективу його директор націлював на органічне поєднання наукової і політичної складових. Так, Інститут повинен був пропонувати вищому керівництву держави здійснення тих чи інших політичних дій, але ці пропозиції мали базуватися на науковому фундаменті, бути незаперечними. Я працював в Інституті до кінця 1994 р. і добре пам'ятаю багато здійснених розробок з різних сфер життя. Якось телефонує тодішній Голова Верховної Ради України І.С. Плющ і говорить, що В.В. Дурдинець дав йому почитати наше дослідження зі соціально-політичного розвитку. За твердженням Івана Степановича, воно справило на нього глибоке враження, і його дійсно треба покласти в основу дій керівництва держави. Але представники чинної влади не завжди схвально ставилися до наших розробок. Пам'ятаю, як Сергій Іванович сказав, що в Секретаріаті Президента несхвально зустріли публікацію в пресі результатів соціологічних досліджень, що проводив Інститут. Йшлося про результати, що демонстрували певну критичність громадян до дій вищого керівництва. Але при цьому С.І. Пирожков стояв на позиції, що ми маємо правдиво висвітлювати ситуацію заради вищих інтересів країни. І такої позиції Сергій Іванович дотримувався послідовно.

Зазначу, що з перших днів керування Інститутом Сергій Іванович займав позицію необхідності для України європейського курсу, інтеграції в європейський простір. Він не раз зазначав, що, залишаючись в геополітичному просторі колишнього СРСР, Україна не зможе перейняти нові технології, стати в рівень з найрозвиненішими країнами Європи і світу. Цю позицію він послідовно відстоював упродовж усієї доби незалежності України, займаючи високі посади в Раді національної безпеки і оборони, працюючи Послом України в Молдові й нині, коли С.І. Пирожков представляв нашу країну на нелегких переговорах в рамках Мінського процесу. Переговорах, що покликані завершити війну на Сході України, розв'язану й продовжувану завдяки зусиллям Росії, яка не змогла змиритися з курсом України на інтеграцію в Європу.

За його керівництва і безпосередньої участі зроблено багато добрих справ. У перші роки роботи Національного інституту

стратегічних досліджень аналітичні матеріали, які ми готували для вищого керівництва держави, завжди не просто контролювалися Сергієм Івановичем — він особисто працював над ними, і не тільки в заключний період їх підготовки. На жаль, не все, що пропонував Інститут, було здійснено, та й не все із задуманого вдалося зробити в самому Інституті. Найперше це стосується довготривалих проєктів. Скажімо, в Інституті було започатковано дослідження, результати якого мали стати підґрунтям нової адміністративно-територіальної організації країни. Передбачалося проаналізувати декілька десятків (до ста) показників — від національного складу населення до стану і родючості ґрунтів. Значну роботу було проведено, але через часту зміну керівництва, інші обставини не було змоги завершити цю роботу. А яке б велике значення мала б ця робота нині! Такою ж далекоглядною була ідея про створення в Україні повного циклу ядерної енергетики. Лише зараз триває реалізація окремих складових цього циклу, зокрема будівництво сховища для ядерних відходів.

Секрет затребуваності С.І. Пирожкова українською владою в усі роки — від Президента Л.М. Кравчука до Президента П.О. Порошенка включно — полягає не тільки в його послідовній громадянській позиції, яка адекватна стратегічним інтересам української нації, а й високому професіоналізмі і людських якостях. Якщо говорити про професіоналізм, то треба зазначити, що С.І. Пирожков — видатний учений, для якого здійснення пошукових досліджень є однією з його сутнісних рис в усі періоди життя. Де б він не працював, науково-аналітична робота завжди була притаманна йому.

Власне, однією з причин успішної діяльності С.І. Пирожкова на різних посадах і у різних сферах є те, що ця діяльність будувалась на міцному науковому фундаменті, який він мурував власноруч. Доказом цього є, зокрема, зміна наукових інтересів С.І. Пирожкова на різних етапах життя. Розпочинав він як демограф, де досяг визнання не тільки в українському, а й у зарубіжному науковому співтоваристві, і залишається провідним ученим у цій галузі. До речі, саме він створював і очолював Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України. Пізніше у сфері його інтересів стали питання стратегічного розвитку України, а потім і національної безпеки нашої держави. Вагомим є його внесок у розробку теоретичних засад діяльності української дипломатії.

Нині, перебуваючи на посаді віце-президента НАН України, Сергій Іванович предметно цікавиться сферами соціогуманітар-

ного розвитку країни, а також сучасними глобальними проблемами і геополітичними викликами, що постають перед нашою країною. У 2016 р. вченими Академії під його керівництвом підготовлено Національну доповідь щодо розвитку нашої держави: «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дій». Доповідь було заслухано на Президії НАН України, вона отримала високу оцінку наукової громадськості, її було направлено вищому керівництву держави.

Безумовно, в основі усіх діянь Сергія Івановича — його людські риси. Він є зразком цілісності особистості. Знаючи його багато років і подумки аналізуючи це знання, приходиш до висновку, що неможливо знайти якісь неспозитивні риси в його характері, поведінці, звичках. Він завжди рівно, спокійно і позитивно налаштований по відношенню до інших людей. Йому притаманне шире, доброзичливе і конструктивне ставлення до колег по роботі, до усіх, з ким доводиться спілкуватись. Водночас за спокійністю і врівноваженістю завжди стоїть принциповість і непоступливість із важливих питань і проблем, вірність принципам і цінностям, які він сповідує і які роблять його індивідуальністю, розвинутою і самодостатньою особистістю.

У колективах, де працював чи працює С.І. Пирожков, він завжди користувався повагою і мав неформальний авторитет. Це стосується не тільки Національної академії наук, Національного інституту стратегічних досліджень, Апарату РНБО України чи Посольства України в Молдові. Йдеться й про організації, де спілкування з ним не було постійним. Скажімо, тривалий час С.І. Пирожков очолював Наглядову раду Київського національного торговельно-економічного університету. Як член Ради, заступник її Голови, я повсякчас з приємністю спостерігав поважне ставлення ректора університету А.А. Мазаракі, колективу університету до С.І. Пирожкова. Водночас Сергій Іванович завжди вболівав за справи університету, проявляв готовність допомогти у вирішенні тих чи інших проблем. Мені дуже приємно, що вже кілька років до повноважень С.І. Пирожкова як віце-президента НАН України входить відповідальність за зв'язки й співпрацю з НАПН України. Сергій Іванович відноситься завжди до виконання цього обов'язку, як і до інших, відповідально, зі знанням справи. Він завжди бере участь у Загальних зборах НАПН України, звертаючи особливу увагу на співпрацю двох Академій з метою поліпшення освіти в нашій країні. Таку ж увагу приділяє

С.І. Пирожков і співпраці з Товариством «Знання» у сфері соціо-гуманітарних наук.

Сергій Іванович гарний сім'янин. Удвох із дружиною Юлією Олексіївною вони виховали гарного сина Леоніда, мають онуку Олену. Це добра, симпатична сім'я, що, як і всі українці, живе в наш непростий час своїми турботами і радощами, які тісно пов'язані з турботами і радощами усієї країни.

В ювілейний для Сергія Івановича рік хочу щиро побажати йому міцного здоров'я, подальших творчих успіхів, нових наукових праць і нових практичних справ заради України, заради кожного її громадянина, заради власної родини і особистої самореалізації. Здоров'я Вам міцного, шановний Сергію Івановичу, добробуту та усіляких гараздів! З роси і з води!

*Василь КРЕМЕНЬ
Президент НАПН України,
президент Товариства «Знання» України,
академік НАН України і НАПН України,
доктор філософських наук, професор*

ЛЮДИ, У ЯКИХ Є СПІЛЬНІ СПОГАДИ, НЕ МОЖУТЬ БУТИ ЧУЖИМИ

Не знаю, де я прочитав цю фразу, але переконався у її справедливості. Написати про свого колегу Сергія Пирожкова — це не тільки згадати, де і коли він народився, де і коли навчався, що і де робив, коли ти зустрівся з ним та про що ви говорили, відзначали святкові дні, коли були на рибалці тощо. Головне згадати про те, чому вас звела доля; що ви зробили разом; чи не зрадили один одного; що робите зараз і які маєте плани на майбутнє.

Тому я почну із розповіді про мінливі стежини власного життя і спільного із Сергієм. На початку 1990-х рр. я познайомився із Сергієм Пирожковим та вдячний долі, яка щиро подарувала мені дружбу з цією людиною. У той час ми займалися спорідненою роботою — я керував Інформаційно-аналітичним управлінням Служби безпеки України, а Сергій Іванович обіймав посаду директора Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України.

Де, коли і чому відбувся перетин наших долей? Безумовно, це складне питання, але відповідь не може міститися лише у біографічних довідках Белова або Пирожкова у канцеляріях в особо-

вих справах. Канцелярія утаємничена, але філософія життя незбагненна, і вона почала нас об'єднувати у власній своєрідності важливості науки та сприяння її розвитку у людському, організаційному та іншому вимірах.

С.І. Пирожков та я ще на початку 1990-х займалися дотичними проблемами: я як аналітик Служби безпеки України, а Сергій Пирожков — як директор-організатор Інституту стратегічних досліджень НАН України. Хочу скористатися нагодою та подякувати ювіляру, пригадавши у цих спогадах спільно підготовлений документ, датований 22 січня 1992 р. Документ містить пропозиції СНБ України щодо організації українського наукового центру з проблем національної безпеки і оборони.

Мене завжди цікавили проблеми стратегічного планування, зокрема, доповідь Богдана Гаврилишина («Дороговказ у майбутнє» для Римського клубу, видана українською мовою у середині 80-х років ХХ століття), роботи Миколи Кондратьєва 20-х рр. ХХ ст. (особливо його теорія «довгих хвиль» в економіці, «атракторів» як точок зростання тощо, оприлюднені у його статті «Великі цикли кон'юнктури» 1928 року).

Як надалі я упевнився, це ж цікавило і Сергія Івановича, який завжди намагався зрозуміти людину у цих процесах та допомогти її розвитку. І сьогодні він як один із провідних демографів Європи робить усе задля людей у творенні їхньої власної стратегії розвитку, допомагає науковцям та політикам в оптимальному її виборі та реалізації. На жаль, у сучасній Україні, як і у 1918 році, за словами Миколи Кондратьєва ця проблема полягає у «невідповідності між рівнем культури нашої демократії та складністю світового економічного життя, у невідповідності сподівань, з одного боку, та у нездійсненні цих обіцянок — з іншого».

На підсумку філософського висновку зазначу, що на початку знайомства із Сергієм Пирожковим нам було про що поговорити, і сам Бог велів, щоби інколи ми це робили. Але саме так і сталося, бо невдовзі ми отримали майже понад 20 років для того, щоби не лише поговорити, але й дещо зробити разом. Ці розмови почалися після мого знайомства з однією із робіт НІСД — монографії О. Власюка та С. Пирожкова «Індекс людського розвитку: досвід України» (1995), ідеї якої мали розвиток у 1998 році у дослідницькій програмі «Україна — 2010».

Але повернімося до хронології. Так сталося, що наприкінці листопада 1996 р. я залишив СБУ і був призначений на посаду

директора НІСД. Зазначу, що Голова СБУ Володимир Іванович Радченко, у якого мені довелося тоді бути заступником, завжди мав добрий гумор, і я ще раз у цьому переконався на прикладі повідомлення Радченком про мою нову роботу.

Досить пізно ввечері 21 листопада 1996 р. зателефонував В. Радченко. Обмінялися вітаннями, після яких варто майже дослівно подати діалог, що відбувся:

— А чим ти там зараз пізно ввечері займаєшся? (В.Р.)

— Тільки-но пішли від мене Б. Чуйко та В. Павлюк, керівники ІАУ, разом працювали над проектом плану на наступний рік (О.Б.)

— І навіщо воно тобі це треба? (В.Р.)

— Володимире Івановичу, але це ж моя робота і ділянка відповідальності! (О.Б.)

— Вже не твоя. Від сьогодні Указом Президента України ти призначений директором Національного інституту стратегічних досліджень. Деталі обговоримо завтра (В.Р.)

Гумор гумором, але хочу щиро подякувати Володимирі Івановичу за те, що він надав мені неоціненну допомогу і сприяння у новій для мене діяльності. Зазначу, що незабаром (квітень 1998 року) він став першим заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України Володимира Горбуліна, і ми з Сергієм Пирожковим завжди могли покласти на Радченка в усіх наших зачинаннях. До речі, про свою нову посаду Радченко повідомив мені у тому ж стилі, як у листопаді 1996 року. Зазвичай, інколи я зранку телефонував йому. І знову майже дослівний діалог початку квітня 1998 року:

— Здоров'я бажаю, пане Голово! (О.Б.)

— А чому ти не бажаєш назвати мене колегою? (В.Р.)

За день після цієї розмови ми с Сергієм Пирожковим зустрілися у кабінеті Володимира Горбуліна, коли він представляв Володимира Радченка як свого першого заступника.

Повертаючись до подій кінця листопада 1996 р., то Сергій Пирожков залишився працювати науковцем в Інституті. Поки я опановував нову роботу, за спільною нашою згодою, Сергій Іванович перебував у Національному інституті демографічних досліджень (INED, Париж, Франція), де спільно із французькими колегами досліджував проблему демографічних втрат та еволюції смертності населення України у ХХ столітті. Згодом ця робота «Смертність та причини смерті в Україні у ХХ столітті» була перекладена українською мовою і видана у 2008 році в Києві.

Після його повернення до Києва у січні 1997 р. я запросив Сергія Івановича до себе, і ми домовилися про те, що доля є доля, ображатися один на одного не будемо та спільно працюватимемо й надалі. Від цього дня член-кореспондент НАН України С. Пирожков обійняв посаду радника дирекції Національного інституту стратегічних досліджень, окремий кабінет, персональний комп'ютер (як не дивно, на той час це були досить дефіцитні, але з точки зору сьогодення досить звичні, речі). Коли Пирожков запитав, а що він взагалі має робити, то моя відповідь виглядала приблизно так: «Сергію Івановичу, найголовніше — займайтеся наукою, Вам краще знати, як. Але як тільки виникне потреба, ми завжди звернемося до Вас».

І така органічна потреба виникала майже не щодня через глибокі знання Пирожкова — ученого (демографа, економіста, політолога тощо) та талановитого організатора науки. Слід зазначити, що на шляху створення НІСД його першому директору вдалося сформуванати із компетентних фахівців у різних галузях знань дієздатний колектив.

Це дало змогу досить швидко реалізувати кілька науково-дослідницьких та організаційних проєктів. На початку 1997 року вперше в Україні за активної участі Сергія Пирожкова (я був головним редактором редколегії, а Сергій Іванович заступником) було підготовлено наукову доповідь «Національна безпека України. 1994—1996 рр.». Ця книга була сприйнята позитивно експертним співтовариством та політичними колами, ширила знання із проблем національної безпеки серед громадськості.

До речі, про принципи взаємовідносин НІСД та громадськості, закладені його першим директором. Одним із головних став принцип публічності, і, як сказав Сергій Пирожков, це викликало потребу поставити у дослідженнях на перший план відкриті джерела інформації. Беззаперечна логіка у цьому є. До речі, коли я став вникати у роботу установи, то звернув увагу на невелику кількість документів з обмеженим доступом, що було досить незвично для людини починати свій текст зі слова «таємно».

У 1997 р. за активної підтримки секретаря РНБО України академіка НАН України В. Горбуліна, спільно з Пирожковим ми ініціювали створення науково-практичного журналу Ради національної безпеки і оборони України «Стратегічна панорама». Мені приємно, що і сьогодні це видання (головний редактор В. Горбулін, а ми з Пирожковим й досі залишаємося членами ред-

колегії) відіграє помітну роль у публічному інформаційному просторі безпекового сектору у комунікації НІСД із громадськістю.

Можна ще багато говорити про Пирожкова і як про дипломата, державного діяча тощо. Але думаю, що зрозумів сутність цієї людини, і ось чому. Років 5—6 тому у справах я був в Інституті демографії і соціальних досліджень НАН України. Коли вийшов із ліфту, то першим, що я побачив, була табличка «Академік Пирожков С.І.» на дверях (підкреслю, що у ці роки він був Надзвичайним і Повноважним Послом України в Молдові). Я щиро висловив своє враження директорці Інституту демографії, академіку НАН України Еллі Лібановій, яка здивовано відповіла «А як це могло бути по-іншому? Він з нами». Тут я і переконався у тому, що Сергій Пирожков — справжня людина, яка творить навколо себе добро, і хочу побажати не зупинятися у цій справі.

Олександр БЕЛОВ

*директор Національного інституту
стратегічних досліджень (1996—2001),
лауреат Державної премії України
в галузі науки і техніки (2002),
генерал-лейтенант*

СЛОВО ПРО ВЧЕНОГО

Сергій Іванович Пирожков — відомий в Україні та за її межами вчений у галузі демографії, методології стратегічного аналізу та економічного розвитку, національної безпеки, доктор економічних наук, професор, дійсний член НАН України.

Сергій Іванович народився 20 червня 1948 р. у Києві. Після закінчення у 1969 р. з відзнакою Київського інституту народного господарства (нині Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана) та аспірантури розпочав трудову діяльність в Інституті економіки Академії наук УРСР. У 1973 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності «статистика». Протягом 1974—1976 рр. Сергій Іванович працював у відділі демографії Інституту економіки АН України на посаді молодшого, а згодом — старшого наукового співробітника. Упродовж 1976—1990 рр. — в Апараті Президії Академії наук України на посадах ученого секретаря Відділення економіки, заступника начальника Науково-організаційного відділу, вченого секретаря Секції суспільних наук.

У 1990 р. Сергій Іванович повернувся до Інституту економіки АН України. Захистив у 1991 р. докторську дисертацію на тему «Демографічні закономірності відтворення трудового потенціалу». У грудні 1991 р. Президія АН України призначила його директором-організатором Інституту стратегічних досліджень АН України, який у березні 1992 р. Указом Президента України був перетворений у Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. З березня 1992 р. до жовтня 1996 р. Сергій Іванович очолював цю установу, яка була його зусиллями сформована як провідний науковий центр стратегічних досліджень Незалежної держави.

У 1992 р. С.І. Пирожков був обраний чл.-кореспондентом, а у 2000 році — академіком НАН України (Відділення економіки, демографія). У 1994 р. йому було присвоєно вчене звання професора зі спеціальності «Демографія та економіка народонаселення».

У 1997 р. С.І. Прирожков очолив новоутворений Національний інститут українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України, який у 2001 р. було перетворено в Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Сергій Іванович доклав багато зусиль, щоб ці державні установи стали авторитетними у науковому середовищі дослідницькими центрами з комплексних проблем національної безпеки й міжнародних відносин. У 2001 — 2007 р. С.І. Пирожков працював заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, очолював українську частину Спільної робочої групи високого рівня «Україна — НАТО» з питань військової реформи». Сергій Іванович є також одним із засновників Фонду інтелектуального співробітництва «Україна XXI».

У Національній академії наук України у 2002 р. С.І. Пирожков разом з Е.М. Лібановою створив Інститут демографії і соціальних досліджень, у якому до 2007 р. був директором. За роки своєї наукової діяльності Сергій Іванович здійснив низку поглиблених досліджень проблем відтворення населення, формування трудового потенціалу як важливої складової соціально-економічного розвитку країни. Він розвинув традиції української демографічної школи академіка М.В. Птухи, збагативши демографічну й економічну науку фундаментальними працями з проблем демографії та економіки народонаселення, математичної демографії, концептуальними уявленнями, що стосуються відтворення трудового потенціалу, сучасними методами статистичного аналізу.

Запропонована С.І. Пирожковим теорія нестабільності демографічної системи дала змогу по-новому осмислити процеси відтворення населення, міграції, еволюції вікової структури. Для сучасної науки важливе методологічне значення має введене ним поняття потенціалізму та його імплементація у розроблену вченим методологію дослідження трудового потенціалу, що дало змогу визначити його обсяг та структуру, а також методи прогнозування. Вченим було також здійснено піонерні розрахунки реальних втрат населення України під час демографічних катастроф у 30—40-ті рр. ХХ ст., зокрема Голодомору 1932—1933 рр. в Україні. Ці розрахунки були визнані найавторитетнішими у світі фахівцями-демографами: Франс Месле і Жаком Валленом з Національного інституту демографічних досліджень (Париж, Франція, 2003 р.).

Значний внесок учений зробив у розвиток науки і практики соціально-демографічного прогнозування. Він започаткував проведення в Україні наукових досліджень, які передбачають прогнозування суспільних явищ на основі комплексної оцінки системи взаємопов'язаних параметрів економічної, демографічної, соціальної та військової безпеки. Визначені ним перспективи динаміки населення України до 2050 року стали науковою базою для розробки соціально-демографічної політики країни.

С.І. Пирожков ініціював розвиток нової для української науки галузі знань — стратегічних досліджень, що синтезують важливі аспекти розвитку суспільства у контексті захисту національних інтересів держави, народу, особистості. Цей глобальний науковий напрям безпосередньо включає економічні складові розвитку України, репрезентує сучасний підхід до визначення концептуальних засад державотворення незалежної держави. Учений вивчає проблеми методології стратегічних досліджень, розробляє концептуальні підходи до забезпечення національної безпеки на основі комплексної оцінки системи взаємозалежних параметрів економічної, демографічної, соціальної, оборонної політики, гармонійного розвитку суспільства, держави та особистості.

Сергій Іванович регулярно працював у складі робочих груп із підготовки щорічних доповідей Президента України, до 2007 р. був ініціатором видання і головним редактором журналу «Стратегічна панорама», до 2009 р. — головним редактором журналу «Демографія та соціальна економіка». З 2007 до 2014 р. С.І. Пирожков знаходився на дипломатичній роботі — був Надзвичайним і Повноважним Послом України у Республіці Молдова.

Як найважливіші дослідницькі й особисті якості Сергія Івановича потрібно відзначити широту його світогляду, високу працездатність та наукову проникливість, значний багаж теоретичних знань і бачення можливостей використання результатів наукових розробок у практичних цілях, а також вміння поважати чужу думку, відкритість, доброзичливість і коректність.

Учений є членом Світової та Європейської асоціації народонаселення, Міжнародної організації з наукового дослідження населення, почесним професором Пекінського інституту міжнародних порівняльних досліджень та ін. Сергій Іванович — автор більше 400 наукових праць. Він плідно працює у сфері підготовки наукових кадрів найвищої кваліфікації: ним підготовлено близько 12 докторів і кандидатів наук.

За цикл наукових праць з проблем дослідження трудового потенціалу С.І. Пирожков був нагороджений премією НАН України ім. М. Туган-Барановського (1996), а також нагороджений орденом «За заслуги» II та III ступеня (1998, 2008). Учений є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2002), заслуженим діячем науки і техніки України (2003), лауреатом премій академій наук Білорусії, України та Молдови.

У 2015 р. академіка НАН України Сергія Івановича Пирожкова обрано віце-президентом Національної академії наук України, головою Секції суспільних та гуманітарних наук. У 2016 і 2017 рр. під його керівництвом ученими НАН України підготовлено дві Національні доповіді: «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії» та «Україна: шлях до консолідації суспільства».

*Елла ЛІБАНОВА
академік НАН України, академік-секретар
Відділення економіки НАН України,
директор Інституту демографії
та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України*

ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ДЕМОГРАФІЧНОЇ НАУКИ ¹

Наукова література із соціально-демографічної проблематики збагатилась визначною роботою фундаментального рівня: нещодавно вийшов друком перший том вибраних наукових праць знаного українського вченого-демографа, академіка Національної академії наук України С.І. Пирожкова «Демографічний і трудовий потенціал». Це видання узагальнює результати багаторічних наукових напрацювань автора з питань методології і методики демографічного аналізу та прогнозування, демографічної історії, порівняльних соціально-демографічних досліджень.

Відповідно до різнопланової тематики даного демографічного видання у ньому виокремлено кілька частин. Відкриває книгу представлена зі змінами і доповненнями одна із ранніх, однак доволі відомих у середовищі професійних демографів, робіт С.І. Пирожкова, присвячена висвітленню проблематики взаємозв'язків демографічних процесів і вікової структури населення. У ній міститься ґрунтовний аналіз демометричних моделей відтворення населення та відображення у них взаємозв'язків основних демографічних параметрів. На статистичних матеріалах, що характеризують різні реальні населення, автор досліджує зміни у віковій структурі у процесі переходу від екстенсивного до інтенсивного типу відтворення населення, здійснює порівняльний аналіз впливу процесів народжуваності, смертності та міграції на формування вікової структури населення.

У роботі реалізовано також і «зворотний» напрям дослідження взаємозв'язків вікової структури у системі відтворення населення — оцінка її впливу на демографічні процеси і на зростання населення. Цей напрям демографічного аналізу, що протягом тривалого часу не втрачає своєї актуальності, автор надалі успішно розвиває в одній із наукових праць — статті «Вікова структура як фактор відтворення населення», що також увійшла до рецензованого видання. У підрозділі «Демографічні структури і потенціали», де вміщено згадану статтю, значний науковий інтерес становить також ще дві роботи («Демоекономічні струк-

¹ Пахомов Ю.М. (1928—2014). Рецензія на вибрані наукові праці С.І. Пирожкова у двох томах. Том 1. Демографічний і трудовий потенціал. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 934 с. // Демографія та соціальна економіка. — 2008. — (10) № 2. — С. 179—180.

тури» та «Соціально-економічні наслідки зрушень у віковому складі населення»), якими свого часу було фактично започатковано в Україні конкретні дослідження у царині економічної демографії.

Окрему увагу у виданні автор приділив аналізу міграційних процесів. Статті, які увійшли до відповідного підрозділу вибраних праць академіка НАН України С.І. Пирожкова, розкривають широкий спектр питань, що стосуються міграційного руху населення України, а також Росії і країн Східної Європи.

Опубліковані праці уособлюють внесок у дослідження детермінант трудової міграції населення України до Росії, проблем нелегальної міграції та взаємозв'язків міграційної рухливості населення і особливостей прикордонного режиму та його регулювання, питань формування міграційної політики України у сучасних умовах. Вище окреслені питання автор розглядає не лише із суто демографічної точки зору, а і з позицій досягнення національної безпеки нашої країни, в ув'язці зі стратегією її соціально-економічного розвитку.

Безумовно, центральним і ключовим у рецензованому виданні є розділ «Трудовой потенциал населения», у якому вміщено чи не найфундаментальнішу наукову працю автора, один із візирів вітчизняної демографічної класики — матеріали його монографії «Трудовой потенциал в демографическом измерении». У цій книзі розкривається авторська концепція трудового потенціалу населення як багатомірної категорії людського ресурсу. Даною роботою було закладено основи формування і реалізації нового напрямку у демоекономічних дослідженнях — *потенціалізму*.

Для цієї наукової праці характерне чітке виділення теоретико-методологічних та прикладних аспектів дослідження трудового потенціалу. Висвітлення багатогранних методологічних і методичних проблем дослідження й оцінки трудового потенціалу цілком логічно доповнюється розглядом демографічних перспектив його формування, аналізом основних підходів і методів, що використовуються у демографічному прогнозуванні, оцінкою їхніх можливостей та доцільності застосування у нинішніх умовах. У роботі узагальнено наявні методи математичної демографії, що застосовуються для статистичної оцінки соціально-демографічної складової формування трудового потенціалу.

Крім того, автором з позицій сьогодення і на основі результатів проведеного дослідження сформульовано рекомендації щодо

економічного реформування в інтересах перспективного розвитку трудового потенціалу населення. Окрім матеріалів монографії «Трудовой потенциал в демографическом измерении», даний розділ вибраних наукових праць містить також кілька оригінальних статей, присвячених тематиці трудового потенціалу, формування ринку праці у сучасній Україні, а також таким аспектам багатогранної соціально-трудової проблематики, як становлення середнього класу, передумови та наслідки формування громадянського суспільства в країні.

В окремому розділі видання зібрано наукові праці автора, присвячені історії демографії і статистики в Україні. У ньому містяться ексклюзивні науково-літературні матеріали, що стосуються демографічної історії України з часів становлення української нації: тенденцій динаміки та відтворення населення українських земель з XVIII до початку XX ст.; аналізу демографічної ситуації в Україні у 20—40-х рр. XX ст. (у тому числі оцінки втрат від Голодомору і в роки Другої світової війни), а також питань становлення демографічної політики у першій половині минулого століття.

Автора вирізняє глибоке знання і шанобливе ставлення до наукової спадщини українських і російських демографів і статистиків. В історичному розділі видання вміщено низку написаних ним у різні періоди начерків, що присвячені життєвому шляху та творчій діяльності таких відомих вчених, як О.А. Квіткін, В.Г. Михайловський, А.Л. Перковський.

До книги увійшли також стаття з критичного аналізу становлення статистичної науки на теренах нашої країни та одна із новітніх робіт, написана для обґрунтування створення вже у незалежній Україні спеціалізованого наукового центру з демографічних проблем — Інституту демографії та соціальних досліджень у системі Національної академії наук України.

Демографічному розвитку сучасної України та його перспективам присвячено низку недавніх робіт академіка С.І. Пирожкова, що зібрані у передостанньому розділі видання «Демографічний розвиток України». На особливу увагу тут заслуговують статті, у яких демографічна тематика розглядається у широкому соціально-економічному контексті: у зв'язку із проблемами людського розвитку у цілому, питаннями, що стосуються реформування соціальної сфери, а також викликами і обмеженнями, які нині породжує демографічний фактор щодо можливостей забезпечення сталого економічного розвитку.

Значне місце у рецензованій книзі відведено і викладу результатів порівняльного аналізу сучасного стану відтворення населення і демографічних перспектив України та Росії: завершують видання фрагменти книги «Население России и Украины». У ній на багатому фактичному матеріалі дається комплексна порівняльна оцінка перебігу основних демографічних процесів та стану демографічних структур у цих двох країнах переважно за сучасний період їхнього становлення як незалежних держав. Водночас проникнення, у ряді випадків, у спільну демографічну історію цих країн дає автору матеріал для пояснення спільних рис і певних відмінностей щодо сучасних тенденцій їхнього демографічного розвитку та особливо — для уточнення демографічних перспектив.

У книзі міститься аналіз сучасного наукового доробку різних авторів у царині демографічних прогнозів для України та Росії і подано (у розділі 3) прогнозні сценарії, методичні аспекти та основні результати багатоваріантного імовірнісного демографічного прогнозу для цих країн.

Особливо варто наголосити на науковій новизні методологічних підходів та застосованого методичного інструментарію імовірнісного прогнозування демографічних процесів. Привертає увагу і становить безумовний інтерес з точки зору практичного використання вміщених у цій роботі табличний і графічний матеріал, що відображає прогнозні оцінки значущих демографічних показників на довгострокову перспективу (до 2050 р.).

Рецензоване видання підготовлено професіонально, поєднує високий науковий рівень і стиль викладення матеріалів з належним мовно-літературним та художнім оформленням. Воно становить велику наукову і практичну цінність, є надзвичайно всебічним та вельми актуальним і, безперечно, знайде безліч вдячних читачів у колі науковців, викладачів, політиків, фахівців із соціально-демографічних проблем та з державного управління.

*Юрій ПАХОМОВ (1928—2014)
академік НАН України,
директор Інституту світової економіки
та міжнародних відносин НАН України (1992—2013)*

УЧЕНИЙ, ЗАПИТУВАНИЙ РЕАЛЬНИМ ЖИТТЯМ

Коли я згадую Сергія Івановича Пирожкова, чую про нього чи зустрічаюся з ним — мене завжди охоплюють теплі, світлі і душевні почуття. І хоча ми з ним не знайомі з дитинства, і не дружили у школі чи в інституті, а познайомилися коли я навчався в аспірантурі Інституту економіки Академії наук України, а він її закінчив і працював в Президії Академії, вже тоді про Сергія Пирожкова говорили як про молодого і дуже перспективного вченого. І життя підтвердило правдивість цих слів. Та про це пізніше.

Наші життєві дороги безпосередньо пересіклися у Президії Академії, де Сергій Пирожков працював ученим секретарем Секції суспільних наук, а я — ученим секретарем Відділення економіки. Без перебільшення можу сказати, що під керівництвом Сергія Пирожкова я проходив ази науково-організаційної і, у кращому розумінні цього слова, апаратної роботи. Довід цих п'яти років спільної роботи дав мені можливість ближче пізнати Сергія Івановича як вимогливого керівника, талановитого організатора, вдумливого та серйозного дослідника. За ці п'ять років склалися наші професійні, товариські та дружні відносини на довгі роки.

Ці відносини, зокрема, допомогли нам спільно працювати над підготовкою багатьох урядових програм та програмних документів. Особливо хотілося б виділити, чи не перший і єдиний, програмний документ «Україна — 2010», розрахований на розвиток нашої держави на більш ніж десятирічну перспективу. На жаль, практика підготовки таких документів не отримала подальшого розвитку, й зараз держава живе з горизонтом на один бюджетний рік.

Ми часто згадуємо нашу спільну працю над програмами діяльності урядів України, ті ідеї і механізми, які в них закладалися та частково реалізовувалися. Окрім цього, ця робота дала змогу поєднати бачення урядовців та учених-економістів. Цей досвід допомагав об'єднувати практику роботи уряду й напрацювання вчених. Від цього виграла держава, і це збагачувало як уряд, так й одночасно дозволяло вітчизняній науці зосереджуватися на реальних проблемах розвитку держави. В цій роботі яскраво проявлялися оригінальність мислення, незаангажованість, широта знань, ерудиція і позиція Сергія Івановича як ученого та громадянина.

Широта наукових інтересів С.І. Пирожкова, талановитого організатора науки, органічно втілювалась у його роботі по створенню принципово нових наукових установ. Особливо треба виділити заснування під його керівництвом Національного інституту стратегічних досліджень, де протягом декількох років він був директором, який визначив та заклав фундаментальні підходи до основних напрямів, пріоритетів і дослідницької проблематики Інституту. Він також напрацював механізми реалізації розробок цього Інституту, його взаємодії з Президентськими структурами і структурами виконавчої влади. Не буде перебільшенням сказати, що багато напрацювань Інституту під керівництвом Сергія Івановича було покладено в основу рішень, які ухвалювалися на найвищому державному рівні.

Різноманітний талант Сергія Івановича став в пригоді не тільки в науці, але й на державній та дипломатичній службах. Він ніколи не був тільки академічним кабінетним ученим. Він завжди був запитуваний реальним життям з його проблемами, для вирішення яких у нього знаходилися нестандартні рішення, всебічно обґрунтовані пропозиції, а коли необхідно — твердість позиції й конструктивна непоступливість з принципових питань. Це часто вимагало великих зусиль, нервів, роботи без вихідних і до пізньої ночі. Це була самовіддана праця не заради вдячності, а задля розвитку країни та її потенціалу. Мені особливо запам'яталася наша співпраця в Апараті Ради національної безпеки та оборони, де ми декілька років працювали заступниками Секретаря РНБО.

Я дійсно щасливий, що протягом багатьох років свого життя жив, працював, дружив і дружу з прекрасною людиною — Сергієм Івановичем Пирожковим, якому я щиро вдячний, бажаю нових звершень та многії літа!

Василь РОГОВИЙ
Віце-прем'єр-міністр України (2001—2002),
Міністр економіки України (1998—1999, 2000—2001),
кандидат економічних наук

ШАНС ЖИТИ В ЕПОХУ ЗМІН

Серед членів Національної академії наук України — четверо дипломатів вищого рангу, які представляли Україну у ранзі Надзвичайних і Повноважних Послів України у найвпливовіших, а також в особливо важливих для нашої держави країнах світу. Навіть у дипломатичній діяльності вони залишалися дослідниками

за покликанням та, дбаючи про розвиток міжнародних зв'язків України, підтримували тісні зв'язки з альма-матер, сприяли поглибленню наукової співпраці України з країнами перебування, інтеграції вітчизняної науки до європейської та світової дослідницької спільноти. Не випадково, що після завершення дипломатичної служби всі ці відомі вчені продовжили наукову діяльність, а академік Сергій Іванович Пирожков був обраний Віце-президентом Національної академії наук України, головою Секції суспільних та гуманітарних наук НАН України.

Показово, що троє з чотирьох згаданих послів у 1970—1980-ті рр. працювали в Інституті економіки НАН України. Саме тоді ми познайомилися з Сергієм Пирожковим та вже близько півсторіччя під-тримуємо дружні взаємовідносини.

У ті часи популярним серед київської молоді видом відпочинку був гірський та водний туризм, і першим нашим із Сергієм «спільним проектом» став запропонований мною піший перехід через Кавказькі перевали у складі туристичної групи. Як співається у досі популярній, але написаній Володимиром Висоцьким ще 1966 року пісні «парня в гори тяни, рискни!».

Товариський, оптимістичний, інтелігентний, толерантний та з широким кругозором співрозмовник, Сергій, до того ж, чесно ніс свій 25-кілограмовий рюкзак, щиро насолоджувався гірським повітрям і краєвидами та не скаржився на нічний холод у наметах. Наступного року ми знову разом пішли на Кавказ, а, як відомо, з ненадійними людьми вдруге цього не роблять.

Провівши дитинство на сусідніх вулицях Києва (він на Полтавській, я на колишній Артема), ми з С. Пирожковим фактично йшли спільними шляхами, захищали кандидатські та докторські дисертації та згодом працювали разом в Адміністрації Президента України, Раді національної безпеки і оборони та МЗС України, спілкувалися родинами, завжди відчуваючи плече один одного.

Ніколи не зрікаючись захоплення демографічною наукою і такими її видатними постатями як М.В. Птуха та О.А. Квіткін, Сергій Іванович Пирожков зробив унікальний внесок в організацію української науки, ставши директором-засновником двох академічних наукових установ і трьох інститутів стратегічного спрямування при Президентові України і Раді національної безпеки і оборони України.

З огляду на російську агресію проти України варто нагадати, що саме С.І. Пирожкову 1997 року було доручено керівництво

створеним при Раді національної безпеки і оборони України, за ініціативи її Секретаря, Володимира Павловича Горбуліна, спеціалізованим Національним інститутом українсько-російських відносин. На жаль, 2001 року цей інститут було перетворено на Національний інститут проблем міжнародної безпеки.

Усі, хто, як і ми з С.І. Пирожковим, працювали в РНБОУ під керівництвом В.П. Горбуліна, не могли не помічати тісний взаємозв'язок між ним та Президентом України — Л.Д. Кучмою. Не підлягає сумніву і результативність тандему Кучма—Горбулін у ході ухвалення та реалізації стратегічних для країни рішень, підготовлених в Апараті РНБОУ, в тому числі в галузі українсько-російських відносин.

Фактично з 1991 р. залучений до формування зовнішньої політики України, спочатку як директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, С.І. Пирожков у 2001 р. призначається заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України — директором Національного інституту проблем міжнародної безпеки, у 2005—2007 рр. працює заступником Секретаря Ради національної безпеки і оборони України з питань безпеки у зовнішній сфері, з 2007 до 2014 р. — Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова, а також до недавнього часу бере участь у переговорах у Мінському форматі.

Стратегічно важливі для України ще в часи козацької держави Богдана Хмельницького та в ході Української революції 1917—1921 рр. відносини з Республікою Молдова стали справжнім викликом для національної безпеки Незалежної України внаслідок російського втручання у внутрішні справи цієї країни та підтримки нею сепаратистського анклаву Придністров'я на південно-західному кордоні України.

Той факт, що Посол Пирожков у складні для сусідньої держави часи очолював українську дипломатичну установу у Кишиневі протягом майже восьми років, свідчить не лише про успішність виконання покладених на нього завдань, але й про притаманну вченому масштабність і ретельність, системність, добросовісність і фундаментальність у роботі.

Посол України здобув заслужену повагу і авторитет у владних та наукових колах країни акредитації, а також у дипломатичному корпусі столиці Молдови. Президентом Республіки Молдова був нагороджений високою державною нагородою «Орденем Пошани».

За рік до початку мандату українського Посла було згорнуто переговорний процес щодо Придністровського врегулювання, який 2011 року вдалося «розморозити» за безпосередньої участі С.І. Пирожкова. Було вирішене спірне питання навколо прикордонної ділянки в селищі Паланка, істотно просунувся процес демаркації українсько-молдовського кордону, зокрема Придністровської ділянки.

Щиро зацікавлений історією України, Посол С.І. Пирожков багато уваги приділяв проектам культурно-історичного значення, прагнучи увічнити пам'ять видатної історичної особи — померлого 1709 р. біля м. Бендери гетьмана України Івана Мазепи.

Долаючи шалений спротив проросійських організацій Придністров'я, Посол України домогся підписання 7 жовтня 2008 р. так званим Президентом ПМР розпорядження «Про встановлення пам'ятника гетьману України Івану Мазепі на території музею «Бендерська фортеця», і скульптурний портрет гетьмана перебуває тепер у цьому музеї.

Перед завершенням тривалого закордонного відрядження, в особистих розмовах, автор дев'яти монографій та чисельних інших публікацій академік НАН України С.І. Пирожков висловлював сподівання повернутися до улюбленої ним демографічної науки, але життя склалося так, що цю свою пристрасть йому доводиться сполучати із виконанням обов'язків Віце-президента академії, голови Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

Думаю, що не випадково Сергій Іванович працював і продовжує працювати під керівництвом наших видатних сучасників. У даному контексті вважав би за необхідне згадати одного із попередників С.І. Пирожкова — визначного економіста, академіка Івана Іларіоновича Лукінова, який посідав цю посаду у 1979—1993 рр., водночас очолюючи Інститут економіки НАН України. Іван Іларіонович по суті став науковим «хрещеним батьком» С.І. Пирожкова, а також багатьох інших українських учених.

Сергій Іванович завжди з величезною повагою та вдячністю ставився до І.І. Лукінова, що особливо виявилось наприкінці життя академіка, коли він за станом здоров'я не був у змозі активно працювати.

На завершення хотів би не погодитися із відомою максимом: «Не дай Вам, Боже, жити в епоху змін!». Спостерігаючи життєвий шлях нашого із Сергієм Івановичем Пирожковим покоління науковців-суспільствознавців, які формувалися у 70—

80-х рр. минулого століття та після здобуття Україною незалежності, потрібно зазначити, що це покоління не лише долало безпрецедентні виклики, але й отримало надзвичайні можливості для самореалізації в ході практичної розбудови демократичної Української держави з ринковою соціально-орієнтованою економікою. Беруся стверджувати, що тим, хто вміє і хоче наполегливо працювати, випав унікальний шанс жити в епоху змін.

*Євген БЕРШЕДА
член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
Перший заступник Міністра
закордонних справ України (1998—2000)*

ПОСОЛ ІЗ ДОБРОЇ ВОЛІ

І національного обов'язку. Саме турбота про українців Придністров'я кликала повсякчасно Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова Сергія Пирожкова в дорогу. Здавалося б, не дуже вже й далеко Тирасполь від Кишинєва, і хоча Сергій Іванович мав доволі багато клопітних справ у правобережній Молдові, проте охоче вирушав на зустріч із українцями цього краю. Часто доводилося їхати й ночами, зате встигав на ранкові імпрези. Скажімо, коли відкривався Центр української культури Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

...На початку жовтня 2017 р. я разом із відомим літературознавцем і музеєзнавцем Сергієм Гальченком уперше прибув у Придністровський регіон Республіки Молдова. Прибув на святкування 10-річчя утворення Центру української культури в головному науковому і освітньому центрі Придністров'я. Запросив нас на це свято керівник Міжнародної громадської організації «Український центр «Співробітництво» Володимир Фоменко, який забезпечує в Придністров'ї діяльність її Тираспольського філіалу. Насправді Володимир Геннадійович там енергійно координує роботу чи не всіх культурно-мистецьких організацій, пов'язує їхню діяльність із освітніми і культурними установами та інститутами громадського суспільства України й обох берегів Дністра.

Сергій Іванович розпочав свою дипломатичну місію в Молдові у квітні 2007 р. і вже незабаром, у травні, відвідав Тирасполь,

а в жовтні цього ж року взяв участь у відкритті Центру української культури, — розповідає Володимир Фоменко, прямуючи разом із нами на чолі з ректором, професором Степаном Бериллом коридорами університету.

Посол Сергій Пирожков не тільки був присутній на відкритті, але й всіляко сприяв прискоренню заснування Центру. Не випадково в 2010 р. Федеральна служба з нагляду в сфері освіти і науки РФ атестувала Придністровський державний університет в статусі класичного університету. Тому для України, для українців Придністров'я було дуже важливо, щоб в університеті, який носить ім'я Тараса Шевченка і є правонаступником першого вищого навчального закладу Придністров'я — Тираспольського педагогічного інституту, заснованого в 1930 р., був спеціальний український науково-освітній і культурно-мистецький центр. Адже в університеті навчається близько 12 тис. студентів, із них значна частина — українці.

У Придністров'ї згідно з переписом населення 2004 року проживає близько 555 тис. осіб, із них 28,8 % — українці. Росіяни майже на два відсотки більше, тоді як молдовани нараховується значно більше — 31,9 %². І хоча керівництво регіону постійно наголошує, що навчання у них ведеться, згідно з конституцією цієї незвіданої республіки, трьома мовами — молдовською, російською та українською, насправді ж, за окремими винятками, лише російською мовою. Бо Росія у себе і в Тирасполі цілеспрямовано готує спеціалістів для реалізації російських освітніх стандартів і програм, які впроваджуються в освітній політиці Придністров'я, а Міністерство освіти і науки РФ проводить атестацію професорсько-викладацького складу університету. Взагалі, у культурно-інформаційній та освітній політиці регіону домінує Росія.

Тому Сергій Пирожков рішуче втрутився у розв'язання несподіваної проблеми. Керівництво регіону начебто з благородним наміром перетворити Республіканський український теоретичний ліцей, який був створений у 1993 р., у комплекс, вирішило переселити його в інше приміщення, яке було не придатне для проведення занять. Очевидно було, що український ліцей в таких умовах був приречений на ліквідацію. Викладачі, батьки дітей-ліцеїстів боролися з усіх сил за збереження свого навчаль-

² Діаконова Л.В. Итоги переписи населения в Приднестровской Молдавской Республике // Экономика Приднестровья. — 2006. — № 7. — С. 6.

ного закладу. І саме завдяки Послу України Сергію Пирожкову, який чи не щотижня приїздив до Тирасполя і шукав можливості для практичного розв'язання проблеми ремонту нового приміщення, забезпечення його обладнанням тощо, вдалося не просто порятувати цей навчальний заклад, але й зробити його престижним, популярним.

Важко назвати число тих зустрічей і розмов, які вів Сергій Іванович із тодішнім лідером Придністров'я Ігорем Смирновим, але ефект від цих перемовин виявився високий. Завдяки солідній сумі (близько 120 тис. дол. США), які були виділені І. Смирновим з особистого фонду, ліцей переїхав у відремонтоване приміщення з новим обладнанням і став Республіканським українським теоретичним ліцеєм-комплексом. Нині цей навчальний комплекс, до складу якого входять початкова школа, проліцейні класи, сам ліцей, а також школа мистецтв, є справжнім українським центром освіти, культури, розвитку української мови, народних звичаїв і традицій.

У січні 2012 р. до Республіканського українського теоретичного ліцею-комплексу Посол України Сергій Пирожков прибуває на відкриття Шевченківської світлиці. Саме з цієї урочистої події і розпочалось у Придністров'ї вшанування пам'яті Тараса Шевченка з нагоди 200-річчя від дня його народження, хоча ще в 2009 р. відбулося встановлення в місті Кам'янці бюста Т.Г. Шевченка. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України передав до світлиці свої найновіші наукові дослідження і видання: Повне зібрання творів Т.Г. Шевченка в 12-ти томах, «Шевченківську енциклопедію» в 6-ти томах, факсимільні видання творів Тараса Шевченка — «Мала книжка», «Кобзар» 1840 року, «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки» 1844 року та ряд інших видань. Через два роки, в ювілейному шевченківському році, Сергій Пирожков відкриє в Республіканському українському теоретичному ліцеї-комплексі єдиний у своєму роді Театр-Музей Тараса Шевченка, експозицію якого допомогли оформити науковці Інституту літератури матеріалами із рукописних фондів установи.

Посол Сергій Пирожков зумів налагодити постійний діалог із керівництвом Придністров'я, хоча це було непросто, бо місцева влада не може й досі відірвати завороженого погляду від Росії в сподіванні, що та, урешті-решт, пригорне їхню невизнану республіку до своїх грудей. І страшенно боїться, аби Росія раптом не почала виконувати Стамбульські домовленості, згідно з якими

вона повинна була завершити виведення російських військ і озброєнь із Придністров'я ще до 2009 р. Придністровські сепаратисти бояться цього як вогню, бо як вони зможуть почуватися у безпеці, якщо російський військовий контингент із величезними запасами зброї та майна залишить Придністров'я. Російські військові повинні залишитися, запевняють сепаратисти, адже ще з часів О. Суворова вони тут розквартировані, міста Тирасполь і Дубоссари засновувалися як військові фортеці. Нинішня влада Придністров'я пам'ятає, що під час конфлікту 1992 року зброя і техніка для сепаратистів надходила від російських військовиків, та й офіцери і солдати начебто нелегально, найчастіше в нічну пору, активно воювали на їхній стороні, завдяки чому сепаратисти й вистояли.

Послу України в Республіці Молдова Сергію Пирожкову надзвичайно складно було розпочинати свою роботу в цьому регіоні, передусім тому, що Придністровське врегулювання залишилося без жодної реальної перспективи. Україна продовжила надавати паспорти «співвітчизникам» у Придністров'ї, водночас підтверджувала свою позицію щодо територіальної цілісності Молдови і підтримувала реінтеграцію Придністровського регіону у складі Республіки Молдова. Місцева придністровська влада продовжила закликати Росію визнати їхню республіку і приєднати її до РФ. Ще в березні 1995 р. був проведений референдум на підтримку російської військової присутності в невизнаній республіці, а в 2006 р. — за «вільне приєднання» до РФ.

Правда, придністровська влада не відхрещується від України, адже з нею спільний кордон, майже третина населення — українці, постійно наголошує, що хочуть «залишитися разом із великими слов'янськими державами — з Росією, з Україною», вітри й дощі й далі шматують незмінний лозунг у Тирасполі: «В единстве с Россией!». У той же час змушені брататися з такими ж невизнаними республіками, як Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах, вступати в «Союз незалежних держав — 2», творити спільно з цими проблемними завдяки авантюрній політиці Росії псевдодержавами Співтовариство «За демократію і права народів». Навіть у самому Придністров'ї іронічно підсміюються: «Теж створили СНД — Союз невизнаних держав».

Сергій Іванович із перших же днів перебування в Кишиневі взявся за важливу проблему — за демаркацію україно-молдовського кордону, чому тривалий час вперто протидіяла Росія. Різни-

ми способами блокувала цей процес, особливо на Придністровській ділянці. Коли ж українська сторона виходила з пропозицією розв'язати питання демаркації російсько-українського кордону, то Росія натомість пропонувала спочатку провести демаркацію кордону з Молдовою, а вже потім розпочати демаркацію російсько-українського кордону.

І тільки завдяки постійним контактам Посла України з керівництвом Придністров'я вдалося завершити цю складну і тривалу роботу. Більше того, Посольство України на чолі із Сергієм Пирожковим спромоглося домогтися від Республіки Молдова визнання права власності України на земельну ділянку автошляху Одеса — Рені в районі селища Паланка довжиною 7,7 км, про що у 2011 р. було передано українській стороні відповідний акт. Також запроваджено пакетний підхід у вирішенні питання щодо демаркації і взаємного визнання територій між Україною і Молдовою в районі водозливної греблі Дністровської ГЕС-2.

— Чому так часто приїздить Сергій Іванович до нас, у Придністров'я? — часто запитували мене місцеві керівники, — розповідав Володимир Фоменко.

— Я відповідав: передусім тому, що його запрошували на зустрічі місцеві українські громади, адже багато було питань, пов'язаних із громадянством, зв'язками з прикордонними областями України... До речі, в Придністров'ї проживає зараз близько 90 тисяч громадян і майже 150 тисяч етнічних українців.

— А скільки, цікаво, російських тут громадян? — запитали ми.

— Більше. Думаю, за 150 тисяч сягає. Все керівництво республіки має подвійне громадянство. Хто російське, хто українське, є такі, що мають молдовське.

Ми відвідали «Український дім», у якому співробітники консульського підрозділу Посольства України в Республіці Молдова у певні дні здійснюють консульське обслуговування громадян України, що проживають в Придністров'ї, а решту часу це приміщення використовується Українським центром «Співробітництво» для проведення культурно-інформаційних заходів на підставі протоколу про співробітництво, підписаному з Посольством. «Український дім» вже в серпні 2009 року запрацював у Тирасполі. Завдяки Сергію Пирожкову це приміщення належить Україні.

Сергій Пирожков намагався використати кожную нагоду для того, щоб підтвердити й означити українську присутність у

Придністров'ї. Адже самі придністровці раді похвалитися тим, що вони є нащадками запорізьких і чорноморських козаків, інші — суворовських солдат, молдавських гайдуків... Українці Лівобережжя Дністра не забувають нагадати й про те, що їхній край до 1940 р. входив до складу України як Молдавська автономія, що багато історичних подій, які відбувалися на цих землях, невідривно пов'язані з національною історією України.

Молоді екскурсоводи в Музеї історії Бендерської фортеці з гордістю показували бюст гетьмана України Івана Мазепи, який був виготовлений та встановлений в експозиції за допомогою Посла України С.І. Пирожкова. Нас запитували, чи ми бачили у Воєнно-історичному меморіалі в Бендерах символічну могилу-пам'ятник гетьману Мазепі, поховання українських козаків.

Там, у Бендерській фортеці, ми відвідали величний пам'ятник творцю Української Конституції Пилипу Орлику, славетному полтавцю, автору «Енеїди» Іванові Котляревському, який колись проходив військову службу у цій фортеці. Ці пам'ятники також були встановлені за сприяння Сергія Івановича Пирожкова.

Перший керівник Придністров'я Ігор Смирнов, який чудово українською мовою (народився на Херсонщині), розповідав і про свою ефективну співпрацю з Посольством України в Молдові, зокрема, про те, як завдяки сприянню Посла України поступово налагоджувалися зв'язки з південно-східними регіонами України, передусім із Одеською, Миколаївською, Херсонською областями. Та головне, що за активної участі Сергія Пирожкова відбулися певні позитивні зрушення у переговорному процесі між двома берегами Дністра.

Сергій Пирожков турбувався і про українців правого берега. Їхньою столицею вважається м. Бельці, де відкрите Консульство України. Посол був частим гостем у цьому місці, спілкувався з громадою, відвідував їхні заходи. Проте основна робота з українцями Молдови відбувалась у стінах Культурно-інформаційного центру при Посольстві України. Там було проведено безліч заходів за участі голів організацій українців Молдови і посла Пирожкова. Крім того, спілкування з українською громадою правого берега відбувалося в кишинівській гімназії ім. М. Коцюбинського з вивченням української мови і в Інституті національної спадщини АН Молдови. Українських шкіл з повним циклом викладання в Молдові, на жаль, нема жодної. У Придністров'ї їх три і один ук-

раїнський дитячий садочок в Рибниці. Українську мову як предмет там вивчають в усіх навчальних закладах. Це все заслуга І.М. Смирнова. Нинішня влада, вже другого після Смирнова покоління, не в змозі навіть зберегти не ними створене, не кажучи вже про подальший розвиток.

Минає вже 25 років із моменту закінчення збройної фази конфлікту в Придністров'ї, але цей конфлікт і далі перебуває в стані «заморожування». Поки що невідомо, чи найближчим часом розпочнеться Придністровське врегулювання, але Посол України Сергій Пирожков робив усе можливе, аби наблизити цей процес, забезпечити нормальні відносини України з Республікою Молдова, підтримати українців на Лівому березі Дністра. Щоб мати моральне право сказати: «Ми дарували людям надію».

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
академік НАН України, академік-секретар Відділення
літератури, мови та мистецтвознавства,
директор Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України

НАУКОВЕЦЬ І ОРГАНІЗАТОР ПРОВЕДЕННЯ МАСШТАБНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Познайомитись із Сергієм Івановичем Пирожковим мені пощастило у далекому 1975 році. Вже тоді С.І. Пирожков, працюючи ученим секретарем Відділення економіки Академії наук Української РСР, звертав на себе увагу як фахівець, науковець і організатор проведення масштабних досліджень.

У другій половині 1970-х рр. інститути академії відпрацьовували такі складні документи, як Схеми розвитку і розміщення продуктивних сил України в двадцятирічній перспективі, Комплексну програму науково-технічного прогресу, надавали оцінку структурних зрушень в економіці республіки.

Українськими виявилися оцінка соціально-економічних перспектив розвитку Донбасу та наслідків реалізації проекту (як тоді казали століття) спорудження каналу Дунай — Дніпро.

Демографія, енергетика, продовольча програма — усіх напрямів діяльності Відділення вже сьогодні важко пригадати. Потім наробки, всі (іноді полярні) точки зору привести до ладу — усе це

вирішувалося талантом С.І. Пирожкова. Якщо додати власну науково-педагогічну діяльність — то вільного часу не знав.

Тому не випадково досвід і вміння Сергія Івановича виявилися дуже необхідні суспільству, коли України стала суверенною державою.

Стратегічні дослідження, міжнародна безпека, національна безпека, організація науки, дипломатична служба, у тому числі у зоні замороженого конфлікту, — це все було сферою діяльності ювіляра.

Висока ерудиція, системний аналіз, витримка, невичерпна працездатність, доброзичливе ставлення до колег — якості Сергія Івановича.

Мені довелося працювати на початку 1990-х рр. заступником Сергія Івановича у першому складі експертної ради Вищої атестаційної комісії України, тож пам'ятаю, що Сергієм Івановичем вже тоді були сформовані принципи академічної доброчесності, які тепер задекларовані в законах України.

Київський національний торговельно-економічний університет пишається тим, що протягом 10 років С.І. Пирожков очолював Наглядову раду університету.

Під його керівництвом Наглядова рада університету сприяла вирішенню перспективних завдань його розвитку, ефективній взаємодії закладу із державними органами, науковою громадськістю, закордонними університетами та міжнародними організаціями.

Займаючи високий пост віце-президента Національної академії наук України, Сергій Іванович бере особисту участь у наукових дослідженнях й освітньому процесі, очолюючи кафедру статистики та економетрії (першої наукової спеціальності ювіляра) КНТЕУ.

Діяльність кафедри статистики та економетрії Вченою радою університету визнано зразковою. Як і все, що робить наш дорогий ювіляр.

*Анатолій МАЗАРАКІ
доктор економічних наук, професор, академік НАПН України,
ректор Київського національного
торговельно-економічного університету*

ПЕРШИЙ ДОСВІД НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Історично так склалося, що Сергію Івановичу Пирожкову випало бути першим ученим секретарем новоствореного Відділення економіки Академії наук України. Власне кажучи, воно відокремилася від супервідділення економіки, історії, філософії та права, і його становлення передбачало в короткий термін затрату значних зусиль для налагодження управління діяльністю інститутів за нових умов. С.І. Пирожков успішно впорався із непростими завданнями, що поставали перед ним і були пов'язані з питаннями планування досліджень, контролю за їхнім виконанням і запровадженням результатів, взаємодії з галузевими науково-дослідними установами, підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації тощо. Хоча це було непросто, але він зміг органічно поєднувати науково-організаційну діяльність із виконанням власне наукових робіт, написанням статей, виступами на конференціях. Співробітники Науково-організаційного відділу, інших підрозділів апарату Президії Академії наук України поважали С.І. Пирожкова за його обов'язковість, толерантність, постійну готовність допомогти у вирішенні складних і часто несподіваних проблем, пов'язаних із функціонуванням інститутів Відділення.

Високі ділові якості, набутий досвід стали з часом переконливою підставою для призначення С.І. Пирожкова на посаду вченого секретаря Секції суспільних наук Академії, що передбачало значне розширення обсягу функціональних обов'язків і підвищення рівня відповідальності, оскільки йшлося про опікування діяльністю інститутів уже трьох відділень наук, про виконання безпосередніх доручень віце-президента Академії. І на цій посаді він позитивно зарекомендував себе, виявляючи оперативність і чіткість у роботі, забезпечуючи належну якість підготовки матеріалів.

Коли після проголошення Україною незалежності згідно з ідеєю Президента НАН України академіка Б.Є. Патона було ухвалено рішення про створення в системі Академії наук Інституту стратегічних досліджень і постало питання про його керівника, то кандидатуру С.І. Пирожкова, на той час вже доктора економічних наук, було визнано найвідповіднішою за спектром вимог до обіймання цієї посади.

Розпочинати роботу його майбутньому директору довелося із чистого аркуша в точному розумінні цього вислову. Добір кадрів,

фінансове і матеріально-технічне забезпечення, підготовка аналітико-прогнозних матеріалів для Президента України, керівництва Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України — ось далеко не повний перелік проблем різного змісту і ступеня складності, з якими зіткнувся С.І. Пирожков. Передусім поставала потреба створити дієздатний колектив, спроможний на високому рівні готувати як наукові доповіді, так і записки термінового характеру з оцінками поточної ситуації в державі й прогнозними критеріями подальшого розвитку різних сфер економіки, зовнішньої та внутрішньої політики, культури. Слід підкреслити, що формування творчого колективу, утвердження здорового психологічного клімату вимагало копійкої повсякденної роботи, докладання чималих зусиль: адже йшлося про «притирання» співробітників із різними характерами, звичками і підходами до виконання наукових і науково-організаційних завдань.

Завдяки енергії Сергія Івановича Пирожкова, його принципості у поєднанні із тактовністю і чуйним ставленням до людей, більшість згаданих вище труднощів було подолано: переконливим свідченням цьому стало отримання схвальних листів щодо розробок Інституту від керівництва міністерств та відомств, Адміністрації Президента України, комітетів Верховної Ради України та ін. Поступово налагоджувалися зв'язки із зарубіжними науково-дослідними установами аналогічної спрямованості, державними і громадськими інституціями, дипломатичними представництвами в Україні.

Отриманню позитивних оцінок матеріалів і книг, підготовлених у Національному інституті стратегічних досліджень, значною мірою сприяла реалізація у багатьох з них наукових ідей С.І. Пирожкова, які стосувалися з'ясування закономірностей процесів суспільно-політичного життя і визначення напрямів їхнього розвитку, ймовірних наслідків з метою врахування під час формування відповідних перспективних планів і концепцій. Визнанням творчих здобутків С.І. Пирожкова, його вагомому внеску у розвиток економічної науки в Україні, підготовку наукових кадрів стало обрання його спочатку членом-кореспондентом, а потім і дійсним членом Національної Академії наук України.

Олександр ЯНІШЕВСЬКИЙ
кандидат фізико-математичних наук,
вчений секретар Національного інституту
стратегічних досліджень (1992—1994)

**СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ПИРОЖКОВ:
ДИРЕКТОР-ОРГАНІЗАТОР НАЦІОНАЛЬНОГО
ІНСТИТУТУ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Коли я отримав пропозицію написати кілька рядків про свої враження від спільної роботи із Сергієм Івановичем Пирожковим, то швидко погодився. Згодом, сидючи перед комп'ютером, замислився, а про що писати, адже мене переповнювало дуже багато думок, у якому порядку писати й як правильно розставити акценти й пріоритети. Звичайно, вдався до послуг всесвітньої мережі. Розраховував на те, що нині спеціальні програми допомагають фахівцям практично у всіх сферах збільшити продуктивність роботи. А сучасний комп'ютер з підключенням до всесвітньої мережі забезпечує доступ чи не до всіх інформаційних надбань людства. Одначе, як з'ясувалося, тільки україномовний сегмент Інтернету містить кілька сотень сторінок із посиланнями на інформацію про Сергія Івановича та оцінкою його діяльності на різних посадах.

Щодо мене, то я вирішив, що час від часу звертатимуся до власних спогадів та емоцій. Це пов'язано з тим, що особисті враження від спільної роботи та спілкування із Сергієм Івановичем невід'ємні від того, які його організаційні, наукові й інтелектуальні чесноти були вкладені ним до становлення Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) як провідної аналітичної структури держави. Певною мірою ці враження супроводжуватимуться й міркуваннями про історію НІСД і особистостей, які були поруч.

Жодне явище не може підлягати серйозному аналізу, якщо попередньо не розглянути його історію. Наприкінці травня 1992 р. я познайомився із Сергієм Івановичем Пирожковим, який нещодавно, у березні, був призначений директором Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. До цієї зустрічі знав, що він — автор багатьох публікацій з проблем математичної демографії, аналізу вікової структури населення, концептуальних уявлень про відтворення трудового потенціалу тощо.

Найбільше враження під час нашої першої зустрічі, що відбулася в Адміністрації Президента України, справила на мене незабутня риса характеру Сергія Івановича — здатність слухати спів-

розмовника та поважати його думку. Водночас ця здатність супроводжувалася критичним ставленням до висловлених думок і низкою запитань до опонента.

Хотів би зазначити, а також висловити думку більшості експертного й аналітичного політичного середовища, що той період розвитку НІСД як ніколи характеризувався системністю. Його робота набула такого характеру завдяки життєвому досвіду та системному мисленню Сергія Івановича, який глибоко знав і шанував наукову спадщину академіка В.І. Вернадського. Такий підхід знаходив своє відображення не тільки у структурі Інституту, а й у плануванні його наукової діяльності, де на перше місце вийшли нові для молодого держави України поняття державотворення: стратегічне прогнозування, стратегічні рішення, національна безпека, воєнні та асиметричні загрози, стратегічні ризики тощо.

Одним із перших кроків на посаді директора була ініціатива Сергія Івановича щодо зміцнення інтелектуально-наукових засад НІСД. Для вирішення цього завдання були залучені до досліджень Інституту провідні учені НАН, ВНЗ України та галузевих НДІ. Так я отримав велике задоволення, бо працював разом із такими відомими науковцями та аналітиками: І.Ф. Бінько, О.Л. Валевський, О.С. Власюк, М.М. Гончар, С.І. Здіорук, В.О. Косевцов, В.Г. Кремень, М.Д. Міщенко, О.П. Москалець, В.С. Небоженко, В.М. Паламарчук, Б.О. Парахонський, Г.М. Перепилиця, В.А. Поповкін, М.Л. Рубанець, С.Г. Рябов, П.К. Ситник, А.І. Шевцов, О.П. Янішевський та інші.

З часом багато з них продовжили свою кар'єру, перейшовши працювати на різні посади в Адміністрацію Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, РНБО України або ставши відомими аналітиками, експертами у різних сферах національної безпеки. Зустрічаючись, ми щиро дякуємо Сергію Івановичу за ту творчу й доброзичливу атмосферу, що панувала тоді в Інституті. Завдяки цьому нам вдалося чимало зробити, а ще більше можна було би зробити таким колективом у майбутньому.

Окремо про вчену раду НІСД. На той час основою планування та оприлюднення результатів наукових робіт НІСД були препринти. Вони визначали напрями наукових досліджень відділів на квартал і були присвячені аналізу найактуальніших проблем розвитку держави. З метою поліпшення якості та об'єктивності

робіт Сергій Іванович увів у практику обговорення результатів досліджень залучення двох зовнішніх найавторитетніших опонентів й одного внутрішнього опонента. Дискусії під час обговорення препринтів були дуже гострими, але доброзичливі поради та зауваження колег сприяли тільки поліпшенню якості наукової та аналітичної продукції НІСД. Під час вирішення в державних установах та організаціях різних питань автора часто запитували про те, коли вийде наступна публікація Інституту. Їх із нетерпінням чекали. У них було надано реальні пропозиції щодо вирішення багатьох складних проблем державотворення України. Завдяки цьому підходу я особисто познайомився з такими відомими вченими, як М.М. Амосов, В.С. Михалевич, В.М. Кунцевич, Ю.М. Єрмольєв, поради яких суттєво допомагали моїй роботі.

Невдовзі після започаткування роботи НІСД почав подавати результати наукових досліджень на розгляд Президентів України у вигляді аналітичних записок, довідок, різного роду проєктів програмних документів, експертиз нормативно-правових актів та пропозицій щодо розвитку основних засад внутрішньої і зовнішньої політики, шляхів удосконалення системи забезпечення національної безпеки, вирішення проблем загальнодержавних і регіональних проблем розвитку держави.

Проблема безпеки як одна з глобальних проблем людства, безпосередньо пов'язаних з його виживанням, мала ключове значення в наукових дослідженнях НІСД з перших днів його існування. Однак на той час сам термін «національна безпека» був досить новим у міжнародних відносинах. Він почав використовуватися провідними країнами світу тільки після закінчення Другої світової війни. Війна поділила головних переможців на воєнні та ідеологічні табори з постійним зростанням арсеналу зброї, що могло спричинити широкомасштабні руйнування та навіть призвести до взаємознищення. Безпека у цих умовах передусім мала значення воєнної безпеки. Тому знаковою подією як для наукового колективу Інституту, так і для наукової громадськості став вихід у світ статті С. Пирожкова і В. Селіванова «Національна безпека України: сучасне розуміння» («Вісник АН України», 1992, № 9). Це була перша публікація, в якій національна безпека розглядалась із системних позицій, під кутом зору різних наук (економіки, політики, юриспруденції, воєнної науки, екології тощо). З часом дана робота стала наріжним каменем для розробки таких важливих державних стратегічних доку-

ментів, як Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України, Закон про основи національної безпеки, Стратегія національної безпеки.

Своїм приємним обов'язком автор вважає висловити щирю подяку Сергію Івановичу Пирожкову за підтримку запропонованих ним досліджень, пов'язаних з екологічною безпекою, розробкою математичних моделей оцінок ризику, системним аналізом національної безпеки України. Сергій Іванович постійно наголошував, що на той час Україна розпочала новий етап свого історичного розвитку в умовах, коли у світі, з одного боку, зменшилося військове протистояння та військові загрози, а з іншого — виникли нові асиметричні (несилові) загрози, джерела яких знаходилися як всередині, так і зовні держави. Її екологічний і соціально-економічний стан, враховуючи наслідки аварії на ЧАЕС, визначав велику актуальність проблеми забезпечення екологічної безпеки держави.

Тому за досить короткий період в НІСД з'явилися низка публікацій автора, присвячених вирішенню даної проблеми, а саме: Концепція ризику у світлі екологічної безпеки України (1993), Сучасні проблеми екологічної безпеки України (1994), Антропогенні навантаження та екологічна безпека в системі «Пестициди — навколишнє середовище — здоров'я населення» на основі аналізу ризику (1994), Системний аналіз визначення пріоритетів в екологічній безпеці України (1995), а також у співавторстві: Стійкість екосистем та проблема нормування в екологічній безпеці України (А. Качинський, О. Наконечний, 1996), Регіональний вимір екологічної безпеки України з урахуванням загроз виникнення техногенних і природних катастроф (Н. Агаркова, А. Качинський, А. Степаненко, 1996).

Це далеко не повний перелік. Основним науковим результатом цих досліджень було розуміння того, що рівень національної безпеки, який склався і буде складатися в Україні у майбутньому, визначається величиною ризику як від можливих катастроф (природних і техногенних), так і від негативних процесів, що відбуваються повільно, але з часом можуть призвести до соціальних катаклізмів. Тому одним зі стратегічних підходів щодо вирішення проблем національної безпеки було запропоновано принцип ненульового ризику, що вимагає утворення ефективної системи політичних, військових, економічних, соціально-економічних, екологічних тощо механізмів забезпечення безпеки особи, суспільства та держави.

У 1996 р. А.Б. Качинським була підготовлена перша у НІСД дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук на тему: «Методологія математичного моделювання ризиків і загроз екологічній безпеці України». Вона була успішно захищена. Науковим консультантом цього дослідження був Сергій Іванович.

Не дивно, що за досить короткий період часу НІСД під керівництвом Сергія Івановича став своєрідним дискусійним майданчиком, на якому представники різних наукових шкіл та політичних сил шукали спільне, доходили згоди у своїх позиціях щодо розв'язання складних проблем, що поставали на той час перед молодого незалежною державою.

У листопаді 1996 р. Сергій Іванович Пирожков полишив посаду директора Національного інституту стратегічних досліджень, а в червні 1997 р. був призначений директором новоутвореного Національного інституту українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України. В НІСД змінилося керівництво, оновився колектив, з'явилися нові завдання й ідеї. Однак закладені С.І. Пирожковим принципи вирішення стратегічних проблем держави та наукові засади національної безпеки допомагають й досі Інституту залишатися авторитетною науково-дослідною установою аналітико-прогнозного супроводження діяльності керівництва держави, яка у 2017 р. відзначила 25-річчя свого заснування.

*Анатолій КАЧИНСЬКИЙ
доктор технічних наук, професор,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки,
Заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри інформаційної безпеки,
Фізико-технічного інституту НТУУ «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЖРЕЦЬ

(імпресіоністські нотатки)

На життєвому шляху 70-річний рубіж — це час рельєфного прояву людської сутності. У такій іпостасі свого буття Ювіляр безальтернативно засвідчив себе як представник касти брахманів — жрець. І нинішній його високий ієрархічний статус у Верховному Храмі Науки — Президії НАН України — закономірне тому підтвердження.

Характерні ознаки брахманської статті, які проявились у Сергія Івановича, — концептуальність світосприйняття та підходів до діяльності, стратегічне бачення майбутнього, цілеспрямоване свідоме включення у вир визначальних історичних подій, глибокий слід у долях людей, з якими пов'язаний життєвий шлях, спокійна впевненість у власній правоті. Але такий високий рівень узагальнення та усвідомлення приходить інтуїтивно за досвідом років. І тоді кожний акт минулого актуалізується та набуває нового смислу. Зокрема, як це наочно проявилось в інтересі Ювіляра до демографії та безпеки, у той час як українська еліта освоювала бізнес та політичні технології. Світове сьогодення з його конфліктами та руйнівними міграційними потоками тільки підтверджує актуальність вибору Ювіляром сфери власних наукових пріоритетів.

Наша спільна діяльність розпочалось влітку 1997 року на переломному етапі життя, коли майже з основ необхідно було вибудовувати нові підвалини власного соціального буття. Сергія Івановича після певного періоду «владної опали» (безпідставного звільнення з посади директора Національного інституту стратегічних досліджень, який він створив і довгий час очолював) було призначено директором новоутвореного Національного інституту українсько-російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України. Я ж тільки звільнився у запас зі Служби безпеки України із досвідом оперативної та інформаційно-аналітичної роботи, оптимізмом щодо початку нового етапу життя, але досить розмитим баченням сфер самореалізації. Пропозиція Сергія Івановича щодо посади його першого заступника була неочікувана, але й часу на довгі роздуми не передбачала.

Нагальність діяльності нового Інституту обумовлювалась політичною специфікою — черговим загостренням українсько-російських відносин через складнощі ратифікації Великого двостороннього договору та проблеми перебування Чорноморського флоту РФ у Криму. Так що необхідно було терміново упрягатися у роботу, хай навіть на громадських засадах. Ось тоді у маленькому кабінеті радника НІСД, який Сергій Іванович займав, я наочно побачив його в іпостасі не Жреця, а Керівника — Стратега. Але це ніяким чином не нівелює, а тільки підсилює та рельєфно виокремлює його брахманську сутність. Адже згідно із «Законами Ману», за певних життєвих обставин брахман може виконувати

функції як кшатрія (управлінця-воєноначальника), так і вайші (безпосереднього виконавця, майстра).

Без будь-якої розкачки розпочалась цілеспрямована багато-профільна робота, орієнтована на розробку Статуту, планування досліджень та розробок на перспективу, підготовку заявки до Мінфіну щодо фінансування Інституту на наступний рік, отримання позабюджетних коштів для підтримки діяльності вже безпосередньо у 1997 р., підбору спеціалістів, вирішення технічних питань прийому та освоєння виділеної під інститут будівлі тощо. Спресована ця робота була у тижні, а вже 1 вересня Інститут почав реально функціонувати.

Інноваційна спрямованість, намагання рухатись у руслі використання передових ІТ-технологій означилося у тому, що позабюджетні кошти, які Інститут отримав завдяки титанічних зусиль Ювіляра, були використані на формування потужної комп'ютерної мережі та баз даних із перспективою створення баз знань. Це було не ілюзорною ціллю, зважаючи на те, що наші ІТ-спеціалісти серйозно займалися дослідженнями у галузі штучного інтелекту.

Але вирішальну роль у діяльності нової інституції відіграло не технічне оснащення, а «людський капітал». Сергій Іванович мав особливу властивість збирати навколо себе унікальних людей. До роботи в Інституті було залучено блискучу низку дослідників широко профілю із числа як представників академічної науки, так і експертів з досвідом практичної діяльності в органах влади і управління, а також силових структурах.

Інститут активно розвивався, розширяючи сферу своїх досліджень та розробок. Закономірним етапом цього процесу стало його перетворення у 2001 р. у Національний інститут проблем міжнародної безпеки. Визнанням важливого місця інституту у системі інформаційно-аналітичного та науково-інтелектуального забезпечення системи національної безпеки та оборони, а також особливої ролі у цьому його директора стало призначення Сергія Івановича заступником Секретаря РНБОУ.

З цього часу Інститут стало працювати як потужна науково-практична система, проводячи дослідження та розробки, результати яких доповідались в інстанції, активно розвиваючи міжнародні зв'язки, організуючи конференції та круглі столи, випускаючи періодичний журнал «Стратегічна панорама», публікуючи монографії та інші матеріали за профілем діяльності, готуючи

молодих учених в аспірантурі, проводячи захисти кандидатських та докторських дисертацій тощо. Така багатопрофільність вимагала серйозної уваги й часом титанічних зусиль, але робочі питання вирішувались швидко, чітко та безконфліктно, в чому означився стиль роботи директора.

У діяльності Інституту виокремились і певні знакові події. Свого часу він став своєрідною інтелектуальною площадкою, на базі якої активно пророблялися напрями розвитку Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ, зокрема щодо формування альтернативних енерготранспортних коридорів. Можливо, це відіграло свою роль у тому, що Сергій Іванович Пирожков став послом України у Республіці Молдова, як країні-члені цієї міжнародної організації. Інститут фактично став головним розробником першої редакції Стратегії національної безпеки України, затвердженої у 2007 р.

За час, що минув, з пам'яті вивірюються формальні показники, але залишилися яскраві згадки про такі речі, які сьогодні здаються неймовірними. Так, частими гостями Інституту та учасниками наукових заходів були представники іноземних посольств, а колишній американський посол в Україні Карлос Паскуаль навіть неодноразово звертався з проханням використати трибуну Інституту для того, щоб довести позицію США з актуальних питань енергетичної політики та безпеки.

Працювалось у такому колективі з інтересом та задоволенням. Під час зустрічей чи не кожний колишній колега згадує добрим словом Інститут та його директора. Творча атмосфера, ініціативність, високий рівень довіри та самостійності, проведення досліджень на випередження, моніторинг актуальних подій у реальному часі допомагали без стресів справлятися з терміновими завданнями, що надходили «згори». Життя спонукало всіх про-відних експертів та й самого директора вчитися працювати в режимі «сьогодні на вчора». Траплялося і так, що Сергія Івановича викликало вище керівництво й ставило завдання: не виходячи за межі президентської адміністрації терміново підготувати важливий документ. І він достойно виходив з таких ситуацій. Можливо, сивини у волоссі від цього й додавалось, але зовнішньо він завжди був спокійним. Навіть коли йому діставалось за певні огріхи співробітників Інституту, що викликало «громи та блискавки нагорі».

Організація багатопрофільної науково-практичної діяльності вимагала кропіткої роботи як з конкретними дослідниками, так і

з колективом у цілому. У цьому Сергій Іванович виявив особливий хист — уміння консолідувати навколо себе людей, виявити і дати проявити себе тим, хто ставав душею колективу. Думаю, що всі співробітники з особливою теплотою згадують своїх колег: отця Олександра, православного священника, теолога, кандидата богослов'я, пасторське слово якого допомагало у непрості часи; Олексія Шевченка, артиста у душі, який філігранно музично-поетично прикрашав спільні святкові вечори; В'ячеслава Кравця, нашого «Савелійовича» — людину з легендарним минулим, особистого кухара перших осіб України, який здатний був оформити скромний святковий стіл з будь-якого набору продуктів, знав сотні страв, а секретами приготування салатів із картоплі поділився із читачами у своїй авторській книжці.

Перехід Сергія Івановича на дипломатичну роботу в колективі сприйняли з розумінням, тим паче що Інститут набрав стабільності та певної політичної ваги. Але «нагорі» декому це дуже не подобалось — над організацією «нависли хмари». Певний час вдавалося захищатися, мобілізуючи на підтримку наукову спільноту і громадськість.

Але з приходом нового президента у 2010 р. владні амбіції взяли гору: Національний інститут проблем міжнародної безпеки та Інститут проблем національної безпеки, що діяли в системі РНБОУ, було ліквідовано під гаслом «оптимізації діяльності з розробки наукових принципів національної безпеки». Певно, для колишнього президента та його оточення «наукові принципи національної безпеки» сприймалися як сакральна загроза, зважаючи не те, що відповідний Указ було видано безпосередньо на Страсному тижні напередодні Великодня. Колектив сприйняв цей виклик по-християнськи смиренно, віддавши дань пам'яті за всіма православними канонами. Але «воля неба» проявилась у відповідь через чотири роки: режим колишнього українського «прокуратора» пав.

За час, що минув, пішли з життя провідні вчені, які разом із Сергієм Івановичем творили Інститут: Олександр Хомра, демограф з фанатичною відданістю науці, життя якого обірвалося «на робочому місці»; Давид Прейгер, економіст, головний розробник проблем розвитку транспортних комунікацій; Олег Бодрук, бойовий морський офіцер, один з найкомпетентніших фахівців у галузі воєнно-політичної безпеки, що брав участь у розбудові Збройних Сил України; Олексій Шевченко, філософ, учень Ме-

раба Мамардашвілі, витончений естет, що відзначився такою екзотичною працею — «Непристойные наслаждения. Опыты радикальной мысли»; Олег Лановенко, оригінальний мислитель, культуролог, передсмертною фундаментальною працею якого стала «Філософія небытия. Искусство метафизики и метафизика искусства». Світла їм пам'ять.

А життя продовжується, спрямовуючи увагу на нові виклики часу. І Сергій Іванович Пирожков, як завжди, у вирі історичних подій, на вістрі суспільного інтересу. Хай йому щастить.

*Анатолій ГУЦАЛ
перший заступник директора Національного інституту
українсько-російських відносин (1997—2001),
Національного інституту проблем
міжнародної безпеки (2001—2010)*

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА З АКЦЕНТОМ НА ЙОГО ОСОБЛИВІ ЧЕСНОСТІ

Я не мав нагоди зустрічатися та співпрацювати з Сергієм Івановичем Пирожковим на суто науковій ниві.

По-перше, наші ділянки на професійній ниві поки що не пересікалися у цьому просторі—часі. У майбутньому я не виключаю таку можливість, оскільки розвиток досліджень з народонаселення на планеті Земля, з одного боку, та дослідження й освоєння позаземного космічного простору, з другого боку, можуть бути взаємопов'язаними. Рано чи пізно людство чекає переселення в інші світи.

По-друге, моя діяльність як голови Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України певною мірою відноситься і до гуманітарної сфери, яку в Президії НАН України координує віце-президент НАН України Сергій Іванович Пирожков. І на цій ниві ювіляр, проявляючи певну зацікавленість, залишається, як би то коректніше висловитися, зовнішнім спостерігачем з висоти його положення.

Водночас мені пощастило зустрітися з С.І. Пирожковим у неформальній обстановці, будучи з ним вже багато років членом одного аматорського поважного «спортивного» клубу. Ювіляр у символічній владній структурі клубу займає почесну посаду «міністра закордонних справ». Його шанують члени клубу та

прислухаються до його порад. Щоправда, доки траплялися деякі непорозуміння з «міністром інформації та провокації». Аж ювіляр і тут на висоті... Отже, переходячи на мову, яка є традиційною для ювілейного жанру, хочу відзначити, що Сергій Іванович Пирожков є надзвичайно мудрою та ввічливою людиною, яка дуже відповідально ставиться до кожного сказаного слова.

Від імені членів нашого клубу та від себе особисто зичу Вам, дорогий Сергію Івановичу, з роси і води на здорове довголіття, сімейне благополуччя та нові творчі здобутки в ім'я розвитку України.

Будьмо!

*Ярослав ЯЦКІВ
академік НАН України, член Президії НАН України,
директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України*

З дідусем Степаном Трохимовичем
Волошко (Житомир, 1954 р.)

Батько — Іван Ілліч Пирожков
(1946)

З мамою — Людмилою Степанівною Волошко (1970)

Студент 3-го курсу Київського інституту народного господарства (1968)

Перший досвід науково-організаційної роботи: підписання угоди про співробітництво між АН УРСР та Запорізькою областю (вересень 1976 р.)

Серед колег і друзів під час засідання Президії АН УРСР (1979)

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Шановний Сергію Івановичу!

Надсилаю Вам примірник Щорічної доповіді Президента України про внутрішню та зовнішню політику України "Економічний і соціальний розвиток України у 1995 році".

Дуже приємно, що Ви взяли участь у підготовці цього історичного документа у складний для розвитку нашої держави час.

Маю надію, що перший досвід спільної роботи такого великого авторського колективу був корисним і для України на нелегкому шляху реформування її економічної та управлінської систем, і для Вас особисто.

Сподіваюсь на подальше плідне співробітництво.

Л.КУЧМА

Лист Президента України Леоніда Кучми (1996)

В гостях у канадського історика Ореста Субтельного разом з академіком НАН України Юрієм Пахомовим (Монреаль, Канада, 1995 р.)

Виступ на пленарному засіданні ювілейної сесії Генеральної Асамблеї ООН (1995)

Серед засновників Інтелектуального Фонду «Україна — XXI століття» (1996)

Приєм делегації Пекінського інституту міжнародних порівняльних досліджень в Національному інституті українсько-російських відносин при РНБО України (1998)

Перший орден «За заслуги» III ступеня вручає Президент України Леонід Данилович Кучма (1998)

З Міністром закордонних справ України Анатолієм Зленком, Першим заступником міністра Євгеном Бершедою та Надзвичайним і Повноважним Послом України у Франції Юрієм Кочубеєм під час відрядження до Парижу (1999)

Зустріч із виконавчим директором Міжнародного інституту стратегічних досліджень Роуз Потемюллер (Лондон, Велика Британія, 1999 р.)

Наукова дискусія з патріархом американської політики Збігневом Бжежинським у Гарварді (Бостон, США, 1999 р.)

Слухачі програми «Національна безпека України» під час знайомства з авіаносцем США «Теодор Рузвельт» (Норфолк, США, 1999 р.)

Разом із Секретарем РНБО України Євгеном Марчуком під час наради Секретарів Рад безпеки країн СНД (Мінськ, 2003 р.)

У штаб-квартирі НАТО у Брюсселі (2004)

Під час зустрічі зі співголовою Спільної робочої групи «Україна — НАТО» з питань військової реформи високого рівня Едгаром Баклі та заступником Міністра оборони України Віктором Банних (Брюссель, 2005 р.)

З колегами в Інституті міжнародних відносин при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: заступник директора Женевського Центру демократичного контролю (*DICAF*) Філіп Флюрі, академіки НАН України Володимир Горбулін, Леонід Губерський, заступник Голови Служби безпеки України Олександр Белов (2005)

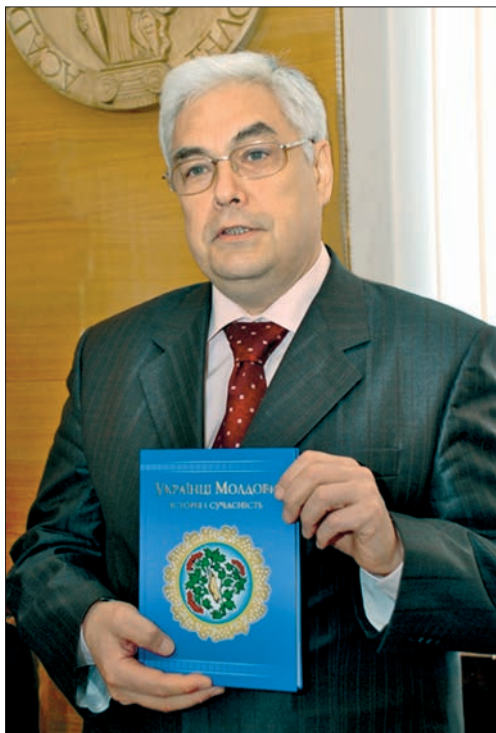
Під час міжнародної конференції, присвяченої річниці терактів у Мадриді, разом із Секретарем РНБО України Петром Порошенком та заступником Міністра закордонних справ України Олегом Шамшуром (Мадрид, 2005 р.)

Зустріч у Раді Безпеки Ізраїлю (Тель-Авів, 2005 р.)

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Молдова Сергій Пирожков і Президент Республіки Молдова Володимир Воронін під час вручення вірчих грамот (травень 2007 р.)

9 жовтня 2008 р. уперше в столиці Республіки Молдова Кишиневі відбулась міжнародна конференція, яка поєднала погляди на проблеми української громади в Молдові та молдовської в Україні. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Молдові Сергій Пирожков презентував книгу «Українці Молдови: історія і сучасність»

Серед колег під час Загальних зборів НАН України. Зліва направо: академіки НАН України Петро Гожик, Василь Кремень, Борис Патон, Геннадій Півняк, Сергій Пирожков (2009)

Пам'ятник на честь 300-річчя Конституції Пилипа Орлика, встановлений на території Бендерської Фортеці (Бендери, Придністров'я, Республіка Молдова) за ініціативи і сприяння Посла України Сергія Пирожкова (березень 2010 р.)

Пам'ятник Гетьману України Івану Мазепі, встановлений на території Бендерської Фортеці (Бендери, Придністров'я, Республіка Молдова) за ініціативи і сприяння Посла України Сергія Пирожкова (2011)

Співробітники Посольства України в Республіці Молдова під час відзначення
Дня української дипломатії (Кишинев, 25 грудня 2011 р.)

З дружиною Юлією Томіною під час прийняття з нагоди Дня незалежності України (Кишинев, 24 серпня 2011 р.)

Леонід Пирожков з дружиною Гриною та донькою Оленою (2017)

Пам'ятник Івану Котляревському перед мурами Бендерської фортеці (Бендери, Придністров'я, Республіка Молдова)

Зі спікером Парламенту Республіки Молдова Маріаном Лупу (серпень, 2011 р.)

З першим Президентом незалежної Республіки Молдова Мірчею Снегуром
(Кишинев, серпень 2012 р.)

Приєм делегації НАН України на чолі з її Президентом Борисом Патonom у
Республіці Молдова (травень 2012 р.)

Почесний диплом *Doctor Honoris Causa* Академії наук Республіки Молдова вручає її Президент академік Георгій Дука (2012)

З колегами демографами: професором Жаком Валеном (Париж) і професором Гаяне Сафаровою (Санкт-Петербург) під час наукової конференції в Молдові (Кишинев, 2012 р.)

Вітання Президента Республіки Молдова Николае Тімофті з нагоди Дня незалежності України (24 серпня 2012 р.)

Урочисте засідання у Вінниці, присвячене річниці утворення Єврорегіону «Дністер» (лютий 2013 р.)

З першим Президентом незалежної України Леонідом Макаровичем Кравчуком (Київ, 2017)

Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич вручає відзнаку Президента України — ювілейну медаль «25 років Незалежності України» (2016)

Члени делегації України під час засідання комісії «Україна — НАТО».
У Посольстві України в США (Вашингтон, 2003 р.)

Директори Національного інституту стратегічних досліджень: академіки
НАН України С.І. Пирожков, В.П. Горбулін, генерал-лейтенант О.Ф. Белов,
член-кор. НАН України О.С. Власюк (березень 2018 р.)

Подружжя Пирожкових з видатним молдовським композитором Єудженом Догою (Кишинев, березень 2011 р.)

Виступ на ювілейному засіданні з нагоди 20-річчя Національного інституту стратегічних досліджень (березень, 2012 р.)

Щаслива доля бути багато років поруч із Борисом Євгеновичем Патоном

ЗМІСТ

ДО 70-річчя АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ
СЕРГІЯ ІВАНОВИЧА ПИРОЖКОВА 3

СЕРГІЙ ПИРОЖКОВ: УЧЕНИЙ. ДИПЛОМАТ. ОРГАНІЗАТОР НАУКИ.
(ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ) 6

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ 92

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ДРУКОВАНИХ ПРАЦЬ 96

ПЕРЕЛІК ВИДАНЬ ПРО ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ
С.І. ПИРОЖКОВА 134

ДИСЕРТАЦІЙНІ РОБОТИ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ КАНДИДАТА / ДОКТОРА НАУК,
ВИКОНАНІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ / ЗА НАУКОВОЮ
КОНСУЛЬТАЦІЄЮ С.І. ПИРОЖКОВА 152

СЛОВО ПРО КОЛЕГУ 154

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
БІОБІБЛІОГРАФІЯ ВЧЕНИХ УКРАЇНИ

**Сергій
Іванович
ПИРОЖКОВ**

Художнє оформлення *Є.О. Ільницького*
Технічний редактор *Т.М. Шендерович*
Редактор-коректор *З.А. Болкотун*
Комп'ютерна верстка *С.В. Кубарева*

Підписано до друку 30.05.2018.
Формат 60 × 90/16. Гарн. Ньютон.
Обл.-вид. арк. 14,85. Ум. друк. арк. 13,0 + 1,63 вкл.
Тираж 150 прим. Зам. № 5285.

Видавець і виготовлювач
Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
01004, Київ, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серії ДК № 544 від 27.07.2001 р.

